

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

ชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจ
เชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิด
ของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

บาทหลวง นิพนธ์ เทียนวิहार และคณะ

ธันวาคม 2559

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

ชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เรื่อง

การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจ
เชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่ม
ชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย

1. บาทหลวง นิพนธ์	เทียนวิหาร	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. ผศ.ดร.วรรณดี	สุทินรากร	ทีมวิจัย
3. นางสาวนัยนา	วิจิตรพร	ทีมวิจัย
4. นายสุนทร	วงศ์จอมพร	ทีมวิจัย
5. นายสมเกียรติ	สุทินรากร	ทีมวิจัย
6. นายศรชัย	วิจิตรพร	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถามวางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง(Action research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชนทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาดูด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ศูนย์ประสานงานวิจัย(Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบ การทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงาน

ร่วมกันระหว่าง Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษา และเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สำนักงาน สกว ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่อง การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยท้องถิ่น (สกว.) ภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่อง การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนธันวาคม 2559 ซึ่งทีมวิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น (สกว.) และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญชา แก้วส่องและทีมงาน สกว.ทุกท่าน มา ณ.โอกาสนี้

ทีมวิจัยขอขอบคุณพ่อนิพนธ์ เทียนนิหาร หัวหน้าโครงการวิจัยชุดฯ ที่เป็นผู้ริเริ่มและท้าทายทีมนักวิจัยชุมชน ให้กล้าที่จะทำวิจัยในชุมชนของตนเองท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และสังคมแบบทุนนิยมเสรีใหม่ (Neo liberalism) ที่มีการขยายการผลิต โดยเฉพาะการผลิตเกษตรเชิงเดี่ยวที่เข้าสู่ชุมชนชนเผ่า ส่งผลให้ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และการทำให้ทุกอย่างเป็นวัตถุและกลายเป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนด้วยเงินตราซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าความหมายความศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติทั้งหมด (Dis-enchantment) โดยอาศัยกระบวนการเสริมจิตสำนึกและนำเอาพลังความเชื่อในศาสนาวัฒนธรรมชุมชน ในการดำรงชีวิตและทำกิจกรรม รวมถึงการพิจารณาไตร่ตรองร่วมกันในชุมชนมาเป็นพลัง (Re-enchantment) ที่ทีมนักวิจัยจะนำมาขับเคลื่อนชุมชนในยุคนี้ได้ และขอขอบคุณอาจารย์ ดร.วรรณดี อาจารย์สมเกียรติ สุทธินรากร ผู้ให้การสนับสนุนตลอดกระบวนการทำงานวิจัย

ขอขอบคุณทีมอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์สมคิด แก้วทิพย์ อาจารย์อรรถจักร สัตยานุรักษ์ และทีมผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว., คุณดารารัตน์ โพธิ์รักษา และทีมดำเนินงานฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ให้การชี้แนะสนับสนุนตลอดกระบวนการวิจัยนี้

สุดท้าย ทีมวิจัยโครงการชุด ขอขอบคุณนักวิจัยชุมชนใน 5 พื้นที่ 3 ชาติพันธุ์ ละว้า ลาหู่ และ ปากาเกอญอ ผู้นำชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านแต่ละชาติพันธุ์ทุกท่าน ที่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้ จะได้เสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกและเพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ ในการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์สืบต่อไป

คณะวิจัยโครงการชุดฯ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลายและค้นหาสาเหตุของการถูกทำลายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม ศึกษาการสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนอันนำมาซึ่งการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นในชุมชนได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลาง รุ่นใหม่ และศึกษาการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางชุมชนด้วยฐานความรู้จากพลังของคนในชุมชน ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการปลุกจิตสำนึก(Conscientizing Research) แบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะแรกศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนตลอดจนปัญหาของชุมชนเพื่อค้นหาทางเลือกจากภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณใช้เวลา 8 เดือน และระยะที่ 2 ศึกษาการสร้างพลัง จากการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกศาสนาที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณและองค์ความรู้ใหม่ ใช้เวลา 10 เดือน จากนั้นนำข้อมูลที่ศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมดเขียนพรรณนาและตรวจสอบข้อมูลจากชุมชนเพื่อความถูกต้องอีกครั้ง โดยศึกษาจาก 5 หมู่บ้านได้แก่บ้านดอกแดง บ้านขุนอมลอง บ้านหนองเต่า บ้านจะโบและปะสี ในเขตจังหวัดเชียงใหม่และบ้านป่าแป๋ ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย 3 กลุ่มชาติพันธุ์คือ ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ละว้า (เลอเวีอะ) และลาหู่

ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า ชุมชนทั้ง 5 แห่งมีความเข้าใจโลกว่าโลกมีมิติจิตวิญญาณมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ โลกมีเจ้าของที่ชาวลาหู่ขานนามว่า “กือซา” ละว้าขานนามว่า “เจาตี” และ “ต้าที่ต้าเตาะ” สำหรับชนเผ่าปกาเกอญอ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดจากฐานรากของความเชื่อและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตและการผลิตในรอบปีที่ต้องพึ่งพา ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีพิธีกรรมเป็นกลไกเชื่อมความสัมพันธ์ตามความเชื่อได้แก่ ประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา ที่มีฐานรากเดิมเป็นแก่นหลัก แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนศาสนาก็ยังคงคุณค่าและความหมายไว้และปฏิบัติความเชื่ออยู่ในวิถีชีวิต เพราะเชื่อว่าโลกมีจิตวิญญาณ ผืนโลกมีชีวิตและให้ชีวิตแก่ผู้อาศัยอยู่บนโลก ที่ต้องทำพิธีกรรมและสวดภาวนาวอนขอ ขอขมาลาโทษ ขอบพระคุณและขอพระพรแห่งการคุ้มครองดูแลให้ผลผลิตมีพอสามารถเลี้ยงทุกคน ทั้งในครอบครัวและชุมชนตลอดจนแขกที่มาเยือน

เมื่อสังคมและวิถีการผลิตเปลี่ยนแปลง การเข้ามาของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การให้คุณค่าและความหมายต่อความเชื่อในวิถีชีวิตวัฒนธรรมเดิมลดลง โลกโลกียนิยมเข้ามาเบียดขับคุณค่าความเชื่อที่อยู่ในวิถีชีวิต ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ถูกนำมาใช้จนเสื่อมสภาพลง และเกิดภาวะแห้งแล้งตลอดจนปัญหาต่างๆตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ที่ห่างจากรากทางความเชื่อเดิมอันเนื่องจากการขาดการสืบทอดความหมาย การศึกษาที่สูงขึ้นที่ขาดมิติการเรียนรู้ด้านศาสนา จึงนำไปสู่การมองโลกที่ขาดมิติด้านจิตวิญญาณ การแก้ปัญหาของชุมชน เริ่มที่ยังมีกลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรมชาติความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสในชุมชน กับกลุ่มศึกษาวิจัยที่ได้มาศึกษาเรียนรู้ฝึกปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ การทำปุ๋ยหมักและผ่านกระบวนการไตร่ตรอง กระบวนการเสริมแรงจิตใจและสร้างพลังจากมิติภายใน(inner power) อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนาธรรม สู่การรำพึงภาวนาไตร่ตรอง การ

กลับไปมองดูชีวิตที่ผ่านมา (U-turn) และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน แต่สิ่งที่เกิดขึ้น กำลังถูกลดทอนและถูกทำลายลงทุกวัน ทำให้เกิดความสำนึกต่อถิ่นเกิด การเปิดโลกทัศน์ทางความคิดประสบการณ์ความรู้ใหม่ที่ได้นำมา วิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันเพื่อหาทางเลือก การทำโครงการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา สร้างองค์ความรู้ใหม่ ที่พบว่า ชุมชนได้นำความรู้ประสบการณ์ที่อบรมมาปรับปรนต่อยดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้าง การเรียนรู้ผ่านมิตศาสนาทำให้เกิดสำนึกที่นำมาสู่พลังการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไก ศาสนธรรมที่ หลากหลายทั้งประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับ วิถีชีวิตของคนทุกรุ่นที่เข้าร่วมทำโครงการต่อยอดสืบสาน และสร้างทางเลือกที่หลากหลายด้วยการ ผลิตอาหารที่ปลอดภัย การรักษาทรัพยากรธรรมชาติมรดกของชุมชน การรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านงานผ้า ที่มีเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์และตลาดชุมชน ทางเลือก ซึ่งเป็นกระบวนการปรับปรนตนเองด้วยการนำ วัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมโดยมีฐานรากคุณค่าแห่งวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลัก ที่เป็น ประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ที่ชุมชนได้สร้างขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วยพลังของ คนในชุมชนเอง

สารบัญ

หน้า

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ค
บทคัดย่อ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1 – 6
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1 - 4
คำถามในการวิจัย	4
วัตถุประสงค์	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตเชิงเนื้อหา	5
นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย	7 - 12
แนวคิดเกษตรวัฒนธรรม	7
แนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรม	8
ทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)	8
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก	9
บทที่ 3 รูปแบบและวิธีการดำเนินงาน	13 - 18
รูปแบบการวิจัย	13
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย	13
บทที่ 4 ผลของการวิจัย	19 - 69
ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น ความเชื่อพิธีกรรม ความมั่นคงในอาชีพ	
ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านบริบทชุมชนและข้อมูลทั่วไป	19-24
ตอนที่ 2 ความเชื่อและพิธีกรรม	24-52
ตอนที่ 3 เศรษฐกิจและความมั่นคงในอาชีพ	53-56
ส่วนที่ 2 แนวทางในการแก้ไขปัญหา	56
ข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการแก้ไขปัญหา	56-63

บทที่ 5 ผลจากการนำไปปฏิบัติ	64-71
5.1. การศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชน ที่นำไปสู่การวิเคราะห์ จิตวิญญาณที่ถูกทำลาย สาเหตุการถูกทำลายและการแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมด้วย กลไกทางวัฒนธรรม	64-67
5.2. การสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยง เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่	68-70
5.3. การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ด้วยฐานความรู้ของชุมชน	71
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล	72-84
สรุปผลการวิจัย	72-74
อภิปรายผล	74-76
6.1 ความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนที่นำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณ ที่ถูกทำลาย สาเหตุการถูกทำลายและการแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม	74-76
6.2 การสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนอันนำ มาซึ่งการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นในชุมชน ได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลาง และรุ่นใหม่	76-77
6.2.1 กระบวนการเสริมแรงจูงใจและการสร้างพลังจากมิติภายใน	77-79
6.3 การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลง	79-81
6.3.1 กระบวนการ Un-learn และ Re-learn	81-84
6.4 ข้อเสนอแนะ	84
เอกสารอ้างอิง	85-86
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก. กระบวนการเสริมพลังและสร้างความสำนึกของทีมงานวิจัย	87-98
ภาคผนวก ข. กระบวนการทำวิจัยท้องถิ่น	99-107
ประวัตินักวิจัย	108-110

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1. ปฏิทินกิจกรรม	16-18
ตารางที่ 2. การคมนาคมและไฟฟ้า	24
ตารางที่ 3. ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านขุนอมลอง	25-30
ตารางที่ 4. ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านดอกแดง	31-37
ตารางที่ 5. ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านหนองเต่า	38-42
ตารางที่ 6. ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านปะสี	43-45
ตารางที่ 7. ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านป่าแป้	46-52
ตารางที่ 8. สภาพการผลิตและป่าไม้	53
ตารางที่ 9. การถือครองที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพื่อทำการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ ปกากะญอเลอเวีอะและลาหู่ใน 5 พื้นที่	54
ตารางที่ 10. การประกอบอาชีพทางการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอและลาหู่	54
ตารางที่ 11. รายได้จากการปลูกพืชของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอเลอเวีอะและลาหู่ใน 5 พื้นที่	55

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1. แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน	67
แผนภูมิที่ 2. แผนภูมิแสดงการสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนา ข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณระหว่าง 3 กลุ่มชาติพันธุ์ (ปกากะญอ เลอเวีอะและลาหู่)	70
แผนภูมิที่ 3. แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ของชนเผ่าปกากะญอ เลอเวีอะและลาหู่	73
แผนภูมิที่ 4 การศึกษาวิจัยทั้งภายในและภายนอก	78

ภาคผนวก ข.
ภาพรวมกระบวนการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1. ประชุมทำความเข้าใจโครงการวิจัย

2. เสริมความเข้าใจและทักษะการทำวิจัยโดยเจ้าหน้าที่ สกว

3. ทีมวิจัยชุดโครงการ เสริมกระบวนการทำวิจัยและติดตามความก้าวหน้า

4. กระบวนการศึกษาการทำวิจัยท้องถิ่นร่วมกันของทีมนักวิจัย

5. กระบวนการเสริมมิติจิตวิญญาณในงานศึกษาวิจัย

ร่วมในงานถวายห่อแห้งของพี่น้องลาหู่
6. การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เสริมมิติจิตวิญญาณ และการติดตามงานวิจัยในพื้นที่

บ้านขุนอมลอง

บ้านหนองเต่า

บ้านจะโบและบ้านปะลี

7. การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เสริมมิติจิตวิญญาณ และการติดตามงานวิจัยในพื้นที่

บ้านดอกแดง

บ้านป่าแป๋

8. กระบวนการการเสริมพลังมิติจิตวิญญาณในชีวิตและการศึกษาวิจัย

9. การรายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1

การรายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1

ภาคผนวก ก.

กระบวนการเสริมพลังและสร้างความสำนึกของทีมงานวิจัย

การเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการวิจัยชุมชนครั้งนี้เป็นกระบวนการที่เยาวชนที่ร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการอบรม หลักสูตร “เกษตรวัฒนธรรม” ที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาวัฒนธรรมชุมชนได้ร่วมกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) จัดทำโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยคัดเลือกเยาวชนในพื้นที่ปฏิบัติงานเดิมของศูนย์ฯ ที่มีฐานผู้นำทางสติปัญญาเดิมเพื่อกลับไปทำอาชีพเกษตรให้ประสบความสำเร็จ และรักษาแผ่นดินเกิดมิให้ตกไปอยู่ในกลุ่มนายทุนหรือผู้มีอำนาจ เยาวชนเหล่านี้ได้รับความรู้ที่บูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในภาคการผลิต และความรู้ทางการตลาดในภาคสังคม รวมทั้งการฝึกฝนทางสติปัญญาในการคิด วิเคราะห์ เพื่อวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับภูมินิเวศและความต้องการของชุมชนและตลาด

จากการศึกษาอบรมศาสนาและฝึกอบรมปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ ที่ศูนย์ฝึกอบรมหกดือน เป็นฐานรากที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ได้สัมผัสเรียนรู้มิติจิตวิญญาณในการอยู่กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันของกลุ่มที่มาศึกษาแม้จะต่างความเชื่อ ต่างวัฒนธรรมประเพณี แต่ความคล้ายคลึงกันของมิติความเชื่อด้านชีวิต จิตวิญญาณ เป็นฐานรากแห่งการให้คุณค่าและความหมายของการสำนึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติและ การอยู่ร่วมกันอย่างพึงพา

โดยทีมเยาวชนเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพื่อปลูกจิตสำนึก (Conscientizing research) อันเป็นวิทยาวิจัยในแขนงที่ลึกของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกบนฐานความรู้ที่ผลิตใหม่จากต้นทุนทางภูมิปัญญาเสริมแรงด้วยความรู้ทางจิตวิญญาณซึ่งอยู่ในมิติของศาสนธรรมข้ามพรมแดน (ศาสนาใดก็ได้ที่ชนเผ่ายึดถือ) ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในจิตวิญญาณซึ่งจะเป็นภูมิชีวิตที่เข้มแข็งเมื่อกลับไปใช้ชีวิตในสังคมเดิมที่ถูกร่อนด้วยสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากเยาวชนจะมีฐานเศรษฐกิจจากอาชีพทางการเกษตรที่มั่นคงแล้ว เยาวชนเหล่านี้จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการสร้างสังคมแห่งคุณค่าและสติปัญญาร่วมกับผู้นำรุ่นพ่อแม่

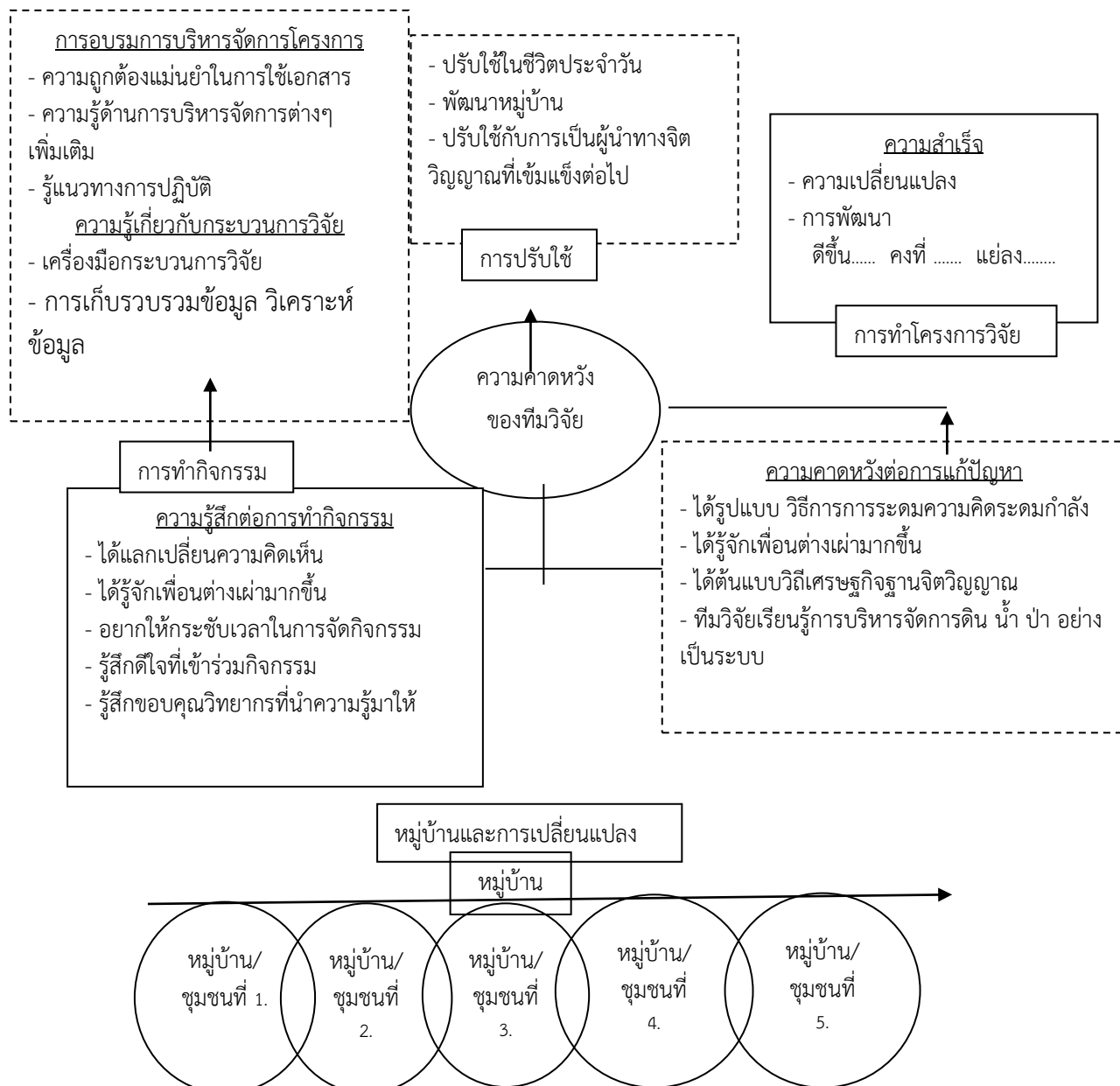
1 กระบวนการเสริมพลังเพื่อสร้างจิตสำนึก

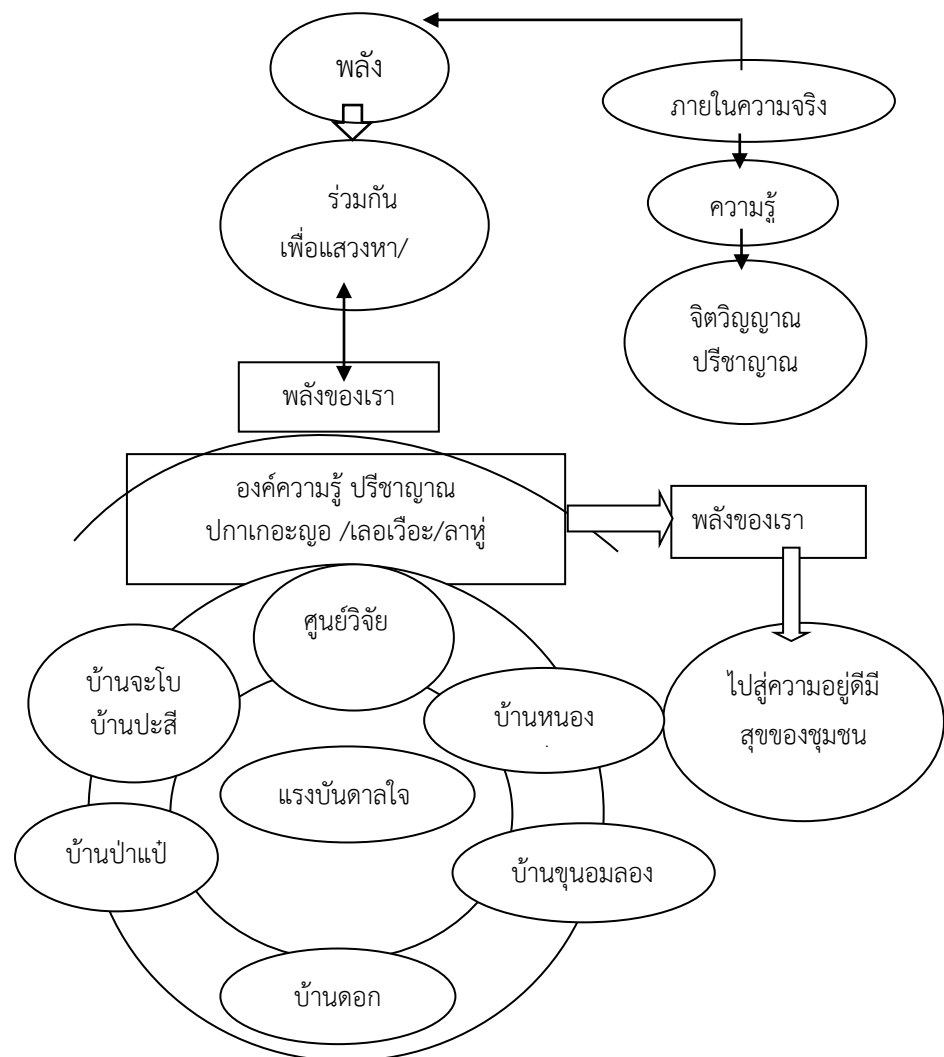
1.1 การทำความเข้าใจกระบวนการทำวิจัย

เริ่มด้วยการทำความเข้าใจคำว่า “วิจัย” คือการแสวงหาความรู้ที่เป็นความจริงแล้วสามารถแยกแยะได้ คือการค้นหาความจริงเพื่อจะแก้ปัญหาในชีวิตเรา เราต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำว่า “วิจัย” เพราะเป็นคำที่ทำให้ชาวบ้านในระดับล่างรู้สึกตัวเองว่าเป็นคนที่ไม่มีความรู้ ไม่มีความหมาย ไม่มีศักยภาพพอ วันนี้เราทำความเข้าใจคำว่าวิจัยไม่ใช่เป็นคำของคนคนกลุ่มหนึ่งหรือคนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยเท่านั้น เราสามารถที่จะแสวง ค้นหาความรู้ แล้วความรู้นั้นจะทำให้เราเจอกับความจริง และความรู้ที่เป็นความจริงนั้นจะสามารถทำให้เรายกระดับของเราให้ดีขึ้น ทั้งตัวของเรา กลุ่มของเรา การทำมาหากิน และสิ่งแวดล้อมรวมสิ่งที่เราสัมผัสในพระผู้เป็นเจ้าด้วย เพราะฉะนั้นเราทุกคนไม่มีใครเลยที่จะไม่สามารถแสวงหาความรู้ คำว่าวิจัยเป็น คำที่อยู่ในชีวิตของ

เรา เช่น ช่วงฤดูกาลของการทำนา เวลาที่พ่อแม่ของเราทำนา พ่อแม่ก็จะพาเราไปด้วยเพื่อให้เราได้ แสวงหาวิธีการของการทำนา นี่คือการที่แสวงหาความจริงแล้วความจริงนี้จะทำให้เราไปพบกับ ความรู้ แล้วความจริงนี้จะช่วยให้เราเติบโตขึ้นในการแก้ไขปัญหา ในการดำเนินชีวิตเพื่อจะให้ชีวิต ของเรายอดเยี่ยม สุข อยู่กับสังคม อยู่กับธรรมชาติ อยู่กับครอบครัว

การที่เราต้องแสวงหา ค้นหา เราจะต้องไม่กลัว ทุกคนสามารถแสวงหาได้ เราทุกคนมาที่นี่ จะต้องมาช่วยกันเพื่อคนรุ่นเก่าและคนในชุมชนของเรา เราจะต้อง Commit (ผูกพัน) แล้วยกระดับ ชุมชนของเราที่ล้าหลังมากมา ในการไปแสวงหา นั้นเราจำเป็นต้องไปเป็นหมู่ เพราะการ แสวงหา การค้นหาการทำงานวิจัยของเราในครั้งนี้ประกอบไปด้วยคนสามรุ่นด้วยกันที่จะต้องมา รวมกันเพื่อแสวงหาภายในหมู่บ้านของตัวเอง แสวงหาความรู้ซึ่งนำไปสู่ความจริง ความจริงที่เป็น ทั้งภายนอกและภายในเพื่อจะเป็นพลังความรู้และภายในที่เป็นจิตวิญญาณปรัชญาญาณที่จะเป็นพลัง สำหรับเราที่จะเดินต่อไป

การที่เราแต่ละกลุ่มแต่ละเผ่ามารวมกัน เราพบความรู้ที่เป็นปรัชญาของเราที่อยู่ใน การดำรงชีวิตไปสู่การอยู่ดีมีสุข ที่ศูนย์วิจัยฯ เราแสวงหาความรู้ทั้งที่อยู่ในภายในและภายนอก ภายในก็คือเรารู้ว่าอะไรที่มีคุณค่ารวมไปถึงรากของเรว่าแท้ที่จริงของภายในมันมีอะไร อยู่ด้วย เราเรียกว่า “ค้นหาความรู้ ความจริง ที่อยู่ภายใน” การค้นหาของเราจะต้องไม่ค้น เฉพาะภายนอกเพียงเท่านั้น แต่เราจะต้องค้นหาภายในด้วยว่ามันคืออะไร ครึ่งนี้เป็นการแสวง ความรู้ความจริงทั้งที่อยู่ในภายนอกและภายในที่เราเน้นเป็นพิเศษคือในเรื่องของความจริงที่อยู่ ภายในที่เราเรียกว่า “จิตวิญญาณ” เราจะเน้นในเรื่องของคุณค่าและความหมายที่เรามองไม่ เห็น แต่ต้องไปค้นหาให้มันเจอทะลุไปข้างใน เช่นการรู้จักประวัติศาสตร์ของใครคนใดคนหนึ่ง นั้นเป็นการรู้จักภายในของเขา

1.2 การเสริมการทำวิจัยกับภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์

วิทยาศาสตร์ใหม่ที่ตีพิมพ์จากหนังสือ “กายาโลกที่มีชีวิต” (Animated Earth) ของ Stephen Harding (2006) ได้อธิบายว่า ดินไม่เป็นเพียงดินเท่านั้น แต่ดินเป็นดินที่มีชีวิตด้วย

เป็นแม่ธรณีที่ให้ชีวิต เป็น Subject เช่นเดียวกันกับมนุษย์ เพราะฉะนั้นถ้าชนเผ่าของเราเอาชีวิต (สวดของเด็ก) ไปฝากไว้กับแม่ธรณี แม่ธรณีก็จะปกป้องรักษาเรา และมนุษย์เองก็ต้องดูแลรักษาบ้านเกิด สำนึกในบ้านเกิด (ดิน) ทั้งสองส่วนที่เป็นมนุษย์กับดินจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ตรงนี้คือประเด็นปัญหาตรงที่ว่า ถ้าเรานึกถึงการพัฒนารามก็จะนึกถึงแต่เพียงตัวของเราเองเท่านั้น แต่เราไม่ได้นึกถึงพี่น้องของเราที่เป็นป่าที่ร่วมชีวิตอยู่กับเรา ให้ชีวิตแก่เรา เราได้ฆ่าทำลายเขา เราไม่ได้ไปช่วยพัฒนาทำให้เขาได้เติบโตหรือไปช่วยดูแลรักษาเขาให้มีชีวิตอยู่รอดได้

โลกนี้เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญมาก ตัวอย่างของ ปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ทำได้อย่างไรที่สามารถรักษาธรรมชาติป่าไม้ได้โดยในรูปแบบของพิธีกรรมของชุมชนชาวบ้านที่เรียกว่า “เด่ปอ” หรือ “ป่าสวด” นี่คือนิเวศน์ของชาวบ้านชนเผ่าปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) สิ่งนี้คือกระบวนการของบรรพบุรุษเราที่ได้สร้างขึ้น การศึกษาสมัยใหม่มันอันตรายเพราะมันมีสมมติฐานที่ไม่ถูกต้องและผิดบนธรรมชาติของความจริง (Dayle Bethel, 1994) การศึกษาปัจจุบันจะต้องไม่ใช่มาจากในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่จะต้องมาจากหลายๆที่ที่มาจากประชาชนที่เป็นคนชายขอบ

เกี่ยวกับพิธีกรรมของการทำป่าสวด “เด่ปอ” ของปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) ที่มุ่งเน้นในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในป่า อยู่ในธรรมชาติ ที่เชื่อมโยงกับชีวิตความเป็นอยู่ การดำรงอาศัยอยู่ของคนกับป่า ดิน น้ำ และธรรมชาตินั้น เราจะต้องรักษาป่าไม้ เพื่อที่เราจะได้มีชีวิต ดังนั้นเราจะต้องสร้างและทำให้พิธีกรรมของเราตรงนี้ให้เข้มแข็งเพราะว่าปรัชญา/วัฒนธรรมนี้ เป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับสิ่งที่พระสันตะปาปาได้พูดถึงเกี่ยวกับเรื่องของการเอาใจใส่ในเรื่องของ “บ้านเรือนส่วนรวมของเรา” (Our common Home) และเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องไปบอกให้กับคนที่เชื่อในศาสนาว่า นี่คือนิเวศน์ของชาวบ้าน ศาสนาคือสัมพันธ์ภาพที่เห็นคุณค่าและความหมายและชีวิตที่เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน อย่างที่คุณลุง ชัย สร้างกุศลในพสุธา ได้อธิบายไปว่า การที่ ปกาเกอญอได้เอาสวดไปผูกไว้กับต้นไม้เป็นการให้ความหมายว่า “มนุษย์จะได้รู้และสำนึกในคุณค่าของต้นไม้”

อีกวิธีการของการรักษาป่าไม้ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่นอกเหนือออกไปจากการทำป่าสวดแล้ว ปกาเกอญอ ยังมีการรักษาและให้คุณค่าความหมายให้กับดินหรือแม่ธรณีด้วยการนำเอาสวดของเด็กเกิดใหม่มาฝังไว้ใต้ถุนบันได วิธีการหรือพิธีกรรมของปกาเกอญอตรงนี้ได้ให้ความหมายว่า “ปกาเกอญอจะต้องดูแลรักษาดิน แล้วแม่ธรณีจะดูแลรักษาและให้ชีวิตแก่เขา ทั้งสองฝ่ายทั้งคนและดินจะต้องมีความสัมพันธ์กัน”

เรื่องนี้เป็นเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งสร้าง ถ้าเราเชื่อว่าพระเป็นเจ้าได้สร้างโลก มนุษย์กับสิ่งสร้างได้เป็นพี่น้องกัน มนุษย์เกิดมาให้แม่ธรณีปกป้องรักษามันคือปรัชญาแห่งความสัมพันธ์ภาพที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ให้ชีวิตแก่กันและกัน เราจะทำเกษตรวัฒนธรรมที่ไปพื้นธรรมชาติที่เกี่ยวกับป่า ความเชื่อ วัฒนธรรม และความหมาย สุดท้ายสิ่งเหล่านั้นมันก็จะฟื้นขึ้นจากคุณค่าวัฒนธรรมและโลกทัศน์ของเรา

1.3 การเสริมด้านการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนเชื่อมโยงมิติสังคม

วิทยาศาสตร์ที่แสวงหาความรู้ วิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติเป็นวิทยาศาสตร์ที่เราเรียกว่า “วิทยาศาสตร์แบบวัตถุนิยม” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Materialistic Science เป็นวิทยาศาสตร์ที่มีแต่เพียงวัตถุที่กำลังแห้ง เพราะวิทยาศาสตร์แบบนี้ได้เอาคุณค่า ความหมาย ชีวิต และความศักดิ์สิทธิ์ออกไปจากองค์ความรู้และออกไปจากโลก แต่วิทยาศาสตร์หลัง Einstein จะเปิดพื้นที่ให้กับมิติจิตวิญญาณและปรัชญาญาณ (Albert Nolan, 2006)

สิ่งที่จะเป็นพลังให้กับโลกต่อไปในอนาคตคือปรัชญาญาณ (Wisdom) เพราะปรัชญาญาณคือความจริงที่จะนำไปสู่ความรอด ความจริงเท่านั้นที่จะทำให้เรารอด แต่ความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ทำให้เครื่องมือเป็นระบบแล้วทำให้เกิดการล่มสลาย แต่ปรัชญาญาณคือการแสวงหาความจริงที่มาจากความสัมพันธ์ เกิดจากธรรมชาติที่ทำให้ดิน น้ำ ป่า ได้รักษาและหล่อเลี้ยงชีวิตด้วยชีวิตที่ต่างเกื้อกูลกัน คนในปัจจุบันไม่ยึดถือปรัชญาญาณกันแล้วแต่เอาความเป็นสมัยใหม่และพวกที่เป็นนิยมใหม่ต่างๆ ด้วยทัศนคติที่เปลี่ยนไปนี้จึงทำให้เกิดความไม่รับผิดชอบ ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีมิติจิตวิญญาณ Spirituality ไม่มีจิตที่มีพลังจะแสวงหาความถูกต้องหรือพระธรรม จึงเกิดการขัดแย้งไม่สามารถที่จะไปสัมพันธ์กับมิติความเชื่อ (ตาที่ตาเดาหรือพระเจ้า) ได้ แต่ส่วนปรัชญาญาณนั้นไม่ได้อยู่ในจิตใจส่วนที่เป็นหัวใจของวิญญาณ อยู่ในชีวิตประจำวัน มีความเป็นตัวตนที่แท้จริงที่เราได้พบ ส่วนคนที่ได้พบแล้วก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งพระสันตะปาปาใช้คำว่า “การกลับใจหรือการเปลี่ยนแปลง” Ecological Conversion คือการกลับใจเชิงนิเวศวิทยา

นี่คือการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบใหม่ที่ปฏิเสธโลกกระแสหลัก วัตถุนิยม แล้วเข้าไปสู่องค์ความรู้และวัฒนธรรม ซึ่งคำนี้พระสันตะปาปาใช้คำว่า “การเข้าไปสู่วิถีชีวิตอารยธรรมที่ไม่ขึ้นอยู่กับอารยธรรมวัตถุนิยม” แต่ขึ้นอยู่กับคุณค่าที่เรา กำลังจะสร้างนั่นก็คือการอยู่ดีมีสุข (Well-being) การอยู่ดีมีสุขนี้ไม่ใช่มีไว้เฉพาะมนุษย์เพียงเท่านั้น แต่มีไว้สำหรับดิน น้ำ ป่าด้วย เมื่อทุกอย่างอยู่ดีมีสุขแล้วพระเจ้าก็จะประทับอยู่ที่นั่นด้วย สิ่งนี้คือสิ่งที่เราเรียกว่า การนำความศักดิ์สิทธิ์กลับไปสู่โลก (Returning the Sacred to the World) เราทุกคนต้องเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ธรณีเพราะเรามาจากดิน พระสันตะปาปาของเราเองก็ได้ใช้จิตตารมณ์ของนักบุญฟรานซิสที่ใช้ในการรักษาสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งดูแลคนยากจน เพราะฉะนั้นกระบวนการทั้งหมดที่เราได้ทำได้สอดคล้องกับสิ่งที่พระสันตะปาปาได้ออกเอกสาร “Laudato Si” จงสรรเสริญองค์พระผู้เป็นเจ้าและสิ่งสร้างของพระองค์

งานที่เราทำนี้เป็นการสร้างเทวศาสตร์ร่วมกับพระเป็นเจ้าที่เราเรียกกันว่า Doing Theology ที่ดูเหมือนว่ามันเป็นเพียงสิ่งเล็กๆ Less is More คำของสมเด็จพระสันตะปาปา (ในสิ่งเล็กๆนั้นคือความยิ่งใหญ่) พระสันตะปาปาองค์นี้เป็นผู้ที่ปฏิวัติเทวศาสตร์ใหม่ เพราะเทวศาสตร์เก่าและเทวศาสตร์ที่ผ่านมาได้แต่เพียงพูดถึงความรอดของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ แต่ไม่ได้มีการพูดถึงสิทธิของธรรมชาติ ซึ่งมาในสมัยของเราพระสันตะปาปาฟรานซิสไม่ได้พูดถึงความรอดของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่พระองค์พูดถึงสิทธิและความรอดของสิ่งสร้างทั้งหมดด้วย ซึ่งคำในตอนนี้พระสันตะปาปาใช้คำว่า Universe Family หรือ Cosmic

family ครอบครัวจักรวาล นั้นหมายความว่าทุกอย่างจะอยู่ดีมีสุขด้วยกัน ทุกอย่างจะอยู่ด้วยกันแบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

นักวิทยาศาสตร์บอกว่า “ถ้ามนุษย์ที่มีความร่ำรวยแล้วไม่ยอมกลับใจ ต่อให้มีโลกเพิ่มขึ้นอีก 5 โลก มันก็ยังไม่เพียงพออยู่ดี” และถ้าเราไม่ยอมกลับใจเปลี่ยนอารายะธรรมวัตรนิยม หากไม่มีการเปลี่ยนแปลง จะเกิดการสูญพันธุ์เพราะฝีมือของมนุษย์ พระสันตะปาปาเรียกร้องให้เราและมนุษย์ทุกคนกลับใจ ได้ทำการปฏิวัติทางวัฒนธรรม(bold cultural revolution) ปลุกจิตสำนึกแล้วเปลี่ยนแปลง ณ เวลานี้เราทุกคนได้น้อมนำความประสงค์ของพระสันตะปาปาเป็นสิ่งที่สำคัญที่ยิ่งใหญ่และคนที่จะต้องกลับใจเป็นคนแรกนั้นก็คือเราทุกคนที่ทำ ณ ที่นี้ เราไม่ใช่รักพระเจ้าเป็นเจ้าแต่เพียงเท่านั้นแต่เราต้องรักเพื่อนมนุษย์ รักสิ่งสร้างของพระเจ้า เพราะฉะนั้นงานวิจัยของเราไม่ใช่เป็นเรื่องของงานวิจัยเพื่อศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมคุณค่า ความหมายเท่านั้น แต่มันเป็นเรื่องของการประกาศข่าวดีที่จะต้องคืนความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สิ่งสร้างหรือธรรมชาติด้วย ดังที่พระสันตะปาปาใช้คำว่า New evangelization (การประกาศข่าวดีให้สิ่งสร้างนั้นรอด) การประกาศข่าวดีที่ทรงพลังส่งผลต่อวิกฤติธรรมชาติและมนุษย์ พระสันตะปาปาได้ให้ความหวังแก่เราว่า หลังจากที่เราได้ทำร้ายต่อโลกแล้ว เรายังมีโอกาสที่จะทำดีต่อโลกได้ด้วย โดยเฉพาะคนยากคนจนเพื่อนำเอาสิ่งสร้างทั้งหมดของพระเจ้ากลับมาเป็นหนึ่งเดียวที่เราเรียกว่า Co-creator คือเราทุกคนต้องมีส่วนร่วมสร้างอาณาจักรใหม่

2. การมองย้อนกลับไปในภูมิหลังและประวัติศาสตร์ของตัวเอง

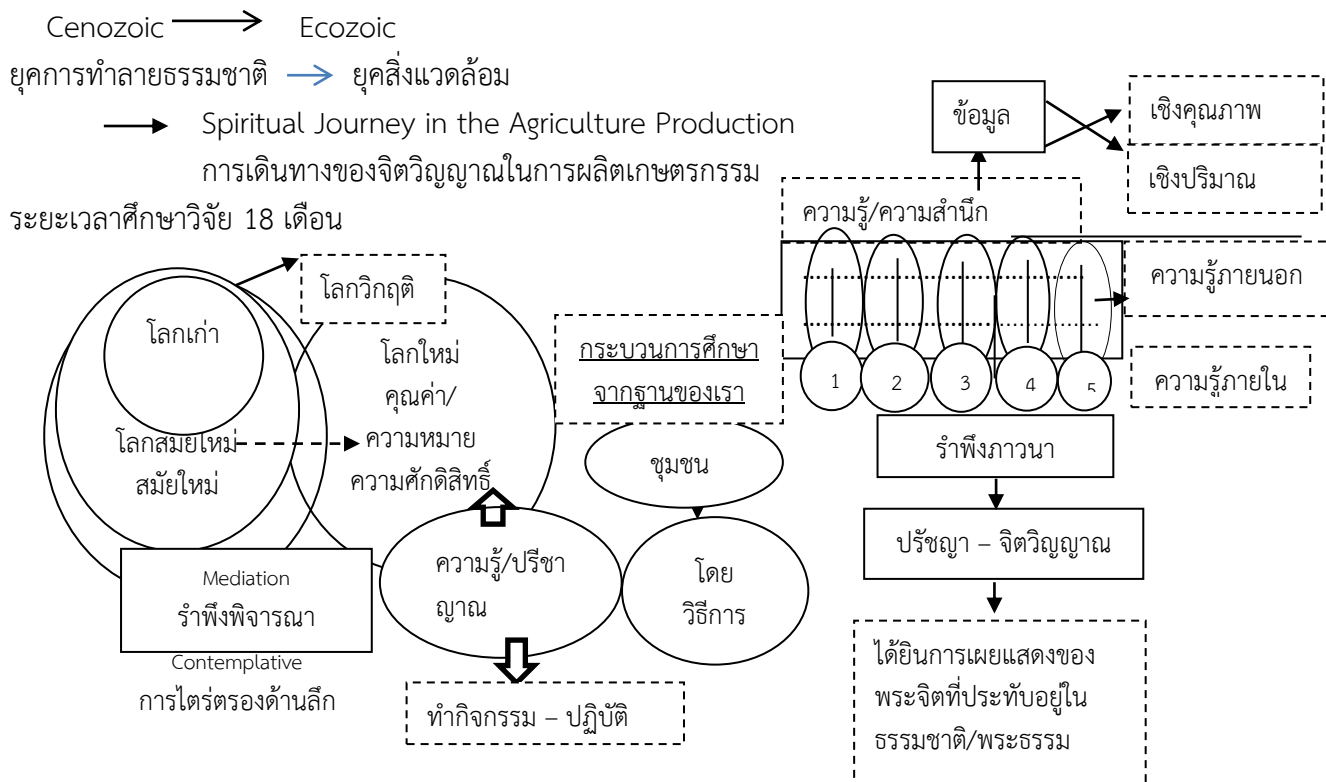
กระบวนการศึกษาข้อมูลเนื้อหาการวิเคราะห์การเก็บข้อมูลงานวิจัยดังนี้คือ

1. การศึกษาเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ
2. การศึกษาเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ
3. การเก็บข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์แล้วพูดถึงความเชื่อศาสนาและวัฒนธรรม คุณค่า ความหมายและแรงบันดาลใจ

ทั้งหมดเป็นแนวการศึกษาค้นคว้า ที่นักวิจัยทุกคนต้องตระหนักว่าเรากำลังจะเป็นนักคิดของชาวบ้าน เราเป็นนักคิด คิดข้อมูลที่มาจากความจริงของประวัติศาสตร์ อดีต มาจนถึงปัจจุบัน แล้วเริ่มจากปัจจุบันที่เราจะเห็นเครื่องมือสื่อสารที่มาจากภายนอก(ที่เรียกว่าเชิงปริมาณ) เท่านั้นมันยังไม่พอ เรายังต้องไปค้นหาข้อมูลเชิงคุณภาพ คือข้อมูลที่อยู่ภายในซึ่งมันจะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา เป็นข้อมูลที่มีลักษณะทั้งสองสัมพันธ์ให้เราเห็นทั้งภายนอกและภายใน ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับภายในนั่นก็คือความเชื่อ ความเชื่อที่เป็นแรงบันดาลใจจากข้างในของเรา เป็นการศึกษาว่าข้อมูลปัจจุบันนี้มันเกิดมาได้อย่างไร อดีตความเป็นมาของมันเริ่มต้นอย่างไร นี่คือข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เราจะศึกษาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งหมดนี้จะเป็นความรู้ซึ่งคนข้างในที่เป็นเจ้าของข้อมูลทั้งห้าหมู่บ้าน ที่เป็นคนในชุมชนเองที่จะได้ออกมาข้างนอกเพื่อจะมองดูชุมชนของตัวเองว่าเป็นชุมชนของตัวเองนั้นเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับ อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคตอันใกล้ที่กำลังจะมาถึง โดยมีทีมของอาจารย์เข้ามาช่วยเราเพื่อจะเก็บเป็นองค์ความรู้ แล้วความรู้นี้จะช่วยให้เราวางแผนในอนาคตของเราต่อไป เพื่อจะขับเคลื่อนกระบวนการศึกษาวิจัยทั้งหมดที่ได้ทำไป เพราะฉะนั้นเราจะต้องเป็นทั้งนักคิดและนักปฏิบัติของชุมชนด้วย

การทำงานวิจัย เพื่อที่จะรู้จักรากฐานของเราให้ชัดเจนและลึกซึ้งเพื่อการศึกษาของเราที่เป็นข้อมูลของเรา ที่จะช่วยให้เราตั้งจิตวิญญานของเราไม่ให้หนีออกไป หลุดออกไป หรือหมดพลังลงไป เพราะฉะนั้นทุกครั้งหลังจากที่เราได้มาวิเคราะห์แบ่งปันข้อมูลในแต่ละเขตของชุมชนของเราแล้วมาวิเคราะห์กันต่อไปว่าสาเหตุของประเด็นปัญหาต่างๆ หรือคำถามในชุมชนของเราต่างๆ เหล่านั้นมันเกิดมาจากอะไร มันมาจากคนภายในชุมชนของเราเองหรือมาจากคนภายนอกชุมชนที่เป็นสาเหตุ พอเราทราบสาเหตุแล้วเราทุกคนก็ต้องกลับไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ Process of Learning คือกระบวนการเรียนรู้ชีวิตจริงของเราเพื่อให้เกิดสำนึกว่า “นี่คือชีวิตจริงของเรา” โดยส่วนตัวของเราแต่ละคนนั้นเราได้รู้สึกอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง สังคม หมู่บ้านได้อย่างไร

แผนภูมิที่ 4 การศึกษาวิจัยทั้งภายในและภายนอก

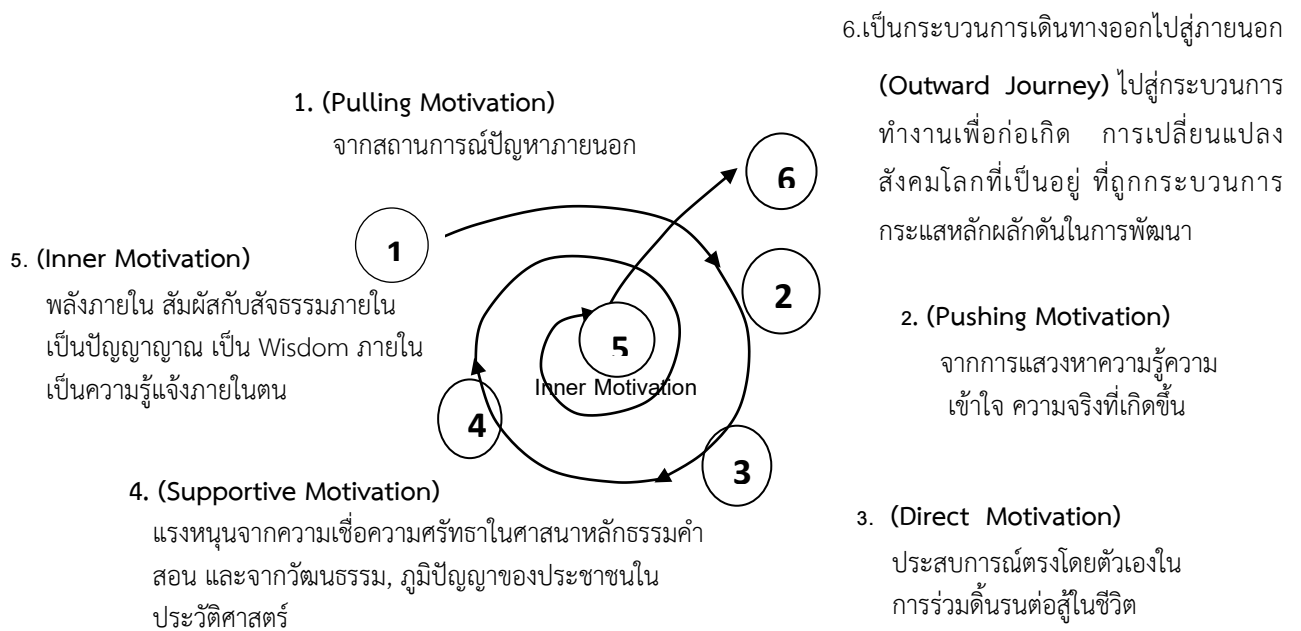

การศึกษาชุมชนของเรานั้น เราต้องมีสองตา กล่าวคือ ตาข้างหนึ่งเป็นวัตถุ เมื่อมองออกไปข้างนอกแล้วเห็นทุกอย่างเป็นวัตถุที่อยู่ภายนอก ส่วนตาอีกข้างหนึ่งคือตาธรรม เมื่อเปิดออกมองออกไปสู่ข้างนอกแล้วก็จะเห็นแต่ในเรื่องของพิธีกรรมและคุณค่าแห่งความเชื่อ ซึ่งตาทั้งสองข้างนี้มันไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นตรงจุดนี้จะสอดคล้องกับโลกทัศน์ของกลุ่มชนชาติพันธุ์และกลุ่มคนพื้นเมือง แต่โดยปกติแล้วหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาเก็บข้อมูลในชุมชนชาวบ้าน พอเขาเหล่านั้นเก็บข้อมูลเสร็จแล้วเขาก็จะเดินออกไปโดยที่ไม่ได้สนใจชาวบ้านว่า ชาวบ้านจะได้รับผลประโยชน์อะไรบ้าง ซึ่งลักษณะของการเก็บข้อมูลตรงนั้นมันไม่ได้เป็นข้อมูลที่เราเรียกว่า “ข้อมูลเชิงคุณภาพ” แต่มันเป็นเพียงแค่การเก็บข้อมูลปริมาณ ดังนั้นข้อมูลลักษณะนี้จึงไม่ได้สอดคล้องกับสิ่งที่เป็พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีที่มันอยู่ในชีวิตเรา อยู่ในใจของเรา ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพเราจำเป็นต้องไปถามข้อมูลจากคนที่มีความรู้คือ คน

เผ่าคนแก่ ปูยา ตายาย คนที่เป็นเสาหลักตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านแต่ตอนนี้ปัญหาของเราก็คือว่า เยาวชนปัจจุบันพวกเขาเหล่านั้นไม่มีความสนใจและไม่อยากที่จะไปพึ่งอะไรจากคนแก่ หรือคนที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านที่มีความรู้ดั้งเดิมเกี่ยวกับภูมิหลังของวัฒนธรรมและชีวิต คือประเด็นของปัญหาคำถามว่าทำไม นักคิดชาวบ้าน กลุ่ม OI (Organic Intellectual) รุ่นก่อนได้กลับไปถาม ศึกษา แสวงหาค้นคว้า และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผู้นำในการสร้างชุมชนว่าทำไมคนๆนั้นที่เป็นฮีโร่ (ผู้นำหมู่บ้าน) จึงได้รับการเคารพ ชาวบ้านเขาให้การเคารพเพราะอะไร ฮีโร่เขามีอะไรที่เราจะไปเรียนด้วย นี่คือประเด็นหลักที่เราจะต้องไปค้นหาและสืบทอดกันต่อไป ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยของเรานั้นก่อนที่เนื้อหาการวิจัยของเราจะออกมาเป็นรูปธรรมผ่านทางการเก็บข้อมูลต่างๆแล้วนำกลับมาวิเคราะห์นั้น เราจะต้องมีการศึกษาข้อมูลก่อนโดยมีแรงจูงใจและเป้าหมาย จนในที่สุดข้อสงสัยของเราก็จะออกมาเอง ข้อสงสัยในเรื่องต่างๆว่า เอ๊ะ ทำไม.... ในการวิจัยย่อมต้องมีข้อสงสัยที่ก่อให้เกิดคำถามแล้วได้คำตอบ

2.1 กระบวนการก่อให้เกิดแรงจูงใจ แรงบันดาลใจ (Process of Motivation)

การจะเกิดพลังจากภายในนั้น มีองค์ประกอบที่เป็นแรงจูงใจอย่างน้อย 5 องค์ประกอบ คือ **องค์ประกอบที่ 1** แรงจูงใจที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก หรือปัญหาต่างๆที่สะท้อนใจเรา ทำให้ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะแก้ปัญหา ที่เราเรียกว่าแรงดึง (Pulling Motivation) **องค์ประกอบที่ 2** เมื่อเห็นชุมชนหรือชาวบ้านสังคมร่วมกันดิ้นรนต่อสู้ที่จะแก้ไข ปัญหา ทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ หาสาเหตุแห่งปัญหานั้น มีความรู้ความเข้าใจสังคมโลก เราเรียกว่าแรงผลัก(Pushing Motivation) **องค์ประกอบที่ 3** เข้าตัดสินใจร่วม และมีประสบการณ์ตรง ในการดิ้นรนต่อสู้ชีวิต ซึ่งก็เป็นปัญหาชีวิตของตัวเอง เราเรียกว่าประสบการณ์ตรง แรงจูงใจโดยตรง (Direct Motivation) **องค์ประกอบที่ 4** เป็นองค์ประกอบที่มาจากความเชื่อ ความศรัทธา ในศาสนา ที่เราเชื่อและคำสอนหรือธรรมะของศาสนา เป็นแรงหนุนเป็นตัวอธิบายความหมายของชีวิตของเรา เราเรียกว่า แรงหนุน (Supportive Motivation) และ**องค์ประกอบที่ 5** เมื่อเราผ่านกระบวนการทั้ง 4 มาแล้ว เราจะใช้เวลารำพึงภวนาด้านลึก เป็นกระบวนการไตร่ตรองที่เรียกว่า Contemplation จะก่อให้เกิดการสัมผัสความจริง และสิ่งที่พบก็จะเป็น แรงบันดาลใจจากภายในด้านลึกของเรา (Inner Motivation) และมันก็จะพลังด้านในที่ทำให้เราออกไปข้างนอกอีกครั้งหนึ่งในการร่วมชีวิตกับชุมชน สังคม โลก เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกจากภายในสรุปตามรูปดังกล่าว

กระบวนการจากขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 5 Inner Journey ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง (เป็น self-Transformation) ทั้ง 5 องค์ประกอบ เป็นการเดินทางเข้าไปข้างใน และจากนั้นก็ ต้องเดินทางออกสู่ภายนอก และกระบวนการทั้งเข้าในและออกนอกเป็นสิ่งที่จะต้องทำต่อเนื่อง ตลอดไปในชีวิตของเรา

2.2 การรำพึงไตร่ตรองถึงความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับชีวิตมนุษย์

ประชาชนพื้นเมือง มีความเชื่อที่เรียกว่า “ศาสนาแรก” Primal Religion เป็นศาสนาแรกที่มาจากบรรพบุรุษและเป็นศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับพระเป็นเจ้าที่อยู่ในธรรมชาติมาก มนุษย์กับธรรมชาติถือว่าเป็นพี่น้องกัน ยกตัวอย่างเช่น “ป่าสะดือ” เป็นป่าที่มีกฎหมายห้ามไม่ให้มีการตัดต้นไม้ที่มีการผูกสะดือเด็กติดไว้ แล้วขอให้ป่านั้นช่วยดูแลปกป้องรักษาสิ่งมีชีวิตและมนุษย์ สิ่งนี้เรียกว่ามีความเป็นสัมพันธ์ภาพ และเป็นศาสนา เพราะสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าเบื้องต้นที่เราเรียกว่า Relation เป็นความสัมพันธ์ชีวิตต่อชีวิต ห้ามฆ่าชีวิต แต่ต้องมีการดูแลรักษา นี่คือศาสนา เรามีเวลาเช้าที่จะต้องทำงานไปจนถึงตอนเย็น และในเวลาเดียวกันเราก็มีเวลาเย็นสำหรับนอนหลับ นี่คือนี่เป็นธรรมชาติ

มนุษย์มีเวลาที่รำพึงถึงสิ่งที่ตัวเองได้ทำลงไปแล้วทำให้การภาวนานั้นไปสัมผัสกับพระผู้เป็นเจ้า ไปสัมผัสกับสัจธรรมขั้นสูง เราเรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระผู้เป็นเจ้าหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรม

เราทุกคนที่เป็นชาวไร่ชาวนาจะมีความสงบได้ก็ต่อเมื่อเรามีจิตที่สงบแล้วก็เปิดตาจากนั้นสิ่งต่างๆก็จะเผยออกมามากมายให้เราได้เห็น การฝึกจิตให้มีสมาธิจะช่วยให้เรามีองค์ความรู้ที่สำคัญ การมีจิตที่มีสมาธิจะช่วยให้เราได้องค์ความรู้ที่มาจากจิตวิญญาณกับองค์ความรู้ที่มาจากภายในที่มีพลัง เราเรียกว่าพลังที่ออกมาจากข้างในสู่ข้างนอก ด้วยการที่เราไม่ใช้ยาพิษ

เราที่ไม่ได้เป็นนักบวช เพราะเราที่ไม่ใช่พระภิกษุ เพราะเราที่ไม่ใช่พระสงฆ์ แต่เราคือฆราวาสที่จะต้องไปทำมาหากิน แต่เราจะทำอย่างไรเพื่อให้จิตใจของเรามีสมาธิ ในขณะที่ตัวของเรากำลังเคลื่อนไหว ในขณะที่ร่างกายของเราเคลื่อนไหวไปมา ในการทำสมาธินั้นให้เรากำหนดจิตของเราเคลื่อนไหวไปตามร่างกายของเราเพื่อให้จิตใจของเรา รู้ตัวของเราว่าเรากำลังทำอะไร และเมื่อเราเคลื่อนไหวอย่างมีสติแล้วก็จะทำให้เรามีพลัง เพิ่มไปจากการนั่งสมาธิที่เป็นความสงบ

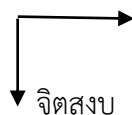
เกษตรวัฒนธรรมที่เราจะสร้างกระบวนการเคลื่อนไหวไปข้างหน้านั้นจำเป็นที่เราทุกคนจะต้องมีความรู้ มีความเข้าใจ งานวิจัยครั้งนี้จะสมกับความสำเร็จที่เรา กำลังจะฝึกจิตของเราให้ มีสติและรู้ตัวแล้วสร้างความรู้ที่ออกมาจากด้านใน ซึ่งตรงนี้จะช่วยให้เรามีอัตลักษณ์ในการทำเกษตรด้วยจิตวิญญาณ อาหารของเราเองก็จะมีจิตวิญญาณ มีชีวิต มีชีวิตที่จะให้เราแต่ละคนแต่ละครอบครัว และแต่ละสังคมมีชีวิตอยู่ด้วย ให้เราทุกคนเข้าใจว่า ลมปราณที่พระเป็นเจ้าประทานให้กับเรานั้นเป็นส่วนที่ทำให้เรามีชีวิตแล้วเราจะฝึกลมปราณของเราให้ชีวิตนั้นสัมผัสกับความจริงสูงสุดและทำให้เรามีพลัง จากพลังด้านในที่เข้มแข็งเราจะนำไปสร้างชุมชนของเราให้เข้มแข็ง หากเรามีพลังความรู้และความเข้าใจภายนอกในการทำงานวิจัย บวกกับพลังด้านใน เราก็จะมีพลังที่เข้มแข็งอย่างไม่ลดทอนและท้อถอยที่จะสร้างสรรค์ชุมชน

งานวิจัยครั้งนี้เราจะมีทั้งองค์ความรู้ ทั้งประสบการณ์ ไม่ว่าจะเป็นปริมาณและคุณภาพ และมีจิตวิญญาณที่เข้มแข็งที่จะมีแรงบันดาลใจผลักดันให้เราเข้าไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการต่างๆของเราที่กำลังจะเกิดขึ้น

2.3 การฝึกปฏิบัติรำพึง ไตรตรอง ทำสมาธิ

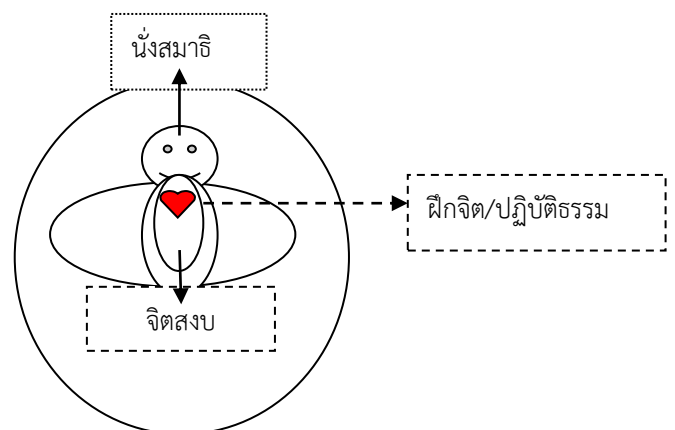
ทีมนักวิจัย ได้มีกระบวนการฝึก การทำสมาธิในวัดน้อย เพื่อรู้ตัว มีสติ และทำการพิจารณาไตรตรอง

I. (วัดน้อย) ใช้เวลา

II. ไตรตรอง – รำพึง – พง์พินิจ

Contemplation การทำจิตสงบด้านลึก

III. “กระจำง” ชัดแจ้ง หยั่งรู้และบรรลุ

จากการทำสมาธิและรำพึงของแต่ละคน ให้เราพูดและแบ่งปันให้กับเพื่อนทีมวิจัยของเราฟังว่า เราได้สัมผัสถึงอะไร เราได้ยิน ได้ฟังถึงอะไร แม่ธรณีได้พูดอะไรให้เราฟัง เรื่องนี้เป็นเรื่องของความผูกพันที่อยู่ในระหว่างชุมชนที่จะสามารถเล่าให้แกกันและกันฟังได้ มันจะเกิดความผูกพันกันทางใจในตัวของเราพื้นที่ที่เราอาศัยอยู่ ซึ่งภาษาทางศาสนาเราเรียกว่า “พันธสัญญา” (Covenant) ทางใจระหว่างตัวเรากับธรรมชาติที่มีพันธสัญญาต่อกัน ผูกพันกันทางชีวิต เหมือนกันกับที่เราได้ไปผูกพันกับต้นไม้ต้นนั้นที่เราได้ไปรำพึง สิ่งนั้นคือพันธสัญญา

เราจะต้องไปทำพันธสัญญาด้วยตัวของเราเองด้วยใจสำนึกต่อสิ่งต่างๆที่เราไปเจอว่าผูกพันกันอย่างไร

3. การรำพึงไตร่ตรองของทีมวิจัยแต่ละคนกับธรรมชาติ

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สัมพันธ์กับพี่น้อง สัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้าเขาเรียกว่าองค์รวม องค์รวมอยู่ในชีวิตเรา องค์รวมทำให้เราเป็นหนึ่งเดียวกับหลายๆส่วน องค์รวมในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Holistic สรุปสั้นๆว่า Holy แปลว่า “ศักดิ์สิทธิ์” แต่ไม่ใช่เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่ไปบวชเป็นพระสงฆ์ เป็นพระเป็นนักบวช หรือเป็นพระภิกษุเท่านั้น แต่ฆราวาสหญิงชายที่มีสัมพันธภาพก็เป็นองค์รวมได้ องค์รวมนั้นถือว่าเป็นองค์ความศักดิ์สิทธิ์และมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวเอง คนที่มีศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็ย่อมมีความสุข เป็นคนที่มีสัมพันธภาพกับธรรมชาติ กับพี่น้อง สัมพันธภาพกับตัวเอง และสัมพันธภาพกับสิ่งสูงสุดพร้อมทั้งให้พลังแก่ตัวเองเพื่อที่จะให้ตัวเองดำรงชีวิตเผชิญกับโลกที่มีแต่วัตถุนิยมที่เน้นแต่การมองเห็นแก่ตัวเอง ตรงนี้เราเรียกว่าเป็นการพัฒนาใหม่ที่เป็นการเปิดจิต เพราะฉะนั้น ระบบคิดและกระบวนการนี้ก็เป็นสิ่งหนึ่งของการเดินทางที่เข้าไปสู่ข้างใน และจากข้างในก็จะออกไปสู่ข้างนอก ลมหายใจของเราเรียกมันว่า “ลมปราณ” หรือ ที่มีความหมายว่า “ลมหายใจแห่งชีวิต” นั่นเอง

การเอาจิตไปภาวนาด้านลึกคือการที่เรานำจิตของเราไปรำพึงภาวนา ไปเพ่งพินิจกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่อยู่รอบข้างเรา เมื่อเราทำแล้วเราก็จะพบกับสิ่งนั้นที่จะเกิดขึ้นในใจเรา แต่ละคนใช้เวลารำพึงกับธรรมชาติจากนั้นแต่ละคนแบ่งปันหลังจากรำพึงกับธรรมชาติดังนี้

- จันทร์เพ็ญ: ได้สัมผัสถึงเสียงของแม่ธรณีว่า “ให้เราใช้สารเคมีที่น้อยลงและใช้อย่างระมัดระวัง”
- สุรียรัตน์ : ได้รำพึงถึงสิ่งสร้างที่ GuSha (พระเจ้า) มนุษย์ถูกสร้างมาเหมือนกันทุกคน และเป็นสิ่งสร้างของ “กือซา” พวกเขาประสบกับปัญหาความทุกข์ยากที่มากมายที่แตกต่างกัน เช่น ดิยาเสพติด ไม่มีที่ทำกิน มีชีวิตที่ทุกข์ยาก แต่เขาก็เป็นพี่น้องของเรา
- นาบุ : สัมผัสถึงอากาศและสิ่งสร้างธรรมชาติที่สวยงามและมีคุณค่า
- ประพันธ์ : ได้ข้ามน้ำ ได้สัมผัสถึงน้ำที่เป็นสารพิษ แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นปรากฏกับตาจริงคือชีวิตที่ได้รับสารพิษจากน้ำโดยตรงนั่นก็คือ ข้าวในทุ่งนา
- กฤษณ์ : ได้สัมผัสถึงเสียงของข้าวว่า “เราจะได้เลี้ยงชีวิตคนใหม่” หากมนุษย์ได้เอาน้ำเสียให้เรากิน”
- บุญศรี : ได้รำพึงถึงธรรมชาติว่า “สิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งจะมีชีวิตอยู่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย”
- ประเสริฐ : รำพึงว่าต้นไม้เปรียบได้กับผู้วิเศษ Superman เพราะต้นไม้ได้ดูแลดิน สัตว์

ป่าและ

คนด้วย

สมศักดิ์ : รำพึงว่า “ดิน น้ำและต้นไม้คือชีวิตเรา เราต้องดูแลเขาด้วย”

ดาวิน: รำพึงว่า “ถ้าไม่มีป่า ไม่มีน้ำ ไม่มีอากาศที่ดี มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้”

- บุญสม : ได้สัมผัสถึงเสียงของแม่ธรณีที่มากล่อมว่า “จงภูมิใจในงานวิจัยของเรา ที่จะ
เป็นแนวทางในการดูแลรักษาโลกของเรา แต่ระวังอย่าโลก”
- เจริญ : มนุษย์ขาดธรรมชาติไม่ได้ แต่ธรรมชาตินั้นขาดมนุษย์แล้วอยู่ได้

ทุกๆครั้งที่เรามาดูตามงานวิจัยของเรา เราต้องรู้จักฐานของเราให้ชัดเจนและลึกซึ้งเพื่อ
การศึกษาของเราที่เป็นข้อมูลของเรานั้นจะช่วยเราให้ตั้งจิตวิญญาณของเราไม่ให้หนีออกไป หลุดออกไป
หรือหมดพลังลงไป เพราะฉะนั้นทุกครั้งหลังจากที่เราได้มาวิเคราะห์แบ่งปันข้อมูลในแต่ละพื้นที่ของเรา
แล้วหลังจากนี้เราก็จะมาวิเคราะห์กันต่อไปว่าสาเหตุของประเด็นปัญหาต่างๆ หรือคำถามในชุมชนของ
เราต่างๆ เหล่านั้นมันเกิดมาจากอะไร มันมาจากคนภายในชุมชนของเราเองหรือมาจากคนภายนอก
ชุมชนที่เป็นสาเหตุ พอเราทราบสาเหตุแล้วเราทุกคนก็ต้องกลับไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ Process
of Learning คือกระบวนการเรียนรู้ชีวิตจริงของเราเพื่อให้เกิดสำนึกว่า “นี่คือชีวิตจริงของเรา” โดย
ส่วนตัวของเราแต่ละคนนั้นเรารู้สึกอย่างไร (ตัวแทนจาก **บ้านขุนอมลอง : เห็นแล้วตกใจ เพราะผม
มองเห็นว่าตัวของชาวบ้านเองที่ทำการเกษตรเขายังไม่รู้สีกตัวและมองไม่เห็นถึงผลของความยั่งยืนที่**
กำลังจะเกิดภายหลังจากที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว หรือมีการใช้สารเคมีลงไปในการเกษตร) เพราะฉะนั้นถ้า
งานวิจัยของเราในลักษณะแบบนี้ที่มีการสร้างกลุ่มหรือแกนนำของ OI ไปพร้อมๆกันไปด้วยนั้นมันจะ
สำคัญหรือไม่ ถ้ามองว่า ทำไมมันถึงได้สำคัญ เพราะอะไร การทำงานวิจัยในลักษณะแบบนี้จะเป็นการ
สร้างจิตสำนึกทำให้เรารู้ตัวเองว่าสถานการณ์จริงเป็นอย่างไร

จากภาพรวมที่เราได้มองเห็นนี้เราอาจจะมองออกแล้วว่าเราควรจะกลับไปตอบคำถามให้กับ
ชาวบ้านในชุมชนของเราอย่างไรเกี่ยวกับประเด็นคำถามต่างๆที่ชาวบ้านได้ถามมาว่า เก็บไปทำไม จะ
เอาไปทำอะไร แต่ผลงานวิจัยของเราจะตอบคำถามไปให้กับชาวบ้านเหล่านั้นแล้วทำให้เขาเปลี่ยนแปลง
ชีวิตไปโดยการสร้างสำนึก ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกที่ให้กับชุมชนว่าเราจะเป็นคนที่สร้างชีวิตของเราจาก
ฐานความเป็นจริง ต้องยืนบนฐานความจริง ความจริงนี้เราเรียกว่าบริบทที่แท้จริงของชุมชนหมู่บ้านเรา
ที่มาจาก วิถีชีวิต เศรษฐกิจ ที่ดิน และการทำมาหากิน เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์นั้น
กระบวนการเหล่านั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการไปเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอนไป

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเชียงใหม่ และ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ พื้นที่ตั้งของจังหวัดมีทั้งพื้นที่ราบและพื้นที่บนภูเขาสูง ซึ่งพื้นที่ราบส่วนใหญ่เป็นเขตเมืองเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเมือง ส่วนบนเทือกเขาที่สลับซับซ้อนเป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย เช่น ปกาเกอญอเลอเวีอะ ลาหู่ เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายเหล่านี้ในอดีตถูกเรียกว่า “ชาวเขา” มีความหมายถึงความเป็นคนอื่นหรือชนที่อยู่บนภูเขา ต่อมาถูกเรียกว่าคนชายขอบ หมายถึงคนที่อยู่รอบนอก ห่างไกลจากความเจริญ นอกจากนี้ยังมีคำเรียกว่า “ชาวไทยภูเขา” หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่บนภูเขา เป็นคำเรียกที่ทำให้เกียรติมากขึ้น ปัจจุบันเรียกว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนถึงการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น แม้คำเรียกต่างๆ เหล่านี้จะมีพัฒนาการดีขึ้น แต่กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงเป็นกลุ่มที่ด้อยโอกาสในแทบทุกเรื่อง ทั้งการเข้าถึงบริการของรัฐ โอกาสทางการศึกษาและอาชีพ กลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นชนระดับล่างในฐานโครงสร้างทางสังคมที่มีผู้ได้เปรียบและเสียเปรียบ

ปัญหาใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์คือไม่มีที่ดินทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์ เนื่องจากวัฒนธรรมการทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์มักหมุนเวียนพื้นที่ไปเรื่อยๆ เมื่อมีการใช้พื้นที่ไปสักระยะหนึ่งแล้วพื้นดินที่สภาพเสื่อมโทรมลง การหมุนเวียนเป็นการคืนความสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติ ซึ่งในอดีตชาวเมืองมักมองอย่างไม่เข้าใจว่า “เป็นการทำไร่เลื่อนลอย” ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป มีการจับจองที่ดินถาวร ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และด้วยข้อจำกัดของการใช้ทรัพยากรทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถหมุนเวียนการใช้ที่ดินได้อีก ยกเว้นหมุนเวียนการใช้ที่ดินในพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดมีวิถีประกันความเสี่ยงในอาชีพด้วยการปลูกข้าวไร่กิน และปลูกพืชอื่นๆ ในลักษณะของพืชไร่เป็นส่วนใหญ่เพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ เนื่องจากขาดความรู้ในการพัฒนาการเกษตร ซึ่งปัจจุบัน เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น เนื่องจากได้รับการส่งเสริมจากบริษัทเอกชน เช่น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้มีการใช้สารเคมีอย่างหนาแน่นมากขึ้น กระนั้นก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีฐานะยากจน ต้องออกไปรับจ้างในเมืองเพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงชีพ ประกอบกับสภาวะการขาดแคลนแรงงานระดับล่างในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เป็นเหตุให้มีแรงดึงดูดแรงงานจากภูเขาสูงสู่พื้นที่ราบมากขึ้น

แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่สิ่งที่เกาะเกี่ยวคนในชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขตามสภาพคือวัฒนธรรมชุมชนที่คนในชุมชนยึดถือ ผู้คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะนับถือผี นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ สิ่งร้อยรัดชุมชนปรากฏเป็นรูปธรรมและสิ่งที่จับต้องได้คือ ประเพณี พิธีกรรม สัญลักษณ์ ศิลปะ และสิ่งสร้าง รวมถึงผู้นำที่ทำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์ ความเชื่อ และคุณค่าทางสังคมที่คนในชุมชนยึดถือ สิ่งเหล่านี้เป็นทั้งความรู้และภูมิทางสังคมที่ถูกรังสรรค์ขึ้นจาก

สติปัญญาของคนในชุมชน ในท่ามกลางความยากลำบากทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนยังความอุดมทางวัฒนธรรมที่เป็นน้ำหล่อเลี้ยงให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ปัจจุบัน การเติบโตด้านการท่องเที่ยวที่ขยายตัวมากขึ้น ทำให้ชุมชนถูกรุกล้ำจากวัฒนธรรมภายนอก ความยากจนทำให้เยาวชนหนุ่มสาวตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ หลายคนถูกชักจูงสู่การขายบริการ รวมทั้งเข้าสู่วงจรของการค้ายาเสพติด หลายพื้นที่อยู่บนเส้นทางค้ายาเสพติด ทำให้เกษตรกรทำมาหากินลำบาก เนื่องจากถูกระงับพื้นที่จากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ สถานการณ์ที่เป็นอยู่ ทำให้เกษตรกรมีภาวะจำกัดในการทำมาหากินยากขึ้นทุกขณะ

สถานการณ์สังคมของประเทศไทย ซึ่งกำลังประสบกับภาวะวิกฤตในทางเศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบันวิกฤตดังกล่าวเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งของปัญหาที่มีรากฐานที่แท้จริงมาจากวิกฤตการณ์ทางศีลธรรมของคนในยุคปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศที่เน้นวัตถุนิยมเป็นหลัก ละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นมองว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมล้าหลัง และเป็นอุปสรรคของการพัฒนาที่มุ่งสู่ความทันสมัย (ทางวัตถุ) ทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาของประชาชนอ่อนแอ เนื่องจากคนส่วนใหญ่มุ่งเข้าสู่วิถีชีวิตและวิถีการผลิตแบบทุนนิยม การพัฒนาของรัฐที่เน้นการผลิตเพื่อพาณิชย์ ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง การใช้สารเคมี ตามมาด้วยปัญหานี้สิน และการพัฒนาที่เน้นบริโภคนิยม ทำให้ชาวบ้านถูกดึงเข้าสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ ค่านิยมแบบใหม่ การอพยพจากชนบทเข้าสู่เมือง และการละทิ้งคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมเดิมของชุมชน

ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม (ศศว.) เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2522 เพื่อเป็นองค์กรในการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสได้เรียนรู้ที่จะพึ่งตัวเองและอยู่รอดในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี กว่า 30 ปีของการพัฒนา ศศว.ได้สร้างปัญญาชนชาวบ้าน (Organic intellectual) ให้เป็นผู้นำทางสติปัญญาในการคิด วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาบนฐานการพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันในรูปของเครือข่ายบนฐานของวัฒนธรรมชุมชน มีฐานของศาสนาดั้งเดิมของชุมชนเป็นแกนสำคัญที่สร้างความแข็งแกร่งทางด้านจิตใจให้คงมั่นต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ผู้นำทางสติปัญญาซึ่งเป็นชนชาติพันธุ์ปกากญอละว่า มั่ง ลือฮ ถิ่นลัวะ และละหู่ กว่า 300 คน กระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ บนภูเขาสูง ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายพะเยา น่าน และแม่ฮ่องสอน และในปี 2557 ศศว.ได้ร่วมกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) จัดทำโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยคัดเลือกเยาวชนในพื้นที่ปฏิบัติงานเดิมของศูนย์ที่มีฐานผู้นำทางสติปัญญาเดิมเพื่อกลับไปทำอาชีพเกษตรให้ประสบความสำเร็จ และรักษาแผ่นดินเกิดมิให้ตกไปอยู่ในกลุ่มนายทุนหรือผู้มีอำนาจ เยาวชนเหล่านี้ได้รับความรู้ที่บูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในภาคการผลิต และความรู้ทางการตลาดในภาคสังคม รวมทั้งการฝึกฝนทางสติปัญญาในการคิด วิเคราะห์ เพื่อวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับภูมินิเวศและความต้องการของตลาด และที่สำคัญผู้เรียนได้รับการพัฒนาภายใต้กระบวนการวิจัยเพื่อปลูกจิตสำนึก (Conscientizing research) อันเป็นวิทยาวิจัยในแขนงที่ลึกของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการสร้างสำนึกบนฐานความรู้ที่ผลิตใหม่จากต้นทุนทางภูมิปัญญาเสริมแรงด้วยความรู้ทางจิตวิญญาณซึ่งอยู่ในมิติของศาสนธรรมข้ามพรมแดน (ศาสนาใดก็ได้ที่ตนเฝ้ายึดถือ) ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในจิตวิญญาณซึ่งจะเป็นภูมิชีวิตที่เข้มแข็งเมื่อกลับไปใช้ชีวิตในสังคมเดิมที่ถูกร่อนด้วยสภาพการณ์ทาง

เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากเยาวชนจะฐานเศรษฐกิจจากอาชีพทางการเกษตรที่มั่นคงแล้ว เยาวชนเหล่านี้จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการสร้างสังคมแห่งคุณค่าและสติปัญญาพร้อมกับผู้นำรุ่นพ่อแม่ ซึ่งเยาวชนเหล่านี้เพิ่งสำเร็จหลักสูตร “เกษตรวัฒนธรรม” ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ในเดือนสิงหาคม 2557

ในโลกของการเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งอาชีพของคนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป คนในรุ่นเบบี้บูม (เกิดก่อนปี 2507) มักประกอบอาชีพเดิมๆ ที่คนในสังคมรู้จัก เช่น ครู หมอ พยาบาล การเกษตร คนรุ่นเจนเนอเรชั่น X (เกิดปี 2508 – 2522) นิยมเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน แต่คนในเจนเนอเรชั่น Y (เกิด 2523 ขึ้นไป) นิยมประกอบอาชีพอิสระเนื่องจากสามารถสร้างรายได้ได้มากกว่า นอกจากนี้ในโลกของอาชีพได้เกิดอาชีพใหม่ๆ ขึ้นจำนวนมาก เนื่องจากอิทธิพลของความรู้และเทคโนโลยี เช่น อาชีพพนักงานแนะนำสินค้าชนิดใหม่ แนะนำอาหารผสมผสานวัฒนธรรม (Fusion food) เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้กระจายทั่วไปในวงสังคม เช่นเดียวกันกับภาคเกษตรกรรมที่คนหนุ่มสาวได้รับอิทธิพลจากความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ หลายคนเรียนหนังสือแล้วไม่กลับสู่ชุมชนอีกเลย หลายคนไม่ชอบการทำงานเกษตรแบบดั้งเดิมที่เห็นภาพความสำเร็จในอาชีพของคนในครอบครัวและชุมชน หลายคนอาจมีความชอบในอาชีพช่าง การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การตีบันในวิถีอาชีพเกษตรที่มีขอบเขตอยู่เพียงการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์จึงเป็นข้อจำกัดของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าสู่อาชีพ เชื่อมร้อยกับตัวอย่างของความสำเร็จในอาชีพของคนในชุมชน จึงไม่เป็นแรงจูงใจในการสืบสานอาชีพเกษตรกรรม รวมไปถึงการสร้างอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมของคนในชุมชน ดังนั้นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทั้งคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และเยาวชนคนหนุ่มสาว ได้ทำความรู้จักกับตนเองและชุมชนในมิติต่างๆ ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจะช่วยให้บุคคลในชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและเชื่อมร้อยกับความรู้ภายนอกในโลกของการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดทางเลือกในอาชีพและสร้างสรรค์อาชีพบนแผ่นดินเกิด ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของสังคมเยาวชนไม่เป็นเหยื่อของกระบวนการค้ายาเสพติด และค้ายมนุษย์

ในโอกาสของการกลับไปทำหน้าที่ของเยาวชนในชุมชนและด้วยฐานผู้นำทางสติปัญญาที่มีอยู่เดิมจะเป็นพลังในการแก้ไขปัญหา ด้วยการนำภูมิปัญญาเดิมทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมสานกับความรู้ในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการฟื้นคืนและต่อเติมพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยมิติทางศาสนธรรมสู่การจัดการทรัพยากรในชุมชน และจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ผลที่ได้จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากฐานราก (Grounded theory) การวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Research) เป็นหนทางหนึ่งในการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน ด้วยหนทางของการค้นหาความรู้ที่มีอยู่ในความจริงในปัจจุบันและในประวัติศาสตร์ของชุมชน การวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานถือเป็นแนวทางที่ก้าวหน้าของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ที่มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีกว่าโดยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนที่เป็นคนในกับนักวิจัยภายนอกที่ร่วมกันพัฒนาชุมชนให้หลุดพ้นจากสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาจากความไม่ยุติธรรมในเชิงโครงสร้าง การให้ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาลุกขึ้นมาทำหน้าที่วิจัยด้วยตนเองถือเป็นการเคลื่อนตัวของแนวคิดที่สำคัญ ด้วยกระบวนการศึกษาปัญหา การค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา การลงมือปฏิบัติการแก้ไขปัญหา และการตรวจสอบผลของการปฏิบัติจะก่อให้เกิดการเรียนรู้จากฐานความรู้ที่ผลิตขึ้นตลอด

กระบวนการวิจัย และเจ้าของปัญหาได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยซึ่งจะถ่ายทอดไปสู่การแสวงหาความรู้ในปัญหาหรือสถานการณ์อื่นๆ ของชุมชน โดยนักวิจัยคนนอกคอยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทั้งจากกระบวนการวิจัยและการนำความรู้ไปใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการดำเนินการโดยนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จักตนเอง รู้จักครอบครัวและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ทั้งในมิติของปัจจุบันและประวัติศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่การมองเห็นการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การตัดสินใจของผู้นำ ศาสนา วัฒนธรรม และจริยศาสตร์ นักวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเป็นเครื่องมือนำไปสู่การค้นหาคำตอบจากความจริง อันจะนำไปสู่ทางเลือกในอาชีพ รวมไปถึงการสร้างงานสร้างอาชีพ เพื่อสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงและก้าวสู่สิ่งที่ดีกว่าด้วยการตัดสินใจของบุคคลและกลุ่มในชุมชน

คำถามในการวิจัย

1. สภาพความเป็นจริงและปัญหาของชุมชนที่ศึกษา แต่ละชาติพันธุ์จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร ทั้งมิติของคน สิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน สังคมการเมืองและวัฒนธรรม
2. โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน สังคมวัฒนธรรม แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างไร
3. เราจะสร้างสำนึกและการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาเศรษฐกิจในวิถีอาชีพให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างระหว่างรุ่นได้อย่างไร (รุ่นเก่า รุ่นกลางคน และคนรุ่นใหม่)
4. ศาสนธรรมจะเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยมิติทางเศรษฐกิจเข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างไร เราจะทะลายพรมแดนทางศาสนาให้หลอมรวมเป็นศาสนาข้ามพรมแดนและเป็นพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. ทำความเข้าใจกับโลกทัศน์และชีวิตของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลาย และค้นหาสาเหตุของการถูกทำลาย เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม
2. สร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนอันนำมาซึ่งการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของ 3 รุ่นในชุมชน (เก่า กลาง ใหม่)
3. สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้วยฐานความรู้-ของชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มิติเชิงวิจัย

1.1 องค์ความรู้จากฐาน ที่ใช้พลังของศาสนาข้ามพรมแดนให้เป็นกลไกในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนในชุมชน

1.2 องค์ความรู้เรื่อง วิทยววิจัยในการฟื้นฟูจิตวิญญาณ และเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

2. มิติเชิงพัฒนา

2.1 กระบวนการวิจัยที่ใช้ชุมชนทำให้ได้องค์ความรู้จากฐานราก (Grounded theory) และก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนในการใช้ความรู้ให้เป็นพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

2.2 นักวิจัยในโครงการได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสำนึกในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบนฐานภูมิปัญญาของชุมชนที่ต่อยอดด้วยความรู้สมัยใหม่จากภายนอก

2.3 องค์ความรู้จากฐานรากจะเป็นพลังให้กับคนในชุมชน ได้ช่วยกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งอาชีพและการดำรงอยู่ อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2.4 การสร้างทางเลือกในอาชีพที่มีมากขึ้น ทำให้เยาวชนคนหนุ่มสาวมีทางออกในวิธีการทำมาหากิน และเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เยาวชนก้าวพ้นจากกระบวนการค้ายาเสพติดและการค้ามนุษย์

2.5 การสร้างเครือข่ายปัญญาชนของแต่ละชนเผ่า แต่ละรุ่นอายุด้วยกลไกของ ศาสนธรรม เพื่อเป็นพลังในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการมีชีวิตที่ดีในชุมชน

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา

วิเคราะห์สภาพจริงของพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจในความจริงที่ซับซ้อนของนักวิจัยและคนในชุมชน อันนำไปสู่พลังของการแก้ไขปัญหาจากฐานความเข้าใจโดยใช้กลไกของศาสนาข้ามพรมแดน และความสามารถของปัญญาชนชาวบ้านทั้ง 3 รุ่น ในชุมชนและระหว่างชุมชน รวมทั้งระหว่างเผ่าร่วมกันสร้างการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับพี่น้องชนเผ่าอย่างเป็นรูปธรรม

2. ขอบเขตเชิงประชากรและสถานที่ ได้แก่

2.1 กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะบ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน จำนวน 95 ครอบครัว
กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านหนองเต่า ต.แม่วีน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ จำนวน 147 ครอบครัว

2.2 กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านป่าดอกแดง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่จำนวน 128ครอบครัว

2.3 กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านขุนอมลอง ต.ยังเมิน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ จำนวน 28 ครอบครัว

2.4 กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ที่บ้านจาโบและบ้านปะสี ต.ท่าตอน อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่ จำนวน 65 ครอบครัว

3. ขอบเขตเชิงระยะเวลา แบ่งเป็น 2 ช่วงคือ

3.1 ช่วงที่ 1 ระยะเวลา 8 เดือน

3.2 ช่วงที่ 2 ระยะเวลา 8 เดือน

4. ขอบเขตการหนุนเสริมเชิงกระบวนการ

4.1 หนุนเสริมทักษะการเรียนรู้ กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับชาติพันธุ์

4.2 หนุนเสริมกระบวนการความคิดเชิงระบบ (Systems Thinking)

4.3 หนุนเสริม “การเสริมพลังมิติทางศาสนากับวิถีชีวิต”

นิยามศัพท์

ศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์เคารพและยึดถือ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด

ศาสนาข้ามพรมแดน หมายถึง ความเชื่อที่ชนเผ่ายึดถือ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชนเผ่าต่างๆ ยึดถือ โดยมีความแตกต่างและหลากหลาย แต่สามารถค้นหาความดีงามร่วมกัน ก่อให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชนเผ่ายอมรับร่วมกัน

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต คุณค่า ความหมาย ความเชื่อที่คนในชุมชนยึดถือและรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้รู้ซึ่งเป็นในท้องถิ่น

ปัญญาชนชาวบ้าน (Organic Intellectual) หมายถึง ผู้นำทางจิตวิญญาณที่มีบทบาทในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อการมีชีวิตที่ดีของคนในชุมชน โดยดำเนินงานในรูปของเครือข่าย

รุ่น หมายถึง ช่วงอายุของคนที่แตกต่างกัน รุ่นใหญ่หรือรุ่นเก๋าหมายถึงคนในยุคเบบี้บูมที่เกิดในปี พ.ศ.2507 และต่ำกว่า รุ่นกลางหมายถึงคนในรุ่น X ที่เกิดช่วงปี พ.ศ.2508 – พ.ศ.2522 ส่วนรุ่นใหม่หมายถึงคนในรุ่น Y ที่เกิดในช่วงปี พ.ศ.2523 จนถึงปัจจุบัน

กลไก หมายถึง สิ่งที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำรงอยู่ได้

เกษตรวัฒนธรรม หมายถึง การให้ความหมายการทำการเกษตรในมิติของจิตวิญญาณควบคู่ไปกับมิติในด้านวัตถุ เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ในการทำการเกษตรที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของแต่ละคนบนโลกทัศน์ของความเชื่อ ไม่ใช่การทำการเกษตรที่เน้นแต่ในเชิงวัตถุ หรือการเปลี่ยนแปลงเฉพาะเทคนิคการเกษตรที่เน้นเกษตรทางเลือกเท่านั้น นอกจากนี้ เกษตรวัฒนธรรมมิได้หมายถึงกระบวนการผลิตในด้านเกษตรเท่านั้น แต่มีความหมายที่กว้างขวางครอบคลุมไปถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตรูปแบบอื่นๆที่อยู่ในวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย เช่น การผลิตเครื่องนุ่งห่ม (การทอผ้า) พืชสมุนไพร การรักษาแบบพื้นบ้าน เป็นต้น **เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ** หมายถึง ผลลัพธ์ของการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนภายใต้ความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมไปถึงความสัมพันธ์กับภายนอกที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ยุติธรรม ซึ่งผลลัพธ์ปรากฏในรูปผลได้ที่ เป็นเงิน สิ่งของ และไม่ใช่แค่สิ่งของหรือวัตถุ เช่น ความสุขของคนในชุมชน

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีในการทำวิจัย

1. แนวคิดเกษตรวัฒนธรรม

วิถีการเกษตรที่อยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน เป็นกระบวนการสนับสนุนกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน (People's Movement) บนรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรื้อฟื้นคุณค่าความหมายของ “เกษตร” ที่อยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน (Re-enchantment of values) เนื่องจากกระบวนการผลิตแบบทุนนิยมได้ตัดมิติด้านจิตวิญญาณและคุณค่าออกไป ทำให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติ ดินและน้ำ เกิดภาวะเป็นพิษเนื่องจากการตกค้างของสารเคมี ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาต่างๆ เช่น ผลผลิตทางการเกษตรลดลง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพของเกษตรกร และปัญหาหนี้สินที่เกษตรกรต้องไปกู้เพื่อการลงทุนจากบรรดานายทุนและพ่อค้าปุ๋ยเคมีแม้แต่วิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิต การปลูกพืชแบบใหม่ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ชาวบ้านยังนำศาสนาไปอธิบายคุณค่าและความหมาย ต้องขอขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเขาไม่ไปขอขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เขาจะไม่เหลืออะไรเลยเพราะชาวบ้านจำเป็นต้องทำมาหากินแต่เป็นการทำมาหากินบนฐานความหมายแบบใหม่เพื่อที่จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับครอบครัว จึงต้องขอขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา กลายมาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ มิติชีวิตภายใน (Spirituality) จึงเป็นพลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ปัจจุบันไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สภาพแบบไหนจะต้องต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมาย เพื่ออธิบายความหมายใหม่ ไม่ให้โลกทางการค้ามาควบคุมแต่เพียงผู้เดียว เป็นการนำระบบคุณค่าทางศาสนาไปอยู่ในโลกที่เป็นวัตถุนิยมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามีความหมาย เพราะว่าเป็นชีวิตที่เป็นการประกาศพลังแห่งการอยู่รอดที่ได้มาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เขาได้ต่อสู้กับอำนาจที่เคยเอาเปรียบคนในชุมชน การต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงต้องแย่งชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือการไปสร้างและให้ความหมายแล้วไปเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าสะดือ ป่าหวงห้าม ป่าที่ผ่านการบวช เป็นต้น แทนที่จะเป็นวัตถุนิยม เงินนิยม และความสะดวกนิยม ซึ่งแน่นอนว่าก่อนการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้คนในชุมชน/สังคม ต้องเข้าใจความจริงที่มีอยู่เดิม การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นจริงบนฐานความรู้จะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต และนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีงามกลับสู่ตัวเองและชุมชน การทำงานเกษตรวัฒนธรรมไม่ได้หมายถึงกระบวนการผลิตในด้านเกษตรเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตด้านอื่นๆที่อยู่ในวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย เช่น การผลิตเครื่องนุ่งห่ม (การทอผ้า) พืชสมุนไพร การรักษาแบบพื้นบ้าน ฯลฯ (นิพนธ์, 2556)

2. แนวคิดทางศาสนาและวัฒนธรรม

สำหรับชาวบ้านแล้ว นิพนธ์ เทียนวิหาร (2556) อธิบายว่าอยู่ในวิถีชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิต แม้แต่การปลูกพืชแบบใหม่ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะเขือเทศ กะหล่ำปลี ชาวบ้านยังนำศาสนาไปอธิบายคุณค่าและความหมาย ต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเขาไม่ไปขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เขาจะไม่เหลืออะไรเลย เพราะชาวบ้านจำเป็นต้องทำมาหากิน แต่เป็นการทำมาหากินบนฐานความหมายแบบใหม่เพื่อที่จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กับครอบครัว จึงต้องขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเปลี่ยนมาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ มิติชีวิตภายใน (Spirituality) จึงเป็นพลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ปัจจุบันไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน สภาวะแบบไหนจะต้องต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมาย เพื่ออธิบายความหมายใหม่ ไม่ให้โลกทางการค้ามาควบคุมแต่เพียงผู้เดียว เป็นการนำระบบคุณค่าทางศาสนาไปอยู่ในโลกที่เป็นวัตถุนิยมในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทำให้ชีวิตมีคุณค่ามีความหมาย เพราะว่าเป็นชีวิตที่เป็นการประกาศพลังแห่งการอยู่รอดที่ได้มาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เขาได้ต่อสู้กับอำนาจที่เคยเอาเปรียบคนในชุมชน การต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงต้องแย่งชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คือการไปสร้างและให้ความหมายแล้วไปเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าสะดือ ป่าหวงห้าม ป่าที่ผ่านการบวช เป็นต้น แทนที่จะเป็นวัตถุนิยม เงินนิยม และความสะดวกนิยม ซึ่งแน่นอนว่าก่อนการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้คนในชุมชน/สังคม ต้องเข้าใจความจริงที่มีอยู่เดิม การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นจริงบนฐานความรู้จะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต และนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ตั้งถาม

3. ทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism)

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะช่วยกันค้นหาโลก หรือวิธีการกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนและสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ปฏิบัติการร่วมกันของชุมชนฉะนั้นจึงได้นำทฤษฎีการประกอบสร้าง (Constructionism) เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Piaget) และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนหรือชาวบ้านปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้มีส่วนร่วมและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีทางเลือกที่หลากหลายและเรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในงานศึกษาของ สุชิน (2548) ได้ย้่าว่า หลักการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของทฤษฎีการประกอบสร้าง คือ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือสร้างสิ่งที่มีความหมายกับตนเอง ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ต้องมีลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้เป็นชิ้นงานได้สำเร็จตอบสนองความคิดและจิตนาการของผู้เรียน ซึ่งทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับกระบวนการศึกษาวิจัยที่จะเสริมสร้างสำนักผู้เรียนหรือชุมชนที่มีความผูกพันกับถิ่นเกิด โดยการปฏิบัติเกษตรวัฒนธรรมที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษอย่างภาคภูมิใจและมีความหมาย

สรุป ทฤษฎีการประกอบสร้างนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำกิจกรรมศึกษาวิเคราะห์รากเหง้าปัญหาที่แท้จริงของชุมชน และได้ร่วมกันดำเนินการในการสร้างงานหรืออาชีพที่เป็นทางเลือกให้กับชุมชน ชุมชนจะได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยกันจากการสร้างงานที่ตนเองสนใจ ขณะเดียวกัน

ได้มีการเรียนรู้จากกันและกันที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติงานอย่างมีความหมายต่อตนเองครอบครัวและชุมชน

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีชื่อที่เป็นที่รู้จักในหลายๆ ชื่อ เช่น Participatory research, Collaborative inquiry, Emancipatory research, Action learning, Contextual action research, Conscientizing research โดยแต่ละชื่อได้รับการให้น้ำหนักและความสำคัญแตกต่างกันออกไป แต่ล้วนมีความหมายในทิศทางเดียวกันคือ เป็นการวิจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติของกลุ่มคนที่ร่วมกันอธิบายปัญหา แก้ไขปัญหา และตรวจสอบความสำเร็จจากการแก้ไขปัญหามีการทดลองปรับปรุงแก้ไขปัญหาลงมือใหม่ในครั้งต่อไปจนกว่าจะถึงจุดที่อิ่มตัว

Gilmore, Krantz and Ramirez (1986:161) อธิบายความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ว่า “เป็นการวิจัยที่มีเป้าหมายที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหามองบุคคลและสังคมไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการจึงมีข้อผูกพันที่ต้องศึกษาระบบของสังคมโดยอาศัยความร่วมมือของสมาชิกที่อยู่ในระบบ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่เป็นความต้องการร่วมของกลุ่ม หนทางของการประสบความสำเร็จต้องการความช่วยเหลือจากนักวิจัยและความร่วมมือของสมาชิกที่เป็นเจ้าของปัญหา โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ร่วมกันตลอดกระบวนการวิจัย”

Carr and Kemmis (1986:162) อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการคือแบบของการสะท้อนตนเอง (Self reflective enquiry) ของผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัยภายใต้สภาพการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ ดำเนินการโดยยึดหลักเหตุผลและสร้างคามยุติธรรมให้เกิดขึ้นตลอดกระบวนการปฏิบัติ ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนของสมาชิกโครงการจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมและนำไปสู่ความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง นักวิจัยเชิงปฏิบัติการมีความเชื่ออย่างเดียวกันคือ การเป็นชุมชนนักปฏิบัติ (Practitioner) ของนักวิจัยและนักวิจัยร่วม (Schön, 1991) ซึ่งตลอดกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงต้องมีการสะท้อนผลการปฏิบัติจากการเรียนรู้ของตนเอง (Self reflection) และสะท้อนการเรียนรู้ของกลุ่ม (Group reflection) เช่นเดียวกับ Bogdan and Biklen (1992) ซึ่งเป็นนักคิดกลุ่มสวัสดิการสังคมที่ปฏิบัติงานในแถบประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สอดคล้องกันว่า “เป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การออกแบบในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”

ในช่วงปี 1970 กระแสการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นความร่วมมือระหว่างผู้เชี่ยวชาญการวิจัยซึ่งเป็นคนนอกและครูซึ่งเป็นคนใน ยังเป็นกรอบคิดสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาทั้งในแคนาดา อเมริกาเหนือ และในประเทศอังกฤษ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการสามารถหมุนวนเป็นวงจรได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ภายใต้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา หาทางแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติการ

แก้ไข และสะท้อนผลการแก้ไขปัญหา หลักการทางความคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สำคัญคือ (Lewin, 1946)

1) เป็นการวิจัยที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (It is change) ผู้วิจัยทำหน้าที่กำหนดเงื่อนไขในการปฏิบัติสู่การแก้ไขปัญหา สิ่งเหล่านี้ทำให้บุคคลเกิดการตระหนักรู้ (Awareness) ถึงการสร้างทางเลือกหรือโอกาสเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งใหม่ที่ดีกว่า

2) เป็นการวิจัยที่มีกระบวนการที่มีชีวิตชีวา (It is organic) ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยผานเข้ากับระบบในรูปแบบของเกลียว (Spiral) วงจร (Circle) หรือ วงซ้ำ (Loop) เริ่มจากการค้นหาความจริง (Fact finding) การสะท้อนผลจากการค้นหา(Reflection)การวางแผนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง (Planning) การปฏิบัติตามแผน(Action) และการประเมินผลการปฏิบัติ(Evaluation)

3) เป็นการวิจัยที่เน้นความร่วมมือ(It is collaborative) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการจัดการให้เกิดความร่วมมือระหว่างฝ่ายต่างๆ ระหว่างคนในและคนนอก และเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วม

ความตั้งใจของ Lewinแท้จริงแล้วคือการสร้างสะพานเชื่อมระหว่าง ทฤษฎีทางสังคม (Social theory) ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) กับทฤษฎีของการปฏิบัติ (Practical theory) ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม (Concrete) โดยใช้วิธีการผลิตความรู้ใหม่จากการจัดการศึกษาขึ้นใหม่ (Reeducation) กับสมาชิกในกลุ่มเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงองค์กร การจัดการศึกษาใหม่ของบุคคลมิใช่การเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะยอมรับค่านิยมใหม่ที่เกิดขึ้นซึ่งผันแปรไปตามความรู้ใหม่ที่ผลิตขึ้นท่ามกลางปฏิบัติการวิจัย และในที่สุดการได้รับการศึกษาใหม่ของแต่ละบุคคลจะกลายเป็นการเรียนรู้ในองค์กร(วรรณดี, 2556) ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ Lewinอธิบายว่ามี 3 ระดับ คือ

1) ความรู้ใหม่ที่เกิดจากความเข้าใจ (Cognitive structure) ทำให้บุคคลสามารถมองเห็นโลกและสังคมตามสภาพที่เป็นจริง รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และยังหมายถึงความเป็นจริงของตัวบุคคล แนวคิด ความเชื่อ และความคาดหวัง สิ่งเหล่านี้จะทำให้คนมองเห็นประเด็นปัญหาขององค์กร รวมทั้งโอกาสที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

2) ความรู้ที่อยู่ในระดับคุณค่า (Valence and value) ความรู้ชนิดนี้เป็นความรู้ที่ยกระดับจากความรู้ชนิดที่ 1 ไปสู่คุณค่าใหม่ที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ซึ่งเป็นไปตามมาตรฐานของกลุ่มคุณค่าใหม่นี้จะพอเหมาะกับความต้องการของบุคคลและความต้องการขององค์กร

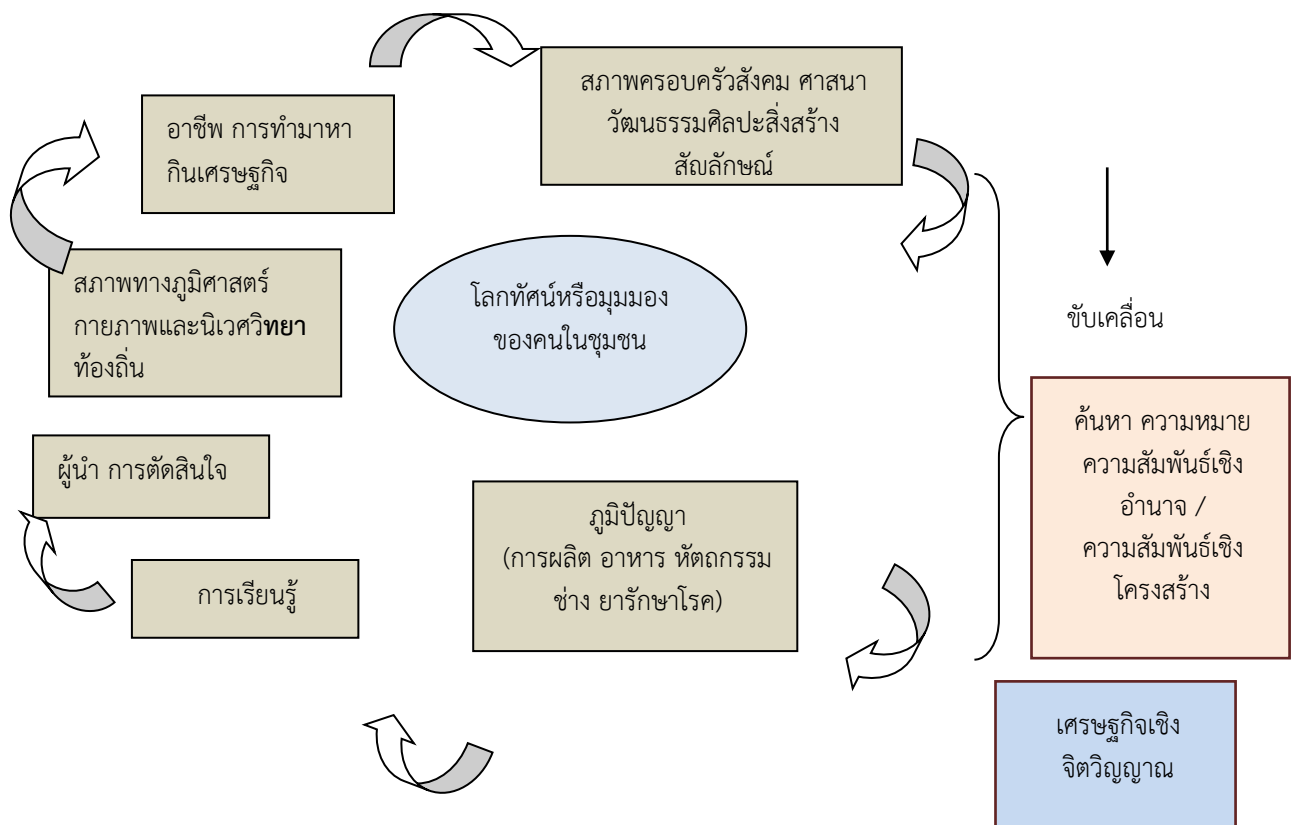
3) ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ (Motoric action) เป็นทักษะความสามารถของบุคคลซึ่งมีพลังต่อการขับเคลื่อนหรือควบคุมทางสังคมและสภาพแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่หนทางใหม่ในการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ต้องการ นอกจากนี้ Winter, R (1989) ได้ให้หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ 6 ประการคือ

- 1) การวิพากษ์เชิงสะท้อน(Reflexive critique)ผู้ร่วมวิจัยสามารถสะท้อนความจริงที่เกิดขึ้นจากผลของการปฏิบัติ ปัญหาหรืออคติต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะนำไปสู่การตีความ และอธิบายความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ การสะท้อนผลจะช่วยยืนยันความจริงที่ปรากฏรวมทั้งนำไปสู่การพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่โดยใช้ฐานทางทฤษฎีช่วยในการอธิบาย
- 2) การวิพากษ์แบบวิภาษวิธี (Dialectical critique) ความเป็นจริงในทางสังคมต้องมีการตรวจสอบการปฏิบัติ(Reflection and action) เพื่อนำไปสู่การแบ่งปันความรู้ ความเข้าใจจากกระบวนการตั้งคำถามถึงสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นการวิพากษ์แบบวิภาษวิธีจะช่วยให้บุคคลเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น
- 3) สร้างทรัพยากรแห่งความร่วมมือ (Collaborative resource) ผู้ที่เข้าร่วมในโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีสถานะเป็นผู้วิจัยร่วม (Co-researchers) หลักการของความร่วมมือคือแต่ละคนทำหน้าที่แบ่งปันความคิดอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานศักยภาพที่เป็นจริง เพื่อร่วมกันตีความและอธิบายความหมายของสถานการณ์ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูล ทำความตกลงกันในกลุ่มนักวิจัยร่วมหลีกเลี่ยงการยึดมั่นในความคิดเดิมๆ แบ่งปันความคิดที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน
- 4) ความเสี่ยง (Risk) กระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการค้นหาหนทางเพื่อกระทำการบางสิ่งบางอย่างบางครั้งอาจก่อให้เกิดความกลัวในกลุ่มนักปฏิบัติความกลัวที่เกิดจากอัตตา (Ego) ของตน ซึ่งก่อให้เกิดความหวาดหวั่นเมื่อต้องมีการอภิปรายในมุมที่เปิดเพื่อให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเท่าเทียมกัน และมีข้อวิจารณ์ต่างๆ เกิดขึ้นดังนั้นนักวิจัยเชิงปฏิบัติการควรสร้างกระบวนการอภิปรายเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อให้ นักวิจัยร่วมมีความคุ้นเคยและเรียนรู้ที่จะเปิดใจ
- 5) โครงสร้างที่หลากหลาย (Plural structure) โดยธรรมชาติของงานวิจัยมักมีมุมมองทางความคิดที่หลากหลายข้อวิพากษ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การตีความ รวมทั้งการปฏิบัติที่หลากหลาย โครงสร้างที่หลากหลายจะนำไปสู่การบันทึกเรื่องราวที่หลายสิ่งหลายอย่าง ความหมายที่เกิดจากการตีความจะนำไปสู่ความขัดแย้ง และข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดทางเลือกที่มากขึ้น การรายงานผลจะสะท้อนถึงการปฏิบัติและการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากกว่าจะอธิบายผลซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย
- 6) ทฤษฎี การปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลง (Theory, Practice, Transformation) นักวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้ทฤษฎีช่วยนำไปสู่การปฏิบัติ การปฏิบัติช่วยขัดเกลาทฤษฎีท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง หลักทฤษฎีและการปฏิบัติของผู้คนในกลุ่มเป็นสิ่งที่แสดงถึงฐานคติและความเชื่อ ความรู้จะเกิดขึ้นจากทฤษฎีที่ก่อตัวให้เห็นท่ามกลางกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงโดยสามารถสังเกตผลได้จากการปฏิบัติที่รองรับด้วยฐานทฤษฎีนักวิจัยจะ

สามารถตัดสินใจได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเส้นทางการปฏิบัติจะบ่งบอกถึงความถูกต้อง
ตลอดวงจรของการเปลี่ยนแปลง

ผลการสังเคราะห์เอกสาร คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการวิจัยดังนี้

มิติทางประวัติศาสตร์และปัจจุบันและการคาดการณ์ในอนาคต

ภาพที่ 1 กรอบคิดในการวิจัย

บทที่ 3

รูปแบบและวิธีการดำเนินงาน

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community – Based – Research) ที่เน้นคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง เป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมพลังให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างถึงราก เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาค้นหาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา และค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาย่อยภายใต้กระบวนการสร้างสำนึกของการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมชาติระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ทั้งภายในชุมชนกับภายนอกชุมชน และหมายถึงความสัมพันธ์ที่มีพลังระหว่างมนุษย์กับชีวิตภายในที่อยู่ใต้มิติของศาสนาและวัฒนธรรม โดยยึดหลักการดังนี้

1. วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนในทุกมิติอย่างถึงรากถึงโคน เพื่อให้เห็นปัญหาของชุมชนในมิติต่างๆ ในทุกระดับตั้งแต่บุคคล ครอบครัว ชุมชน และการเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ภายใต้กรอบการวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎี Constructionism เพื่อให้บุคคลในชุมชนได้เปลี่ยนสำนึกที่ผิดพลาดในการยอมรับการครอบงำสำนึกที่ที่วิจารณ์ญาณ ซึ่งเป็นสำนึกที่มีเหตุผลและเป็นสำนึกที่ถูกต้อง และนำสำนึกส่วนบุคคลมาสร้างสำนึกร่วม เพื่อเป็นพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยกระบวนการวิจัยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย และให้ปัญญาชนชาวบ้านรุ่นเก่าเข้ามามีบทบาทในการช่วยวิเคราะห์ (Organic Intellectual: OI)

2. เสริมความรู้ภายนอกในเรื่องระเบียบวิธีวิจัยเพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้วิธีการในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น เครื่องมือในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ปัญหา เป็นต้น

3. พัฒนาวิถีชีวิตที่เน้นเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ ที่มีพื้นฐานของภูมิปัญญาเดิมเสริมด้วยความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้ชุมชนได้ดำรงอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีศักดิ์ศรีด้วยฐานคิดและการปฏิบัติที่เป็นของชุมชนเป็นหลัก

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย

ระยะที่ 1 วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและคนในชุมชนเพื่อสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลง 8 เดือน

1. ประชุมคณะวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในการดำเนินโครงการวิจัย / แนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น / การบริหารจัดการงบประมาณโครงการวิจัย (จัดเวทีกลางพร้อม โครงการย่อย)
2. ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจในกรอบของการวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานทฤษฎี Constructionism เพื่อเตรียมการให้ชุมชนได้วิเคราะห์ปัญหา

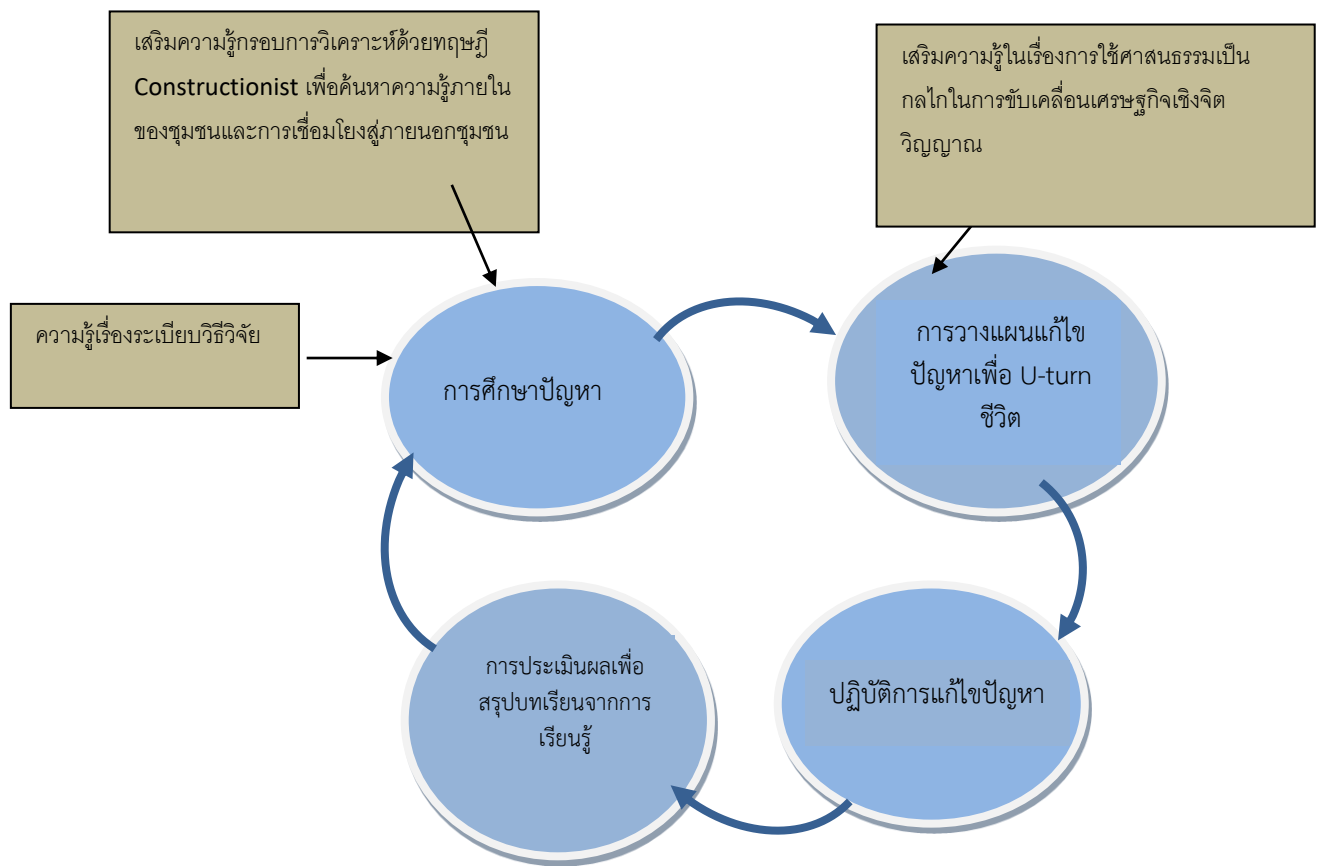
3. เครื่องมือในวิเคราะห์ชุมชน และเครื่องมือเสริมอื่นๆ เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ
4. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง “การเสริมพลังมิติทางศาสนากับวิถีชีวิต”
5. ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในแต่ละพื้นที่ พร้อมเสริมการใช้พลังศาสนาเพื่อขับเคลื่อน

เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

6. แลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนของ 4 พื้นที่
7. ประสานงานในการพำนักร่วมและสมาชิกในชุมชน 4 พื้นที่ ศึกษาดูงานเพื่อเปิดโลกทัศน์จากกรณีที่ประสบความสำเร็จ และนำความรู้ที่ได้สู่การปรับปรุงแผนงานของชุมชน
8. ประมวลผลการเรียนรู้จากการวิเคราะห์ชุมชน และสรุปชุดองค์ความรู้
9. รายงานความก้าวหน้า ครั้งที่ 1

ระยะที่ 2 ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนธรรมระยะเวลา 8 เดือน

1. ทดลองปฏิบัติตามแผน
2. สะท้อนผลการปฏิบัติจากการทดลองแก้ไขปัญหใน 5 พื้นที่ของโครงการวิจัย
3. สัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยอื่นในชุดโครงการวิจัย
4. เปิดเวทีเพื่อสะท้อนผลการวิจัยสู่สาธารณะและพร้อมเปิดโอกาสให้สาธารณะได้วิพากษ์ผล
5. เวทีนำเสนอ (ร่าง) รายงานฉบับสมบูรณ์ (พร้อมโครงการย่อย)

ภาพที่ 2 วงจรในการวิจัย

เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ กรอบการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนตามทฤษฎี Constructionism การสำรวจข้อมูลเชิงหัตถยภูมิ การสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต เทคนิคการประชุมกลุ่ม เทคนิคเวทีชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากเครื่องมือซึ่งคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต เทคนิคการประชุมกลุ่ม เทคนิคเวทีชุมชน วิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลแบบสำรวจ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

ตารางที่ 1 ปฏิทินกิจกรรม

[illegible]

[illegible]

กิจกรรม	เดือนที่															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผลจากการทดลองของนักวิจัยในโครงการย่อย 4 โครงการ									←————→							
3. รายงานผลครั้งที่ 2									←————→							
4. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์															←————→	

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. ข้อมูลเบื้องต้น ความเชื่อพิธีกรรม ความมั่นคงในอาชีพ
2. โครงการแก้ไขปัญหาของชุมชน
3. ผลจากการปฏิบัติ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น ความเชื่อพิธีกรรม ความมั่นคงในอาชีพ

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านบริบทชุมชนและข้อมูลทั่วไป

1. หมู่บ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2501 แต่ก่อนชาวบ้านจะอยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง สืบเนื่องมาจากชาวบ้านเชื่อในประเพณีเดิม การย้ายถิ่นฐานมาจากความเชื่อว่ามีเจ้าของเดิมอยู่ก่อนหรือมีผี ทำให้เกิดการเจ็บป่วยในหมู่บ้านจึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่บ่อยๆ บริเวณของหมู่บ้านขุนอมลองมีวัดร้างอยู่มากตามสันตอยต่างๆ ชาวบ้านได้เปลี่ยนความเชื่อกลายมาเป็นคริสตชนคาทอลิกในปี พ.ศ. 2501 ชาวบ้านตั้งหมู่บ้านขึ้นเป็นหลักแหล่ง มีผู้นำศาสนาในหมู่บ้านสำหรับประเพณีเดิมเรียกว่าผู้นำทางความเชื่อ “อิโซ” หมู่บ้านขุนอมลองเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ มีป่า สายน้ำ และพืชพรรณนานาชนิด อาชีพของชุมชนส่วนใหญ่ทำไร่หมุนเวียน และทำนา อาชีพทำสวนปลูกต้นเมี่ยง และสัตว์เลี้ยงได้แก่ กระบือ วัว หมู ไก่ สุนัข เป็ด ส่วนมากเพื่อบริโภคในครัวเรือน และขายบางส่วนเพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัว เมื่อความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น ถนน การปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยใช้สารเคมีและยากำจัดศัตรูพืชในการทำเกษตรกรรม ส่งผลต่อสุขภาพของชาวบ้านเช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน และโรคมะเร็ง และส่งผลต่อระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติของชุมชนพบว่า เดิมหมู่บ้านมีแม่น้ำ 7 สาย แต่ปัจจุบันมีแม่น้ำเพียง 4 สาย

2. บ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านดอกแดง อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งเมื่อปี พ.ศ 2479 แยกออกมาจากหมู่บ้านอมลอง สาเหตุที่ย้ายหมู่บ้านคือ ที่นาทำกินอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านเดิมคือ บ้านแม่อมลอง ชาวบ้านต้องเดินทางไปในที่ดินของตนประมาณ 8 กิโลเมตร ประกอบกับช่วงเกิดสงคราม ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ชายจะถูกบังคับหรือถูกเกณฑ์แรงงานจนสัมภาระให้ทหารญี่ปุ่น ชาวบ้านจึงไม่มีเวลาทำมาหากิน จึงอพยพย้ายมาอยู่ที่บ้านดอกแดง โดยมีนายกองแก้ว จอพอ เป็นผู้นำทางความเชื่อ (อิโซ) ชาวบ้านส่วนใหญ่ยึดถือประเพณีดั้งเดิม ในปี พ.ศ. 2513 นาย อาแะ วอบือ ได้เปลี่ยนการนับถือผีบรรพบุรุษประเพณีเดิมมานับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เริ่มมีน้ำประปาใช้ประมาณปี พ.ศ 2528 ก่อนนั้นชาวบ้านช่วยกันขุดบ่อน้ำจากธรรมชาติขึ้นมาใช้ด้วยการต่อน้ำจากเขาแม่วาคีมาใช้ หมู่บ้านดอกแดงมีแม่น้ำสายหลักอยู่ 3 สายคือ ลุ่มน้ำแม่โถหลวง ลุ่มน้ำแม่โถน้อย และลุ่มน้ำอมลอง ต่อมาปลายปี พ.ศ 2548 มีการเปลี่ยนระบบท่อส่งน้ำ โครงการชลประทานเชียงใหม่ งานจัดหาน้ำ สนับสนุน ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่เฒ ญ.บ้าน ดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ก่อสร้างอาคารบังคับ

น้ำพร้อมระบบท่อส่งน้ำและบ่อเก็บน้ำ พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ของบ้านดอกแดงใช้น้ำจากกลุ่มแม่น้ำโทหลวงประมาณร้อยละ 70 จากกลุ่มน้ำแม่โกน้อยประมาณร้อยละ 20 และจากกลุ่มน้ำอมลองประมาณร้อยละ 10 ในอดีตชาวบ้านทำการเพาะปลูกข้าวเพียงปีละครั้ง (ช่วงฤดูฝนเท่านั้น) หลังเก็บเกี่ยวข้าวจะปล่อยให้พื้นที่นาเป็นทุ่งเลี้ยงวัว ควาย เพื่อให้ดินพักฟื้นตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนพฤษภาคมปีต่อไปของทุกปี การปลูกพืชเชิงพาณิชย์เข้ามาเมื่อปี 2526 ช่วงแรกปลูกในที่ดินนาหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จต่อมานายทุนจากภายนอกให้การสนับสนุนทุนกู้ยืม(เงิน ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์และยาฆ่าแมลง) เพื่อสร้างแรงจูงใจ ปัจจุบันชาวบ้านต้องการใช้เงินมากขึ้นจึงมีผู้ปลูกพืชเชิงพาณิชย์มากขึ้นและขยายพื้นที่เพาะปลูกทั้งบนดอยและปลูกในนา บริษัทให้ทุนแก่ชาวบ้านจะขายเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และยาฆ่าหญ้า เพิ่มขึ้นทุกปี การใช้น้ำมากขึ้น ชาวบ้านที่ไม่มีที่นาจะปลูกพืชบนพื้นที่สูง จะสูบน้ำจากลำแม่น้ำขึ้นมาใช้ทำให้น้ำในแม่น้ำแห้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

3. หมู่บ้านหนองเต่า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

บ้านหนองเต่า อยู่ห่างจากตัวเชียงใหม่ 90 กิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นป่าภูเขาสลับที่ราบ เป็นป่าดิบชื้น สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 8,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำกินกับที่อยู่อาศัย 2,000 ไร่ ป่าใช้สอย 2,000 ไร่ และป่าอนุรักษ์ 4,000 ไร่ เดิมทีบ้านหนองเต่ามีความเชื่อที่เหมือนกันคือ “เอาะแคว (Auf Qai) หรือ เอาะบะระ” (Auf Bga) เป็นการนับถือผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันยังมีครอบครัวที่ยังนับถือผีบรรพบุรุษ หรือประเพณีเดิม 1 หลังคาเรือน ครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ 85 หลังคาเรือน และครัวเรือน 11 หลังคาเรือนที่นับถือคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ มีการตัดถนนเข้ามาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2517 และไฟฟ้าเริ่มเข้ามา เมื่อปี พ.ศ.2529 เดิมทีบ้านหนองเต่ามีการนำน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค จากบ่อน้ำ ในหมู่บ้านมีบ่อน้ำทั้งหมด 4 บ่อ ปัจจุบันเหลืออีก 1 บ่อ ที่สามารถนำน้ำมาใช้ได้ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2523 มีหน่วยงานจากภาครัฐนำวัสดุอุปกรณ์การก่อสร้างแท่งค้ำน้ำและท่อประปามาสนับสนุนให้กับหมู่บ้านหนองเต่า และให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำเอง ในปี พ.ศ. 2535 โดย นาย จอ นิ โอโดเซา เป็นผู้ใหญ่บ้านโดยได้ดำเนินการก่อสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อนำน้ำจากห้วยแม่สะป๊อกเข้ามาในหมู่บ้าน ช่วงปี พ.ศ.2513 มีพืชพาณิชย์เข้าในหมู่บ้านหนองเต่า โดยได้รับการสนับสนุน จาก UN มีเจ้าหน้าที่นำเอา เมล็ดกาแฟ ถั่วแดง กะหล่ำปลี มะเขือเทศ แครอท มาแจกให้กับชาวบ้านเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น โดยโครงการของ UN รับประกันและรับซื้อ คีน และต่อมามี โครงการหลวงรับช่วงต่อ เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก UNIDF และมีการจัดการระบบการตลาดขึ้น มีการส่งเสริมชาวบ้านทั้ง เมล็ดพืชผัก ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช

4. บ้านจะโบและบ้านปะสี อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านจะโบ และหมู่บ้านปะสี ในอดีตคนในหมู่บ้านปะสีเคยอยู่ที่หมู่บ้านจะโบ และได้ย้ายมาตั้งหมู่บ้านใหม่ สองหมู่บ้านนี้มีความเป็นมาและวิถีความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันและเป็นพื้นที่ควรแก่การศึกษาวิจัยชุมชนครั้งนี้ ชนเผ่าลาหู่เป็นกลุ่มชนเผ่าที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยรุ่นหลัง คนส่วนใหญ่จึงไม่มีที่ดินของตนเอง จ้างจองที่ดินทำกินและอาศัยทำกินในพื้นที่ป่า ซึ่งต่อมาได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่อุทยาน และพื้นที่ควบคุมของป่าไม้ **หมู่บ้านจะโบ** ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าตอน อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านลาหู่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวน อยู่ระหว่างบ้านท่าตอนและบ้านห้วยน้ำเย็น คนเมืองจะอยู่ที่พื้นราบ หมู่บ้านลาหู่จะอยู่ติดกันไม่มากนักกับคนพื้นเมืองและจะอยู่บนดอย

บริเวณที่ชุมชนอาศัยอยู่มีต้นไม้สัก ต้นไผ่มีภูเขาและเนินเขา ทางทิศเหนือของหมู่บ้านจะโอบติดชายแดนพม่า จึงสามารถเดินไปมาหากันได้ พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ปลุกต้นกล้วยไว้บริโภคและเป็นอาหารให้กับหมูและจำหน่ายกล้วยพื้นที่สวน เริ่มมีคนพื้นเมืองเข้ามาปลุกต้นยางพารา ลาหู่บางครอบครัวไม่มีที่ดินใกล้หมู่บ้าน เพื่อทำสวนจึงต้องทำห่างไกลจากชุมชน ทำไร่ในพื้นที่ป่าและมีป่าพิธีกรรมของคนในชุมชน ส่วนป่าช้าจะอยู่ห่างจากหมู่บ้านและต้องขึ้นไปยอดดอยบนภูเขา ป่าใช้สอยของคนในชุมชนจะอยู่ในไร่ใช้ทำพิธีกรรมต่างๆและนำไปสร้างบ้านแหล่งน้ำที่คนในชุมชนใช้กันเป็นน้ำประปาภูเขาที่คนในชุมชนใช้กันเอง จะมีไม่กี่ครอบครัวปลูกข้าวไร่ ส่วนข้าวโพดและถั่วแดงจะปลูกเพื่อขาย คนในชุมชนมักจะทำไร่ใกล้ๆป่าไผ่ แต่ครอบครัวใหม่ไม่มีที่ไร่ใกล้ๆต้องไปทำที่ไกลในป่า อาชีพหลักของคนในชุมชนคือ การรับจ้างตามฤดูกาล ทำงานสวนส้ม รับจ้างในเมือง ทำงานในโรงงาน ช่วงไม่มีงานจะกลับไปทำงานในไร่ของตัวเอง หรือรับจ้างขายกล้วยข้าวไร่ของคนในชุมชน การทำงานรับจ้างเพื่อพอกินในครอบครัว รับผิดชอบขาย นอกจากนี้ หาของป่ามาขาย เผาถ่านขาย บางครอบครัวเลี้ยงหมูและไก่ **บ้านปะสี** ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลมะลิสา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา เป็นหมู่บ้านลาหู่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตอุทยานอยู่ติดกับชายแดนพม่า มีทหารประจำการอยู่ใกล้ๆหมู่บ้าน ชาวบ้านมีทั้งคนที่นับถือประเพณีดั้งเดิมและศาสนาคริสต์อยู่ร่วมกัน ชาวลาหู่จะอยู่บนดอย บริเวณที่ชุมชนอาศัยอยู่จะมีป่าต้นไผ่ล้อมรอบและไร่ของชาวบ้านใกล้ๆชุมชน ปลุกต้นกล้วยไว้กินบ้าง ส่วนมากคนในชุมชนจะทำเกษตรเชิงเดี่ยวและเลี้ยงหมู มีไม่กี่ครอบครัวปลูกข้าวไร่กิน ส่วนข้าวโพดและถั่วแดงจะปลูกเพื่อขาย บางครอบครัวไม่มีที่ทำกิน ก็จะรับจ้างใกล้ๆชุมชน ป่าใช้สอยของคนในชุมชนจะอยู่ในไร่ใช้ทำพิธีกรรมต่างๆและนำไปสร้างบ้านที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำที่คนในชุมชนใช้กันเป็นน้ำจากลำห้วยเพื่อใช้สอยเท่านั้นแต่ดื่มไม่ได้ น้ำดื่มต้องไปตักมาจากที่อื่น ด้านการคมนาคมของชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้รถมอเตอร์ไซด์ มี 4 คัน สำหรับชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่มียานพาหนะ หากจะเข้าไปในเมืองหรือไปตลาดจะอาศัยรถไปกับคนในชุมชนที่มีรถมอเตอร์ไซด์ หรือจ้าง

หมู่บ้านลาหู่ เป็นกลุ่มชนเผ่าที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย คนส่วนใหญ่จึงไม่มีที่ดินของตนเอง อาศัยทำกินในพื้นที่ป่า ต่อมาได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่อุทยาน และพื้นที่ควบคุมของป่าไม้ การทำมาหากินของชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน นอกจากการทำเกษตรแล้วยังมีการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงหมูและไก่ ชาวบ้านไม่เลี้ยงวัวควาย แต่จะเลี้ยงไว้บริโภคและเพื่อประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะหมู จะใช้ในช่วงปีใหม่ลาหู่ ทุกครอบครัวจะต้องมีหมูเพื่อใช้พิธีกรรมงานขึ้นปีใหมেলাหู่และทำอาหารเลี้ยงแขกที่มาเยือน การเลี้ยงหมูจะเลี้ยงในคอก อาหารที่ใช้เลี้ยงเป็นต้นกล้วยหั่นบางๆแล้วตำเสร็จจะเอามาผสมกับรำอ่อนที่ซื้อมาจากโรงสีข้าว สำหรับการเลี้ยงไก่โดยมากเป็นไก่พื้นบ้านเลี้ยงแบบปล่อยให้คุ้ยเขี่ยกินเองตามธรรมชาติและเจ้าของจะให้อาหารสองเวลา คือ ตอนเช้าและตอนเย็นเท่านั้น โดยโปรยข้าวเปลือก ข้าวโพดและผัก เป็นอาหาร อีกอาชีพของชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินของตนเองคือการทำอาชีพรับจ้าง ซึ่งถือเป็นรายได้หลัก การรับจ้างของชาวลาหู่ หมู่บ้านจะโบ อาชีพหลักคือรับจ้างถือเป็นรายได้หลัก และอาชีพรองคือ ปลูกข้าวไร่ แต่ถ้าช่วงที่ไม่มีคนจ้างงานจะรับจ้างภายในชุมชน

5. หมู่บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

หมู่บ้านป่าแป๋เป็นหมู่บ้านของชนชาติพันธุ์เลอเวีอะ มีการก่อตั้งนานแล้ว บ้านป่าแป๋มีอายุมากกว่า 500 ปี การเคลื่อนย้ายของชาวบ้านไม่มีใครทราบแน่ชัดว่ามาจากไหน แต่มีพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ชาวบ้านเล่าว่าเคยเป็นหมู่บ้านที่ชาวเลอเวีอะเคยอาศัยอยู่ คือ ทุ่งวงแป ทุ่งวงฆะ

และ ทูกรงละมอยจุทญวงแป เป็นที่อยู่ของตระกูลญวงแป ก่อนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านป่าแป่ทญวงแปอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ใกล้กับหมู่บ้านแม่อุ่มลงน้อย ทญวงฆาะ เป็นพื้นที่เดิมของตระกูลญวงจาอี ส่วนทูกรงละมอย เป็นป่าช้าของในตระกูลญวงจาอี ก่อนที่จะลงมาอยู่ในหมู่บ้านป่าแป่ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านป่าแป่ตั้งอยู่กลางหุบเขามีลำธารไหลผ่านหมู่บ้าน ในชุมชนไม่ใช่พื้นที่ราบ และมีความคับแคบมากในปัจจุบัน เนื่องจากการสร้างบ้านเรือนใหญ่กว่าในอดีต ทำให้บ้านเรือนติดกัน คนในชุมชนมีเลอเวือะและปกาเกอญอ 22 คน คนเมือง 3 คน ม้ง 1 คน และคนอีสาน 1 คน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนชาติพันธุ์เลอเวือะ คนที่เข้ามาอยู่ในชุมชนจะต้องรับกฎจารีตของชาติพันธุ์เลอเวือะ คนเผ่าอื่นๆนั้นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจากการแต่งงานกับคนเลอเวือะในหมู่บ้านป่าแป่ เมื่อแต่งงานแล้วต้องเข้ามาอยู่ในชุมชนเขาต้องยึดถือวัฒนธรรม ประเพณีของชาติพันธุ์เลอเวือะทุกคน ปัจจุบันมี 95 ครัวเรือน

แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 2 การคมนาคมและไฟฟ้า

พื้นที่ศึกษา	การคมนาคม	การไฟฟ้า
หมู่บ้านขุนอมลอง	ถนนสายสะเมิง – บ่อแก้ว ระยะทาง 10 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยาง ถนนสายแม่ขานใหม่ - ห้วยทรายขาว ระยะทาง 10 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยาง และถนนลูกรัง ถนนสาย 6033 ระยะทาง 18 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนลาดยาง ถนนลำลองระหว่างหมู่บ้าน	อดีต ชาวบ้านใช้เทียนและตะเกียง ปี พ.ศ. 2548 ชาวบ้านใช้โซลาเซลล์และ ปี พ.ศ. 2554 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ขยายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน
หมู่บ้านดอกแดง	บ้านดอกแดงห่างจากถนนเชียงใหม่สะเรียงถึงบ้านดอกแดง 5 กม เป็นถนนลูกรัง ดินแดง และบ้านดอกแดงถึงบ้านแม่อมลอง ระยะทาง 3 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนดินแดงและคอนกรีตบางส่วน	ปี พ.ศ. 2546 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ขยายไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน เริ่มใช้เมื่อปี 2547
หมู่บ้านหนองเต่า	ปี พ.ศ.2517 ตัดถนนมาจาก ต. แม่วินเข้ามาที่บ้านห้วยตอง และบ้านหนองเต่าไปยังบ้านปากกล้วยต่อ	ปี พ.ศ.2529 ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านหนองเต่า
บ้านจะโบ	มีถนนเข้าหมู่บ้าน เดินทางใช้มอเตอร์ไซด์ และรถยนต์ ส่วนใหญ่ไม่มียานพาหนะ การเดินทางเข้าตัวเมืองจ้างรถไปส่ง	
บ้านปะสี	สร้างถนนเมื่อ ปี 2548	ไฟฟ้าเข้าเมื่อปี 2549
หมู่บ้านป่าแป๋	ระยะทาง 28 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถนนดินลูกรัง และลาดซีเมนต์ เดินทางใช้มอเตอร์ไซด์ ไม่มีรถโดยสารประจำทาง	ไฟฟ้าเริ่มแรกมีการใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ เริ่มใช้ในปี พ.ศ. 2527 ต่อมาปี พ.ศ. 2538 มีการต่อไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเข้าหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 ความเชื่อและพิธีกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ของหมู่บ้านขุนอมลอง หมู่บ้านดอกแดง หมู่บ้านหนองเต่าและบ้านจะโบและบ้านปะสี จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านป่าแป๋ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิถีชีวิตของชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องพิธีกรรม และนำความเชื่อในมิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาเข้ามาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ ก่อให้เกิดภูมิปัญญาที่ใช้ในการจัดการดิน น้ำ ป่า แสดงพิธีกรรมรอบปี (ออกแบบ 30-31 มิถุนายน 2558) ดังนี้คือ

ตารางความเชื่อ พิธีกรรมรอบปี

ตารางที่ 3 ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านขุนอมลอง

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
1. พิธีกรรม การเกิด (ผูกสาย สะดือ)	ครอบครัว	- พ่อ ปู่ ตา	- ต้นไม้เอ้อย เราเอาสะดือลูก มาฝากไว้ ขอให้ช่วยปกปักรักษาให้ลูกแข็งแรง ทนทาน เหมือนเจ้า - เราสัญญาว่าเราจะต้องอาศัย ซึ่งกันและกันและจะไม่ตัด ทำลายเจ้า	- เรียกขวัญเด็ก - ผูกสายสะดือกับ ต้นไม้ - ต้นไม้กับคนต้อง อาศัยซึ่งกันและกัน	พ่อแม่หรือปู่ ย่า ตา ยายจะทำพิธีเรียก ขวัญและมัดมือเด็ก - ไถ่ 1 คู่ - เหล้า 1 ขวด - ด้ายขาว	ห้ามตัดต้นไม้ที่ผูก สายสะดือ - เด็กเกิดใหม่ทุกคน หยุดงานเป็นการ ต้อนรับสมาชิกใหม่	- เป็นการแสดงความสัมพันธ์ ระหว่าง พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง - คนในชุมชน - คนกับต้นไม้	- คนกับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. พิธีใน กระบวนการ ผลิต 2.1 พิธีเลี้ยง เหมืองฝาย	ก่อนลงนา ไร่	อิโข่ ทำพิธี หากใช้เหมือง ฝายร่วมกัน ห ล า ย ครอบครัว - เหมืองฝาย เดี่ยว หั ว ห นั้ น ครอบครัว	- เจ้าแห่งน้ำ เจ้าแห่งเขา ถึง เวลาแล้วที่พวกเราจะลงนา ปลูกข้าว - วันนี้พวกเราามาขอเจ้า ประทานน้ำ ประทานฝนที่ อุดม สมบูรณ์และช่วย คุ้มครองดูแลพวกเราทุกคน รวมทั้งหมู่บ้าน วัว ควาย ฯลฯ ให้แคล้วคลาดจากปัญหา อุปสรรคต่างๆตลอดระยะเวลาการ ทำนาของเรา	- บอกกล่าวเจ้าน้ำ เจ้าดินให้รับทราบ ถึงสิ่งที่ชาวบ้านจะ ทำ - ความสัมพันธ์ ระหว่าง นา+ น้ำ+ คน - ขอความเมตตาใน การคุ้มครองดูแล	สมาชิกเหมืองทุก ครอบครัวร่วม - เหล้า ครอบครัว อย่างน้อย 1 ขวด หมู ซื้อร่วมกัน - ไถ่ 3 ตัว เหล้า 1-2 ขวด - ไถ่ 1 คู่ เหล้า 1-2 ขวด	- ถ้าเหมืองฝายรวม สมาชิกทุกครอบครัว ต้องมีส่วนร่วมในพิธี	ม นุ ษ ย์ + ธ ร ร ม ช า ตี + ชุมชน	มนุษย์กับสิ่ง สูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
2.2 พิธีเลี้ยงไฟ (หลือ เหมะ)	ข้าวกำลัง เป็นหนุ่ม สาว	ห้ว ห นั ำ ครอบครัว	- เจ้าแห่งไฟตัวเมีย เจ้าแห่งไฟ ตัวผู้ ข้าบังคับให้เจ้าร้อนระอุ ไฟเผาไหม้ต้นไม้ในไร่ของข้า ทำให้เจ้าลำบาก ทำให้เจ้า โมโห - วันนี้ ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้เย็นลง มาเลี้ยงเจ้าด้วยไก่ตัวผู้สีแดง ตัวใหญ่ ตามที่ข้าได้สัญญาไว้ ตอนเผาไร่ มากินเนื้อไก่ มากิน เลือดนก - ข้าขอโทษ ขอขมาเจ้า อย่า ร้อนใส่ข้าว อย่าร้อนใส่เผือก มันและทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้า ปลูกในไร่ ในสวนและอย่าร้อน ใส่ชุมชน อย่าร้อนใส่ลูก เมีย ครอบครัว ตลอดจนจนตัวข้าเลย	- โลก ทั ศ น์ ที่ เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟ	- เครื่อง เช่น ไห้ว - หิ้งพระที่ทำด้วยไม้ ไผ่ - ดิน ใบข้าวและอื่นๆ วางไว้ในหิ้งพระ		- มนุษย์ + ลม + ไฟ + ครอบครัว + สัตว์	
2.3 พิธีเลี้ยง ข้าวไร่/ข้าวนา	ตอนใกล้ ข้า ว ตั ้ง ท้อง	- ห้ว ห นั ำ ครอบครัว	บทสวดขอพรข้าว - ข้าวเอ๋ย ข้าจะทำพิธีขอพร ให้เจ้าดีขึ้น ให้เจ้าโตขึ้น ให้เจ้า แตกหน่อ แตกกอ ให้เจ้าเขียว ขจี ให้เจ้าแคล้วคลาดจากเชื้อ โรค เชื้อรา จงทำตัวให้เป็น ข้าวทิพย์ ข้าวอัศจรรย์	- ข้าวให้ชีวิต - ธรรมชาติมีชีวิต	- ไก่ 4 ตัว เหล้า 1 ขวดหรือมากกว่า - หิ้งพระทำด้วยไม้ไผ่ - ข้าว+แป้งเหล้า+ หมาก พลุ +ยาเส้น	หลังเสร็จพิธีห้ามคน เข้าไปในนาในไร่ ภายใน 1 คืน	ม นุ ษ ย์ + ตั น ข้าว+สิ่งสูงสุด - ขวัญคน+ขวัญ ข้าว+สัตว์	- ม นุ ษ ย์ + ธรรมชาติ+สิ่ง สูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
			- ขอให้ข้าวจากตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ข้าว ในปากนก ข้าวในปากหมูป่า ข้าวในร่ม กลับมาให้เต็มท้อง ไร่ ท้องนา กลับมากินเนื้อไก่ กลับมาดื่มเหล้า กินหมาก กิน พลู ที่พวกเราได้มาถวายให้ใน วันนี้เถอะ					
2.4 พิธีเรียก ขวัญข้าว	- ต อ น เกี่ยวข้าว	- หัว ห น้ า ครอบครว้	- ปรีอ...ขวัญข้าวเอ๋ย จง กลับมา ข้าเกี่ยวเจ้าหมดวันนี้ แล้ว กลับมาอยู่ในกระท่อม กลับมาอยู่ในยั้งฉาง อย่าได้ รอมแรม อย่าได้พะเนจร ปรีอ.. ขวัญข้าวกลับมาเถอะ	- ขวัญข้าว ขวัญคน	- ไก่ 1 ตัว ไช้ 1 ฟอง และเหล้า 1 ขวด อย่างน้อย			
2.5 พิธีกิน ข้าวใหม่ (เอาะปือโซ)	ตอนเกี่ยว ข้าว	- หัว ห น้ า ครอบครว้	ก่อนเส้าเอ๋ย เจ้าเป็นพ่อ เจ้า เป็นแม่ เจ้าเลี้ยงดูผู้คนทั้ง ครอบครว้ ทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งกลางวัน กลางคืน ข้าจะหุง ข้าว ทำแกงเมื่อไรก็ตั้งบนเจ้า เจ้าทนไฟ เจ้าทนร้อน เจ้าทน เพื่อให้เราได้กิน ได้อยู่ - วันนี้ข้ากินหัวข้าว ดื่มหัวน้ำ ขอให้เจ้ามากินก่อนพวกเรา	- ความสัมพันธ์ ระ หว่างคน กับ อุปกรณ์การผลิต ทั้งหมด - ทุกองค์ประกอบมี ควา ม สัม พันธ์ เกี่ยวข้องกันหมด	กิน กับ พิ ช ฝึก ธรรมชาติที่หาได้ในไร่ ในสวน ในป่า - ปู ปลา ตุ่น รวมกัน หม้อเดียวกัน - เอาแกงไปวางไว้ที่ เตาไฟ ที่ครกตำข้าว ที่ถังเก็บข้าวเปลือก ที่ครกตำพริก ฯลฯ		สิ่งสูงสุด - คน+ข้าวใหม่+ - ผลผลิตจาก ธรรมชาติ+สิ่ง สูงสุด	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
			ขอให้เจ้ามาตีมาก่อนพวกเรา - กินเสร็จแล้วโปรดอวยพรไร สวมนาของพวกเรา ตลอดจน ครอบครัว พืช สัตว์ต่างๆด้วย เถอะ		วางไว้ตรงไหนก็จะ เกิดฐานเอ๋ยถึงสิ่งนั้น			
2.6 พิธีส่งนก ขวัญข้าว	- หลังเก็บ เกี่ยว ทำในไร ข้าวหรือ ในทุ่งฉาง ที่บ้าน	- หัว ห น้ า ครอบครัว	- นกขวัญข้าวเอ๋ย ยายแม่ม่าย เอ๋ย ตลอดฤดูกาลผลิต ท่าน เมตตา กรุณาและดูแล รักษา ไร่ สวมนาของข้า - วันนี้ ข้าเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ภารกิจของเจ้าที่ช่วยเหลือข้า เสร็จสิ้นไปแล้ว ขอให้ท่าน กลับไปอยู่กับลูกหลานบน ท้องฟ้า อย่างสุขสบายเถอะ - เวลานี้ ข้าเลี้ยงส่งเจ้า ขอให้ เจ้ามากินข้าว ต้มเหล้า กิน เนื้อไก่ กินเผือก กินมัน กิน กล้วยสุก อ้อยหวาน กินเสร็จ แล้วขอให้เจ้ากลับไปพักผ่อน เถอะ ข้าได้เอาดอกหงอนไก่ ที่ จะเอาไปให้ลูกหลาน ขอให้ เจ้ากลับไปพักผ่อนกับครอบครัว และเมื่อฤดูกาลผลิตหน้า	- คน +นก +พืช ผัก ทุก อย่าง มี ความสัมพันธ์กัน (ชีวิตสัมพันธ์)	- เชิญเพื่อนบ้าน มาร่วมพิธีและกิน ด้วยกัน	- คน+สังคม+ นกขวัญข้าว+ สิ่งสูงสุด		

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
			มาถึง ขอให้เจ้าลงมาช่วยพวก เราอีกครั้งดั่งเคยเกิด					
3. พิธีกรรม การขอขมา/ขอ โทษ - ลบหลู่เจ้าที่ เจ้าทาง - พุดผรุสวาส - ทำธรรม ชาติ ให้ผิดปกติ	- บริเวณ ที่เราทำ การลบหลู่	- ผู้ลบหลู่ทำ เองได้ - ผู้อาวุโสหรือ หัตถ์ ห นั ่า ครอบครัว	- เจ้าของน้ำ(ที่ เกอะ จ่า) เจ้าของแผ่นดิน (ก่อ เกอะ จ่า) เราขอโทษ ขอภัยที่ลูกหลาน พุดไม่สุภาพ ทั้งตั้งใจและไม่ ตั้งใจ ข้าผู้เป็นพ่อ เป็นแม่ ปู่ ย่า ตา ยายจะขอตัดเตือน อบรมสั่งสอนลูกหลานต่อไป ให้ดี		- รูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้	- ห้ามทำอีกต่อไป		
พิธีฟ้าผ่าไร่/นา	บริเวณที่ ฟ้าผ่า	เจ้าของไร่ นา	- ฐิ (ไร่) เอ่ย ฉันทาพิธีเลี้ยงให้ เจ้า (ไร่) เย็นลง หายเจ็บ หาย แสบจากการถูกฟ้าผ่า - ขอให้ขวัญข้าว ขอให้ขวัญ ดิน กลับ มาสู่ท้องไร่ เหมือนเดิมเถาะ - ขอโทษ ขอภัยต่อฟ้าที่ได้ กระทำอะไรบางอย่างที่โดยไม่ รู้ตัวจนทำให้ท่านไม่พอใจ	- ค ว า ม เชื่ อ ความสัมพันธ์กับ โลกจักรวาล	- ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด			
- พิธีเชิญเจ้าที่ ออกจากพื้นที่ที่ 3 - พันไร่	- ก่อนพัน ไร่	- เจ้าของไร่	- ผี สาง เจ้าที่ เจ้าทางเอ่ย กรุณาออกไปจากที่นี่ก่อน เถาะ ไปยังดินแดนที่ไกลพัน ข้าจะพันไร่ที่นี่ ข้าจะปลูกข้าว	- ชาวบ้านเชื่อว่าทุก พื้นที่มีเจ้าของดูแล รักษาอยู่มนุษย์ไม่ เป็นเจ้าของ	เอาต้นไม้เท่าแขน ปัก ลงในดินแล้วผ่ากลาง ทำ เครื่องหมาย กากบาท	อนุญาตและจะไม่ทำ ไร่ ทำสวนบริเวณนี้	- กลางคืนหาก ฝันดีหมายถึง เจ้าที่อนุญาต หากฝันไม่ดี	ค น กั บ สื่ ง สูงสุดหรือเจ้า ที่ เจ้าทาง

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
			และพืชผักอื่นๆ เพื่อเลี้ยง ครอบครัวและเมื่อเสร็จสิ้นการ เก็บเกี่ยวแล้ว ข้าจะบอกกล่าว ให้เจ้ากลับมาอีก	หากจะใช้ต้อง อนุญาตเสมอ			หมายถึงเจ้าที่ไม่	
- พิธีพินไร่	- มัดมือ หัวหน้า งาน (กี่ ะ จื่อ)	- หัวหน้างาน ผู้พินไร่หรือ ลงมือคนแรก จะต้องมีการ มัดมือและอธิ ฐานภาวนา	- ผู้ทำพิธีมัดเอาสิ่งไม่ดีในตัวผู้ ที่จะเป็นหัวหน้างานโดย ภาวนาว่า “จงกวาดสิ่งไม่ดี ไม่ งาม โรคภัย ไข้เจ็บ เชื้อโรค เชื้อราทั้งหมดทั้งที่อยู่ในตัว หัวหน้างานคนนี้ และที่อยู่ใน พื้นที่ๆจะพินไร่นี้ - ขอให้เจ้าของสิ่งดีงามมาอยู่ ในตัวหัวหน้างานและใน พื้นที่ๆจะพินไร่นี้และลงมากิน ข้าว ลงมากินน้ำ กินหมาก กิน พลู ลงมาสูบบุหรี่ กินเนื้อไก่ ฯลฯ	- ทุกอย่างมีชีวิต จิตใจเหมือนมนุษย์ (กิน นอน มีความสุข ความ ทุกข์)	- จะขึ้นอยู่กับความ เชื่อส่วนตัวของแต่ละ คน - บางคนเอายาเส้น ใบพลู วางไว้กับกิ่งไม้		- ก่อนลงมือพิน ไร่ทุกครั้งต้อง บอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทางด้วย ความเคารพ	คน กับ สิ่ง สูงสุดหรือเจ้า ที่ เจ้าทาง

ตารางที่ 4 ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านดอกแดง

พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
1. พิธีกรรม การเกิด (ผูกสายสะดือ)	ครอบครัว	- พ่อ ปู่ หรือตา	- ต้นไม้เอ้อย เราเอาสะดือลูก มาผูกไว้ ขอให้ช่วยปกป้อง รักษาให้ลูกแข็งแรง หนทาน เหมือนเจ้า - เราสัญญาว่าเราจะต้อง อาศัยซึ่งกันและกันและจะไม่ ตัดทำลายเจ้า	- เรียกขวัญเด็ก - ผูกสายสะดือกับ ต้นไม้ - ต้นไม้กับคนต้อง อาศัยซึ่งกันและกัน	พ่อแม่หรือปู่ ย่า ตา ยายจะทำพิธีเรียก ขวัญและมัดมือเด็ก - ไถ่ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด - ด้ายขาวที่จะมัด มือเด็ก	ห้ามตัดต้นไม้ที่ผูก สายสะดือ - เด็กเกิดใหม่ทุกคน หยุดงานเป็นการ ต้อนรับสมาชิกใหม่	- เป็นการแสดงความสัมพันธ์ ระหว่าง พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง - คนในชุมชน - คนกับต้นไม้	- ขวัญเด็กหรือ คน กับ สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
2. พิธีกรรมใน กระบวนการผลิต 2.1 พิธีเลี้ยง หม่องฝาย	ก่อนลง นา ไร่	ฮิโซ ทำพิธี หา ก ใ ช้ หม่องฝาย ร่ว ม กัน ห ล า ย ครอบครัว - หม่อง ฝายเดี่ยว หั่ว ห นั้ น ครอบครัว	- เจ้าแห่งน้ำ เจ้าแห่งเขา ถึง เวลาแล้วที่พวกเราจะลงนา ปลูกข้าว - วันนี้พวกเราขอเจ้า ประทานน้ำ ประทานฝนที่ อุดม สมบูรณ์และช่วย คุ้มครองดูแลพวกเราทุกคน รวมทั้งหมู่บ้าน วัว ควาย ฯลฯ ให้แคล้วคลาดจาก ปัญหา อุปสรรคต่างๆตลอด ระยะการทำงานของเรา	- บอกกล่าวเจ้าน้ำ เจ้าดินให้รับทราบถึง สิ่งที่ชาวบ้านจะทำ - ความสัมพันธ์ ระหว่าง นา+ น้ำ+ คน - ขอความเมตตาใน การคุ้มครองดูแล	สมาชิกหม่องทุก ครอบครัวร่วม - เหล้าครอบครัวอย่าง น้อย 1 ขวด หมูซื้อ ร่วมกัน - ไถ่ 3 ตัว เหล้า 1-2 ขวด - ไถ่ 1 คู่ เหล้า 1-2 ขวด	- ถ้าหม่องฝายรวม สมาชิกทุกครอบครัว ต้องมีส่วนร่วมในพิธี	ม นุ ษ ย์ + ธ ร ร ม ช า ตี + ชุมชน	มนุษย์กับสิ่ง สูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
2.2 พิธีเลี้ยงไฟ (หลือ เหมะ) (ขอขมาไฟ)	ตอนข้าว กำลัง เขี่ย หรือเป็น หนุ่มสาว	หัวหน้า ครอบครัว	- เจ้าแห่งไฟตัวเมีย เจ้าแห่งไฟตัวผู้ ข้าบังคับให้เจ้าร้อนระอุ ข้าให้เจ้าเผาไหม้ต้นไม้ในไร่ของข้า ทำให้เจ้าลำบาก ทำให้เจ้าโมโห - วันนี้ ข้ามาเลี้ยงเจ้าให้เย็นลง มาเลี้ยงเจ้าด้วยไก่ตัวผู้สีแดงตัวใหญ่ ตามที่ข้าได้สัญญาไว้ตอนเผาไร่ มากินเนื้อไก่ มากินเลือดนก - ข้าขอโทษ ขอขมาเจ้า อย่าร้อนใส่ข้าว อย่าร้อนใส่เผือกมันและทีกสิ่งทุกอย่างที่ข้าปลูกในไร่ ในสวนและอย่าร้อนใส่ชุมชน อย่าร้อนใส่ลูกเมีย ครอบครัว ตลอดจนตัวข้าเลย	- โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับดิน น้ำ ลม ไฟ	- เครื่อง เช่น ไห้ว - หิ้งพระที่ทำด้วยไม้ไผ่ - ดิน ใบข้าวและอื่นๆวางไว้ในหิ้งพระ		- มนุษย์ + ลม + ไฟ + ครอบครัว + สัตว์	
2.3 พิธีเลี้ยงข้าว ไร่/ข้าวนา	ตอนใกล้ ข้าวตั้ง ท้อง	- หัวหน้า ครอบครัว พร้อมกับ สมาชิก	บทสวดขอพร.ข้าว - ข้าวเอ๋ย ข้าจะทำพิธีขอพรให้เจ้าดีขึ้น ให้เจ้าโตขึ้น ให้เจ้าแตกหน่อ แตกกอ ให้เจ้าเขียวขจี ให้เจ้าแคล้วคลาดจากเชื้อโรค เชื้อรา จงทำตัว	- ข้าวให้ชีวิต - ธรรมชาติมีชีวิต	- ไก่ 4 ตัว เหล้า 1 ขวดหรือมากกว่า - หิ้งพระทำด้วยไม้ไผ่ - ข้าว+แบ่งเหล้า+หมาก พลุ +ยาเส้น	หลังเสร็จพิธีห้ามคน เข้าไปในนาในไร่ ภายใน 1 คืน	มนุษย์ + ต้น ข้าว+สิ่งสูงสุด - ขวัญคน+ขวัญ ข้าว+สัตว์	- มนุษย์ + ธรรมชาติ+ สิ่งสูงสุด

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
			ให้เป็นข้าวทิพย์ ข้าวอัศจรรย์ - ขอให้ข้าวจากตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ข้าวในปากนก ข้าวในปากหมู ป่า ข้าวในร่ม กลับมาให้เต็ม ท้องไร่ ท้องนา กลับมากิน เนื้อไก่ กลับมาดื่มเหล้า กิน หมาก กินพลู ที่พวกเราได้มา ถวายให้ในวันนี้เถอะ					
2.4 พิธีเรียก ขวัญข้าว	- ก่อน หรือหลัง เกี่ยว ข้าว / นวดข้าว	- หัวหน้า ครอบครัว	- ปรีอ...ขวัญข้าวเอ๋ย จง กลับมา ข้าเกี่ยวเจ้าหมดวันนี้ แล้ว กลับมาอยู่ในกระท่อม กลับมาอยู่ในยั้งฉาง อย่าได้ รอมแรม อย่าได้พเนจรไปที่ ไหนเลย ปรีอ..ขวัญข้าว กลับมาเถอะ	- ขวัญข้าว ขวัญคน	- ไก่ 1 ตัว ไข่ 1 ฟอง และเหล้า1 ขวดอย่าง น้อย	- ห้ามตดหรือพูดคำ ไม่สุภาพในลานนวด ข้าว - หากเผลอตดหรือ พูดไม่สุภาพต้องบอก ว่า “ปรีอ ปือ ลา เก” หมายความว่า “ขอให้ขวัญข้าว กลับมา”	- การให้ความ เคารพ ยาเกรง ซึ่งกันและกัน	- เคารพสิ่ง สร้าง
2.5 พิธีกินข้าว ใหม่ (เอะอะปือโซ)	ตอน เกี่ยวข้าว เสร็จ ก่อนที่จะ	- หัวหน้า ครอบครัว	ก่อนเส้าเอ๋ย เจ้าเป็นพ่อ เจ้า เป็นแม่ เจ้าเลี้ยงดูผู้คนทั้ง ครอบครัว ทั้งหมดบ้าน ทั้ง เมือง ทั้งกลางวัน กลางคืน	- ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับ อุปกรณ์การผลิต ทั้งหมด	กินกับพืชผักธรรมชาติ ที่หาได้ในไร่ สวน ป่า - ปู ปลา ตุ่น รวมกัน หม้อเดียวกัน	- ทุกอย่างสัมพันธ์กัน เหมือนกับเป็นคน เป็นมนุษย์เหมือนเรา - ไม่มองว่าเป็นแค่อุป	สิ่งสูงสุด - คน+ข้าวใหม่+ - ผลผลิตจาก ธรรมชาติ+สิ่ง	- interrelation interconnec tedness

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
	เอาข้าว ใหม่ไป หุง		ข้าจะหุงข้าว ทำแกงเมื่อไรก็ ตั้งบนเจ้า เจ้าทนไฟ เจ้าทน ร้อน เจ้าทนเพื่อให้เราได้กิน ได้อยู่ - วันนี้ข้ากินหัวข้าว ต้มหัวน้ำ ขอให้เจ้ามากินก่อนพวกเรา ขอให้เจ้ามาต้มก่อนพวกเรา - กินเสร็จแล้วโปรดอวยพรไร สวมนาของพวกเรา ตลอดจน ครอบครัว พี่ช สัตว์ต่างๆด้วย เถอะ	- ทุกองค์ประกอบมี ค ว า ม สัม พันธ์ เกี่ยวข้องกันหมด	- เอาแกงไปวางไว้ที่เตา ไฟ ที่ครกตำข้าว ที่ถัง เก็บข้าวเปลือก ที่ครก ตำพริก ฯลฯ วางไว้ ตรงไหนก็จะอธิฐาน เอ่ยถึงสิ่งนั้น	กรณีหรือเครื่องมือ เท่านั้น	สูงสุด	interdepend ency
2.6 พิธีส่งนก ขวัญข้าว	- หลังขน ข้าวของ ทั้งหมด กลับไป ในยุ้งฉาง	- หัวหน้า ครอบครัว	- นกขวัญข้าวเอ๋ย ยายแม่ม่าย เอ๋ย ตลอดฤดูกาลผลิต ท่าน เมตตา กรุณาและดูแล รักษา ไร่ สวมนาของข้า - วันนี้ ข้าเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ภารกิจของเจ้าที่ช่วยเหลือข้า เสร็จสิ้นไปแล้ว ขอให้ท่าน กลับไปอยู่กับลูกหลานบน ท้องฟ้า อย่างสุขสบายเถอะ - เวลานี้ ข้าเลี้ยงส่งเจ้า ขอให้ เจ้ามากินข้าว ต้มเหล้า กิน เนื้อไก่ กินเผือก กินมัน กิน	- คน + นก + พี่ช ผัก ทุ ก อ ย่ า ง มี ความสัมพันธ์กัน (ชีวิตสัมพันธ์)	- เชิญเพื่อนบ้านมาร่วม พิธีและกินด้วยกัน -	-	- คน + สังคม + นกขวัญข้าว + สิ่งสูงสุด	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
			กล้วยสุก อ้อยหวาน กินเสร็จ แล้วขอให้เจ้ากลับไปพักผ่อน เถอะ ข้าได้เอาดอกหงอนไก่ ที่จะเอาไปให้ลูกหลานขอให้ เจ้ากลับไปพักผ่อนกับ ครอบครัว และเมื่อฤดูกาล ผลิตหน้ามาถึง ขอให้เจ้าลง มาช่วยพวกเราอีกครั้งตั้งเคย เถิด					
3. พิธีกรรมการ ขอขมา/ขอโทษ 3.1 การลบหลู่เจ้า ที่เจ้าทาง 3.2 พุดผรุสวาส - ทำธรรมชาติให้ ผิดปกติ	- บริเวณ ที่เราทำ การลบ หลู่	- ผู้ลบหลู่ ทำเองได้ - ผู้อาวุโส หรือ หัวหน้า ครอบครัว	- เจ้าของน้ำ(ที่ เกอะ จ่า) เจ้าของแผ่นดิน (ก่อ เกอะ จ่า) เราขอโทษ ขออภัยที่ ลูกหลานพุดไม่สุภาพ ทั้งตั้งใจ และไม่ตั้งใจ ข้าผู้เป็นพ่อ เป็น แม่ ปู่ ย่า ตา ยายจะขอตัด เดือน อบรมสั่งสอนลูกหลาน ต่อไปให้ดี		รูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้	- ห้ามทำอีกต่อไป		

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
3.3 พิธีขอขมา ฟ้าผ่าไร่/นา	บริเวณที่ ฟ้าผ่า	เจ้าของไร่ นา	ซี้ (ไร่) เอ้ย ฉันทาพิธีเลี้ยงให้ เจ้า (ไร่) เย็นลง หายเจ็บ หาย แสบจากการถูกฟ้าผ่า - ขอให้ขวัญข้าว ขอให้ขวัญ ดิน กลับมาสู่ท้องไร่ เหมือนเดิมเถาะ	ค ว า ม เ ชื่ อ ความสัมพันธ์กับโลก จักรวาล	- ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด			
4. พิธีเกี่ยวกับการ ทำไร่ หมุนเวียน 4.1 พิธีเชิญเจ้าที่ ออกจากพื้นที่ที่ พื้นที่ไร่	ก่อนฝน ไร่	เจ้าของไร่	- ผี สาง เจ้าที่ เจ้าทางเอ๋ย กรุณาออกไปจากที่นี่ก่อน เถาะ ไปยังดินแดนที่ไกลพ้น ข้าจะพ้นไร่ที่นี่ ข้าจะปลูกข้าว และพืชผักอื่นๆ เพื่อเลี้ยง ครอบครัวและเมื่อเสร็จสิ้น การเก็บเกี่ยวแล้ว ข้าจะบอก กล่าวให้เจ้ากลับมาอีก	- ชาวบ้านเชื่อว่าทุก พื้นที่มีเจ้าของดูแล รักษาอยู่มนุษย์ไม่ เป็นเจ้าของ หาก จะ ใช้ ตั อ ง อนุญาตเสมอ	เอาต้นไม้เท้าแขน ปัก ลงในดินแล้วผ่ากลาง ทำ เครื่อง หมาย กากบาท	อนุญาตและจะไม่ทำ ไร่ ทำสวนบริเวณนี้	- กลางคืนหาก ฝันถึงได้กินเห็ด กินปลาหมายถึง เจ้าที่อนุญาต หากฝันพ่นหูก มีด หัก ขวาน เปียง หมายถึง เจ้าที่ไม่อนุญาต	คนกับสิ่งสูงสุด หรือเจ้าที่ เจ้า ทาง (การเคารพเจ้า ที่เจ้าทาง)
4.2 พิธีฝนไร่	- มัดมือ หัวหน้า งานผู้ฝน งาน (กี่ วะ จือ)	- หัวหน้า งานผู้ฝน ไร่หรือลง มือคนแรก จะต้องมี	- ผู้ทำพิธีปิดเอาสิ่งไม่ดีในตัวผู้ ที่จะเป็นหัวหน้างานโดย ภาวนาว่า “จงกวาดสิ่งไม่ดี ไม่งาม โรคภัย ไข้เจ็บ เชื้อโรค เชื้อราทั้งหมดทั้งที่อยู่ในตัว	- ทุกอย่างมีชีวิต จิตใจเหมือนมนุษย์ (กิน นอน มีความสุข ความ ทุกข์)	- จะขึ้นอยู่กับความเชื่อ ส่วนตัวของแต่ละคน - บางคนเอายาเส้น ใบ พลู วางไว้กับกิ่งไม้		- ก่อนลงมือฝน ไร่ทุกครั้งต้อง บอกกล่าวเจ้าที่ เจ้าทาง ด้วย ความเคารพ	คนกับสิ่งสูงสุด หรือเจ้าที่ เจ้า ทาง

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/กระบวนการ	พิธีกรรม	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี
		การมัดมือ และ อธิฐาน ภาวนา	หัวหน้างานคนนี้ และที่อยู่ใน พื้นที่ๆจะพ้นไธนี้ - ขอให้เจ้าของสิ่งดังามมาอยู่ ในตัวหัวหน้างานและใน พื้นที่ๆจะพ้นไธนี้ และลงมากินข้าว ลงมากินน้ำ กินหมาก กินพลู ลงมาสูบ บุหรี่ กินเนื้อไก่ ฯลฯ ขอให้ กินอย่างอโรยและมีความสุข เถอะ					

ตารางที่ 5 ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านหนองเต่า

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ สูงสุด
1.พิธี กรรมการเกิด	ครอบครัว	- พ่อ ปู่ ตา	“ปรีอโพลอเก เกโอเดอโหม่ เดอป่า โอ เลอะตาซู เลอะตาเจราะ มาเบะมือกือพรี สะ จิเตอเก สะเพลอะเตอเก ปรีอโพลอเก”	- เรียกขวัญเด็กกลับมาอยู่กับพ่อ แม่ในโลกปัจจุบัน - ผูกสายสะดือกับต้นไม้ เพราะเป็นที่อยู่อาศัย เป็นพี่น้อง กัน	พ่อแม่หรือปู่ ย่า ตา ยายจะทำพิธีเรียก ขวัญและมัดมือเด็ก - ไก่ 1 คู่ - เหล้า 1 ขวด - ด้ายขาว	ห้ามตัดต้นไม้ที่ ผูกสายสะดือ - เด็กเกิดใหม่ ทุกคนหยุดงาน	- พ่อแม่ ญาติ พี่น้อง - คนในชุมชน - คนกับต้นไม้	- คนกับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์
2. พิธีกรรม ใน กระบวนการ ผลิต - พิธีเลี้ยง เหมือนฝาย - พิธีเลี้ยงข้าว ไร่/ข้าวนา	- ก่อนลง นา ไร่ - ต อ น ข้า ว ตั้ ง ท้อง	- ฮีไซ่ ทำพิธี หากเหมือน ฝายรวม - เหมือนฝาย เ ตี ย ว หั่ว ห นั้ า ครอบครัว - หัว ห นั้ า ครอบครัว	“โอเตอโรเกอจ่า ที่เกอจ่า นาที่เกอจ่า มอเกอ จ่า ที่โตเกอจ่า ที่โกล๊ะเกอจ่า ฮ่อโคเกอจ่า แฮ มาเอโนเอเม เนอที แฮเออะ แฮออเตอเก กว่าเอเจอที เจอโน กว่าเอเจอแฟ เตอบะเฮ เลออะงุสะกอบ่า ซ่าเกอจ่า” “ปรีอบีลลอก บือเลอโคคี่แฮเก เลอิกิเมแฮเก บืออะซู อะบอแฮเก เกโอเลอเลอลาปู” “เลออะเฮอ เนอแม่โก เนอนากอ เอาะซูแน เอาะบะแน เฮเลอะบือเก เมวา เฮเลอะอะซู อะ โปง มาเนเอาะถ่อ เตอเก	- เป็นการเคารพ เจ้าของพื้นที่ เจ้าน้ำ เจ้าป่า เจ้าดิน เจ้าลำห้วย เพื่อช่วยดูแลเหมือนฝาย - เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง คน กับสิ่งเหนือธรรมชาติ - เรียกขวัญข้าวกลับมาอยู่ในลาน ข้าว - ข้าวใหม่จะให้กองสามเส้ากิน ก่อน เพราะต้องทนกับไฟ กับ ความร้อนเพื่อให้คนได้กินข้าว มี ชีวิต	สมาชิกเหมือนทุก ครอบครัวรวม - เหล้าครอบครัว อย่างน้อย 1 ขวด หมู ซื้อร่วมกัน - ไก่ 3 ตัว เหล้า 1-2 ขวด - ไก่ 1 คู่ เหล้า 1-2 ขวด - ไก่ 1 ตัว ไข่ 1 ฟอง และเหล้า 1 ขวด อย่างน้อย - กิน กับ พิ ช ผัก ธรรมชาติที่หาได้ในไร่ ในสวน ในป่า	- หลังเสร็จพิธี ห้ามคนเข้าไป ใน นา ใน ไร่ ภายใน 1 คีน - มนุษย์+ต้น ข้าว+สิ่งสูงสุด - ขวัญคน + ขวัญข้าว+ สิ่งสูงสุด	ม นุ ษ ย์ + ธรรมชาติ+ สิ่งสูงสุด	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพั นธ์กับวิ้ง สูงสุด
- พิธีเรียกขวัญข้าว - พิธีกินข้าวใหม่ - พิธีส่งนกขวัญข้าว	- ตอนนสดข้าว - ตอนเกี่ยวข้าว - หลังเก็บเกี่ยว	- หัว หน้าครอบครัว - หัว หน้าครอบครัว - หัว หน้าครอบครัว	“โถ่ปี่ข้าเฮอ เกเกเลอเนออี้ เกเลอเนอคอ เกเลอเนอที่ เลอะเนอกอปู เกโฮเกเนอโพ เนอลีเคาะตังเตาะเลอ เส่เกอเฉอเมแลชู ที่เหมแลกวา แสลอเก แสลอลูลอ แสลอลว่าลอ เอเปอเมเปอที่ แสลอลิลอกว่าลอ.	- เรียกเพื่อนให้นกกลับขึ้นบนสวรรค์ กลับไปยังบ้านเกิดเมืองนอน กลับไปอยู่กับครอบครัว	- ปู ปลา ตุ่น ฯลฯ แกรวมกันหม้อเดียวกัน - เหล้า 1-2 ขวด ไก่หรือหมู 1 ตัว - เชิญเพื่อนบ้านมาร่วมพิธีและกินด้วยกัน		- คน + ข้าวใหม่+ผลผลิตจากธรรมชาติ+สิ่งสูงสุด - คน+สังคม+นกขวัญข้าว+สิ่งสูงสุด	
3 พิธี กรรมการขอขมา/ขอโทษ - ลบหลู่เจ้าที่เจ้าทาง - พุดไม่สุภาพ - ทำธรรมชาติให้ผิดปกติ - ฟ้าวไร่/นา	- บริเวณที่เราทำการลบหลู่ - บริเวณที่ฟ้าวไร่	- ผู้ลบหลู่ทำเองได้ - ผู้อาวุโสหรือหัวหน้าครอบครัว - เจ้าของไร่นา			- รูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้ - ไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด	- ห้ามทำอีกต่อไป		

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	บทสวด	ความหมาย	ขั้นตอน/ กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่ง นรกกับวิ้ง สูงสุด
- พิธีเชิญเจ้า ที่ออกจาก พื้นที่ที่พื้นไร่	- ก่อนพิน ไร่	- เจ้าของไร่	-	- ทำเครื่องหมายบริเวณที่จะทำไร่ แล้วบอกกล่าว ขออนุญาตเจ้าที่ เจ้าทางในการใช้พื้นที่	เอาต้นไม้เท่าแขน ปัก ลงในดินแล้วผ่ากลาง ทำเครื่องหมาย กากบาท	อนุญาตและจะ ไม่ทำไร่ ทำสวน บริเวณนี้	- กลางคืน หากฝันดี หมายถึงเจ้าที่ อนุญาต หาก ฝันไม่ดี หมายถึงเจ้าที่ ไม่อนุญาต	คนกับสิ่ง สูงสุดหรือ เจ้าที่ เจ้า ทาง
- พิธีพินไร่	- หัวหน้า งานหรือ หัวหน้า ครอบครัว	- ผู้พินไร่ หรือลงมือ คนแรก จะต้องอธิ ฐานภาวนา ต่อเจ้าที่เจ้า ทาง	-	- ไม่มีขั้นตอน เพียงแต่บอกกล่าว และขอให้คุ้มครองให้ปลอดภัย ตลอดจนการทำงานเสร็จสิ้น	- จะขึ้นอยู่กับความ เชื่อส่วนตัวของแต่ละ คน - บางคนเอายาเส้น ใบพลู วางไว้กับกิ่งไม้		- ก่อนลงมือ พินไร่ทุกครั้ง ต้องบอก กล่าวเจ้าที่เจ้า ทางด้วยความ เคารพ	คนกับสิ่ง สูงสุดหรือ เจ้าที่ เจ้า ทาง
พิธีมัดมือควาย	บ้าน	หัวหน้า ครอบครัว	“ปิ่น่า เฮ้อ เมอเอาะนา เซอเอาะนา ไปล่อเตอ เก แคลอเตอเก เบาะถ่อเก โซถ่อเก เอาะเก เนอฉ่าเลอะเกวิ เอาะเกเนอฉ่าเลอะอะกาว ก็ธูถ่อเก แพถ่อเก	- ขอขมาต่อควายที่ใช้งาน ที่ได้ดี ได้ด่า				

พิธีกรรม	ขั้นตอน/กระบวนการอุปกรรม	กฎข้อห้าม/สัญลักษณ์
ความเชื่อที่เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ		
เดปอ (ป่าสะดือ)	ป่าสะดือของเด็กเกิดใหม่ ตามความเชื่อของชาวปกากะญอที่ว่าขวัญของเด็กเกิดใหม่จะอยู่กับต้นไม้ ต้นไม้ต้นนั้น ก็จะเป็นต้นไม้ขวัญเด็กตลอดไป ห้ามตัดจนกว่าต้นไม้ต้นนั้นจะตายเองโดยธรรมชาติ	ห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าพิธีกรรม
ซัวโซ่ (ป่าช้า)	ป่าเขตที่ใกล้ๆ บ้านไว้ 1 แปลง สำหรับไว้ใช้เป็นสถานที่ฝังศพของผู้ที่เสียชีวิตในชุมชน การกำหนดว่าป่าบริเวณใดที่จะใช้เป็นสถานที่ฝังศพของคนในชุมชนแล้วจะห้ามเข้าไปตัดไม้ในเขตนั้นเด็ดขาด	
นาอุ้กรู (ป่าที่ตั้งหอผีประจำหมู่บ้าน)	จะมีศาลหรือหอผีประจำหมู่บ้านไว้เป็นที่ประกอบพิธีของฮีโซ่ ในชุมชนบ้านหนองเต่าจะมีศาลอยู่ 2 ศาล (มีฮีโซ่ 2 คน) ศาลแรก อยู่บนตะวันตกของหมู่บ้าน ศาลที่ 2 จะอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านติดกับลำห้วย (เหมเปาะโก๊ะ) และจะมีการเลี้ยงผีทุกๆ ปี	เขตป่าบริเวณนี้จึงห้ามไม่ให้ไปตัดต้นไม้ในเขตนั้นเด็ดขาด เพราะถือว่าไปรบกวนและไปลบหลู่ผีเจ้าบ้าน ถ้าใครไปตัดมีความเชื่อว่าจะไม่สบายหรืออาจเสียชีวิตเพราะถูกผีกระทำ
ป่าตูตะ หรือป่าต้นน้ำ	ป่าอนุรักษ์จะมีลักษณะเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ที่บึงเย็น มีความชื้นมาก ดินจะเปียกชุ่มตลอดเวลาเป็นแหล่งต้นน้ำสมุนไพร และที่สำคัญเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะหมูป่าและเก้ง ป่าตูตะ เป็นป่าไม้ที่ปกากะญอห้ามไม่ให้เข้าไปตัด และเข้าไปทำไร่เด็ดขาด เพราะเชื่อว่า ผีแรงและดุนมาก ถ้ามีคนไปตัดต้นไม้ในเขตนั้นจะทำให้ไม่สบายหรืออาจเสียชีวิต หรือจะเกิดเหตุร้ายในหมู่บ้าน	ห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าต้นน้ำ/ป่าอนุรักษ์
ตำเดโคะ (ป่าก๊ว)	ก๊วคอยระหว่างเขา 2 ลูก เป็นป่าที่บึง เป็นแหล่งกำเนิดของสายน้ำ ชาวปกากะญอเชื่อว่าเป็นทางเดินของจิตวิญญาณผี นอกจากนั้นสัตว์ป่าจะใช้ป่าบริเวณนี้เดินข้ามไปมาระหว่างเขา 2 ลูก	ห้ามตัดไม้เพราะจะทำให้น้ำแห้งและรบกวนสัตว์ป่า
เดะหมือเบอ (ป่าที่เป็นเกาะมีน้ำล้อมรอบ)	ป่าที่มีลักษณะเป็นเนินเล็กๆ มีน้ำล้อมรอบจะมีความชื้นมาก ดินเปียกชุ่มตลอดเวลา มีน้ำซึมออกตลอดปีเป็นแหล่งต้นน้ำและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ โดยเฉพาะ กบและเขียด	ห้ามไปตัดต้นไม้ และจับ สัตว์น้ำบริเวณนั้นจะทำให้ น้ำแห้งสัตว์ไม่มีที่อยู่อาศัย
แคกว้อ (ป่าทางตักแตน)	บริเวณที่มีสายน้ำสองสายมาชนกันหรือสบกันพื้นที่ตรงกลางจะมีลักษณะคล้ายลิ้น จะเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำสายใหม่ สัตว์น้ำจะชอบอยู่อาศัย	ห้ามถางเอาพื้นที่ทำไร่ ห้ามตั้งชุมชนและห้ามตัดไม้บริเวณนั้นถือว่าผิดผี

พิธีกรรม	ขั้นตอน/กระบวนการอุปกรรม	กฎข้อห้าม/สัญลักษณ์
ปกาแซมมอปู (ป่าเลื้อยผืนดิน)	ป่าที่จะมีน้ำซับ คือ น้ำที่ไหลออกมาตลอดปีจะมีไผ่และหวายขึ้นอยู่บริเวณนั้นเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำ และเป็นต้นน้ำ	ห้ามตัดไม้เถื่อนว่า ผิดกฎหมายบ้าน และผืนผืน
ปกาทีเปอถ่อ (ป่าน้ำพุ)	พื้นที่ป่าเรียกว่า “ปกาทีเปอถ่อ” เป็นป่าที่มีลักษณะน้ำพุออกมาเป็นแหล่งต้นน้ำ ต้นไม้บริเวณนั้นจะเขียวชอุ่มตลอดปี สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง กวาง เป็นต้น จะมากินน้ำบริเวณนั้นและเป็นแหล่งวางไข่ของเขียด	ห้ามตัดและทำลายต้นไม้บริเวณนั้น เพราะจะไปทำลายบริเวณที่อยู่ของสัตว์และทำให้น้ำแห้ง
ปกาตะหมื่นค่าคะ คลี(ป่าผืนดิน)	พื้นที่ตรงข้ามน้ำตกบริเวณนั้น กบและเขียดจะมารวมไข่	ห้ามตัดไม้ เชื่อว่า ถ้ามีคนใดไปตัดไม้บริเวณนั้น ครอบครัวจะไม่มีความสุขอาจเสียชีวิต ห้ามไปทำนาและไร่บริเวณนั้น
ป่าหัวไร่	ป่าที่อยู่ติดกับไร่ข้าว หรืออยู่รอบๆ ไร่ตนเอง เป็นแหล่งอาหารของสัตว์แล้วยังเป็นแหล่งอาหารของคนด้วย คือ เห็ด และต้นก่อ ซึ่งชาวบ้านสามารถเก็บลูกไปขายได้เงินมาจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย	ห้ามไม่ให้ตัดไม้
ป่าหัวนา	ลักษณะเป็นป่าไม้ที่อยู่ตามข้างๆ นาที่เจ้าของนาได้เก็บไว้ไม่ตัดทำลายและระวังไม่ให้ไฟไหม้เป็นการรักษาความชุ่มชื้นของดินและอากาศในบริเวณนา เป็นแหล่งอาหารคือ กล้วยป่า เห็ด และหน่อไม้	ห้ามไม่ให้ตัดไม้ตามหัวนาหรือบริเวณรอบๆนา
ป่าสันเขา (ตะโละโต)	ป่าสันเขามีลักษณะเป็นป่าที่ขึ้นตรงเนินสันดอย (ยอดดอย) เป็นที่พักอาศัยของสัตว์ป่าประเภทต่างๆ สัตว์จะชอบมาเดินเล่น	ห้ามตัดไม้ หรือถางที่ทำไร่ข้าว เพราะรบกวนสัตว์ป่า

ตารางที่ 6 ความเชื่อและพิธีกรรมบ้านจะโปและบ้านปะลี

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
การแต่งงาน			ยึดถือผัวเดียวเมียเดียว แต่ถ้าต้องการมีคูใหม่ต้องหย่าจากคู่เดิมเสียก่อน หนุ่มสาวมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งงานหากตั้งครรภ์	ผู้ใดฝ่าฝืนจะถูก ลงโทษตามประเพณี เช่น ปรับเงินตาม จารีตประเพณี และ ถูกไล่ออกจากหมู่บ้าน ถูกลงโทษเพราะถือว่า ทำผิด ทั้งคู่จะต้องถูกปรับ และฆ่าหมูประกอบ พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน เพราะถือว่าจะทำให้ เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย การ ปลูกพืชต่างๆ ล้มเหลวได้		

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
ประเพณี แขก่อ			แต่ละบ้านจะต้องจัดหาดอกไม้สวยๆ นำมาใส่กระบอกลูกไม้เพื่อที่จะนำมาทำพิธีกรรม เช่น เตรียมทราย เตรียมเทียนไขเอาไปไว้ ณ จุดที่จะทำพิธีเคารพชาวบ้านมาพร้อมกันตรงศูนย์รวมของหมู่บ้าน เพื่อที่จะช่วยเตรียมชุดหลุมเล็กๆไว้เพื่อที่จะใส่เสาดอกไม้ลงไป น้ำดอกไม้มาประดับจุดที่ทำพิธีกรรมแขก่อ น้ำดอกไม้มาเพื่อที่จะประกอบพิธีกรรมให้สมบูรณ์แบบ และชาวบ้านจุดเทียนเพื่อจะประกอบพิธีขอขมาสัตว์ที่ตายไปในการทำไร่ ทำสวน ชาวบ้านทำเครื่องมืออุปกรณ์ ในการประกอบพิธีกรรมสร้างเสร็จแล้วเริ่มทำพิธีกรรมขอขมา สิ่งต่างๆในการทำไร่ เช่น สัตว์ และการทำพิธีกรรมจะต้องมีพ่อบุญ หรือผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่สามารถสวดเพื่ออุทิศส่วนกุศล ขอขมาต่อสัตว์ต่างๆที่โดนฆ่าตายในการทำไร่ ทำสวน และสวดขอให้ได้ผลผลิตดี เจริญงอกงามออกเมล็ดเหมือนเม็ดทรายและสวดขอให้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนอยู่เย็นเป็นสุข		การมีส่วนร่วม ของคนในสังคม	
ประเพณี กินข้าว ใหม่ (จาฮี จาเลอ)			การนำผลผลิตข้าวและผลผลิตอื่นๆ ในไร่ข้าวบรีโค เชื่อว่าผลผลิตข้าวได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเทพเจ้า ดังนั้นจึงต้องมีพิธีกินข้าวใหม่เพื่อบวงสรวงต่อเทพเจ้าโดยตรง เป็นการขออนุญาตเกี่ยวข้าวมาบรีโค พิธีนี้จะจัดขึ้นในราวเดือนกันยายน ช่วงเวลาประกอบพิธีมี 4 วัน คือ ประกอบพิธี 1 วัน รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ 1 วัน พักผ่อน 2 วัน		การมีส่วนร่วม ของคนในสังคม	
พิธีเรียกขวัญ (อ่อท่าโคเว)		โตโบ	ถ้าขวัญหาย จะทำทางเข้า-ออกตรงทางเดินเข้าบ้าน จะนำต้นใบไม้ปักสองข้างและมีทางเดินตรงกลาง นำจับไก่มาหนึ่งตัว โดยโตโบจะทำพิธีสวดสักพักและสวดพร้อมกับเดินเข้ามาตรงหัวบันไดใกล้จะเข้ามาในบ้าน หยุดสวดและจะทักว่า ขวัญกลับมาหรือ		การมีส่วนร่วม ของคนในสังคม	

พิธีกรรม	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี	ขั้นตอน/กระบวนการ อุปกรณ์	กฎข้อห้าม/สัญญา ลักษณะ	ความสัมพันธ์ กับคน/สังคม /ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
			ยังโดยญาติพี่น้องคนที่ขวัญหายก็จะขานตอบรับพร้อมๆ กันว่า กลับมาแล้วดังๆ 3 ครั้ง จากนั้นจะนำไปเผาและเอากระดูกไปเผาให้โตโบดู จะรู้ได้ทันทีว่าขวัญกลับมาหรือยัง			
การเกิด		หมอดำแย หมอผี	หมอจะคลอดบุตรในบ้านของตน โดยชาวบ้านหรือสามีมาช่วยทำคลอดถ้าไม่มีหมอดำแย เมื่อคลอดแล้วจะนำเด็กไปอาบน้ำและเอาผ้ามาพันตัวเด็ก หลังจากนั้นจะนำรกไปล้างแล้วนำไปฝังไว้ใต้บันไดขึ้นบ้าน ก่อนฝังหมอผีจะทำพิธีจุดเทียนชี้ฝั่ง สวดคาถาร่วมกลบดินให้แน่นและทับด้วยก้อนหินใหญ่กันสัตว์มาคุ้ยเหยีย เชื่อว่าที่ฝังรกเป็นชีวิตของเด็กและมีเหล่าภูติผีคลาดไปปักไว้ที่เชิงบันได ป้องกันผีร้ายต่างๆ	ห้ามบุคคลภายนอกเข้าบ้านในระหว่างอยู่ไฟ หลังคลอดแม่ต้องอยู่ไฟ 12 วัน และกินแต่ไก่ดำต้มเท่านั้น เชื่อว่าจะทำให้มีน้ำนมมาก		
การตาย			เมื่อมีคนตาย คนในหมู่บ้านทุกครัวเรือนจะต้องนำข้าวสาร 1 ถ้วยและเทียน 1 เล่ม ไปให้ญาติพี่น้องคนตาย และญาติพี่น้องคนตายต้องฆ่าไก่ 1 ตัว ทำพิธีเอาปีกไก่และขาไก่เสียบไม้ นำไปวางไว้ข้างๆ ผู้ตาย ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า ปีกไก่จะทำให้วิญญาณนั้นขึ้นไปสู่สวรรค์ ส่วนขาไก่จะทำให้วิญญาณเขี่ยน้ำดื่มและเขี่ยอาหารกินได้ และต้องมีไม้กวาดจำลอง 3 มัด ทำมาจากหญ้านำไปวางตรงหัวตรงเอน และตรงปลายเท้าของผู้ตายที่ละมัด เพื่อไม่ให้ผู้ตายฟื้นขึ้นมา เมื่อครบ 15 วันหลังการตาย พวกพี่น้องจะต้องไปทำพิธีส่งผี ต้องหาหมอผีและชาวบ้านไปร่วมและเอาไก่อุ ทำพิธีส่งผี มีความเชื่อว่าถ้าไม่ไปส่งผี ผีจะตามมารบกวน			

ตารางที่ 7 ความเชื่อและพิธีกรรมหมู่บ้านป่าแป๋

พิธีกรรม การเกิด	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/อุปกรณ์ เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/ กระบวนการ	บทสวด		กฎ/ข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับ สังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
				ภาษาท้องถิ่น	ภาษาไทย				
1. การเกิด	1.เมื่อมีคน เกิดใน หมู่บ้านหาก เกิดหลังจาก ที่พระ อาทิตย์ขึ้น	1.ปูลำประกาศ	1.ประกาศให้คน หยุดงาน	“เอ้อลอะฮ ฆางพูย มานิง”	1.วันนี้เป็น วันหยุดห้าม เข้าไปในไร่	1.ห้ามเข้าไปในไร่ ในวันที่มีคนเกิด (สามารถไปที่นา หรือที่สวนได้)	-1.เพื่อจะได้อยู่และ ดูแลคนเจ็บไข้ได้ ป่วย เวลาคลอดลูก แม่หรือเด็กแรกเกิด อาจจะเกิดอันตราย หากมีอะไรเกิดขึ้น จะได้ช่วยเหลือกัน ทันเวลา	1. การเกิดจะมี เลือดออกมาเพื่อ ไม่ให้เคาเลือดแปะ เปื้อนในไร่ ความสำคัญของไร่ ซึ่งเท่ากับบ้าน คน เลอเวือะจะมีคำพูด เกี่ยวกับ บ้านและ ไร่ว่า”ญืออะ – มอ”	
2. ฝังรก/ สะดือ	2. ที่บ้าน	2. พ่อของเด็ก - ด้ายสายศีล - ใบตองใช้ห่อรก - ไม้ไผ่ผ่าซีกเพื่อจะ เอาไว้ล้อมหลุมฝังรก - ก้อนหิน เพื่อจะเอา มาทับรกเพื่อไม่ให้หนู หมา และไก่มาคุ้ยเขี่ย	2.ฝังรก ไว้ที่ใต้ ถุนบ้าน	-	-	2. ใช้ใบตองห่อรก แล้วหย่อนลงใต้ถุน บ้านโดยเอา เส้นด้ายที่ใช้มัด สะดือ	2. ให้ขวัญได้อยู่กับ บ้าน	2. เป็นชิ้นส่วนของ มนุษย์ ซึ่งจะต้องมี ชีวิตอยู่ จึงเก็บไว้ บริเวณบ้าน	2.เป็น ชิ้นส่วนของผู้ ที่ยังมีชีวิตอยู่

พิธีกรรม การเกิด	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/อุปกรณ์ เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/ กระบวนการ	บทสวด		กฎ/ข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับ สังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
				ภาษาท้องถิ่น	ภาษาไทย				
พิธีกรรม เรียกขวัญ ละไอม “ปล่อยให้ เป็น/ให้มี ชีวิตอยู่	ทำที่บ้าน มัด มือ ทำหลังจาก อยู่ไฟ แล้ว	ตะขวด= ผู้อาวโสที่ ทำพิธีกรรม ด้ายสายสิญที่ไข่มดรก เอามามัดมือเพื่อ เรียกขวัญ ไก่ 1 ตัว	เมื่อเสร็จจากการ อยู่ไฟ ฆ่าไก่แล้วมัดมือ เรียกขวัญ						
3. การอยู่ ไฟ	ที่บ้าน		ผืน ก้อนหิน ที่มี ลักษณะเก็บ ความร้อนได้ เยอะๆ ใบสมุนไพรร(ฮละ- บอ-ลิ่ง)			- ห้ามผู้ชายขึ้นไป ที่บ้านคนเกิดลูกหาก ไม่มีความจำเป็น	- แม่บ้านจะมาอยู่ เป็นเพื่อนนอนที่ บ้านคนเกิดลูก เพื่อ จะได้ช่วยคนที่เกิด ลูกเวลาบตัวจาก ไอความร้อนของ ก้อนหินและช่วย ดูแลเด็ก	ก้อนหินเมื่อถูกเผา จะมีความร้อนสูง และสมุน ไพรร(ฮละ- บอ-ลิ่ง)ทำให้คนที่ เกิดลูกได้ขับเหงื่อ การปรับเปลี่ยนของ ร่างกายเร็วขึ้น	
4. การตั้ง ชื่อเด็ก		- ใครก็ได้ - ฮ-โม(หมอดูเมื่อ)	จะดูชื่อของปู่ ย่า ตา ยาย สืบชื่อ ของคนในตระกูล - หากเด็กไม่ค่อย สบายจะให้หมอ ดูเมื่อเป็นคน ตั้งชื่อ			จะไม่สืบคนที่ เสียชีวิตด้วยเด็ก คนที่สุขภาพไม่ค่อย ดี			

พิธีกรรม การเกิด	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/อุปกรณ์ เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/ กระบวนการ	บทสวด		กฎ/ข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับ สังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์กับ สิ่งสูงสุด
				ภาษา ท้องถิ่น	ภาษาไทย				
5. ชะล้าง ด้วยน้ำ สัปปาย	หลังจากอยู่ไฟ เสร็จ	เจ้าของบ้านที่เกิด ลูกเป็นคนทำน้ำ สัปปาย ผู้ที่มาอยู่ ดูแลคนที่เกิดลูกใช้ น้ำสัปปาย กรวย ดอก 2 กรวย ดอกไม้ หรือยอดไม้ 3 ช่อขมิ้น 3 กริบ สัปปาย 3 เม็ด ข้าวสาร 5-6 เม็ด เหล้า(เฉพาะผู้ชาย)	ตม่น้ำสัปปาย ส่งให้ผู้ที่มาอยู่ ดูแลคนที่เกิดลูก และผู้ชายที่ขึ้น ไปบ้านคนเกิด ลูก		ขอให้สิ่งของ สกปรก ความ ชั่วร้ายออกไป				
พิธี มอกปะยะ (ขอลูก)	เมื่อคู่ที่แต่ง งานไม่มีลูก ทำตอน กลางคืน หลังจากที่ทุก คนนอนแล้ว	- โหมเจ้าทรงชุด ใหม่ หมาตัวผู้สีดำ เครื่องเซ่น(ข้าว เมียง หมา ก พลู ขนม เหล้า)	สามีภรรยา และเจ้าทรง ไป ทำพิธีนอก หมู่บ้านที่ไม่มี คนเข้าไปได้		ให้เปลี่ยนใส่ชุด ใหม่ เอาชุดเก่าทิ้ง บริเวณที่ทำพิธี ห้ามคนอื่นเข้าไป การทำพิธีจะทำ บริเวณที่คนไม่ ค่อยไปทำในที่ ลับๆ				

ตารางบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งงาน

พิธีกรรมการแต่งงาน	โอกาส/สถานที่	ผู้ทำพิธี/อุปกรณ์เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/กระบวนการ	บทสวด		กฎข้อห้าม/สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับสังคม	ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ	ความสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุด
				ภาษาท้องถิ่น	ภาษาไทย				
1. การสู่ขอ	เมื่อตกลงจะแต่งงานกัน	ผู้เฒ่าผู้แก่หรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าว - เหล้า - เงิน 4 แถบ	1 ไปจับสาว จับตอนกลางคืนตอนที่ทุกคนในบ้านนอนกันหมดแล้วโดยเพื่อนของเจ้าบ่าวเป็นคนจับ 2 ขอขมาผีบ้านผีเรือน			- หากคนในบ้านยังไม่นอนห้ามขึ้นไปจับสาว - อย่าทำให้ข้าวของเสียหาย - อย่าจับผิดคน - ลูกชายของน้องสาวหรือพี่สาวสามารถแต่งงานกับ <u>ลูกสาว</u> ของพี่ชายหรือน้องชายได้			ผู้หญิงไปเอาผีบ้านผู้ชาย
2. สิ้นสวด	ตอนเย็นของอีกวันหลังจากจับสาวแล้ว ที่บ้านของเจ้าสาว	สิ้นสวดเป็น เงินพุดด้วง 13 เม็ด เหล้า หมากเมี่ยง ยาสูบ	หลังจากพิธีจับสาวเสร็จ กวนใจ จะไปบอกให้ชาวบ้านมาฟังการว่าความ	ปัวเปอะ โหวงวาม เญื่อ เหอยทิ เตอะ	ขอเชิญไปฟังความกันที่บ้านนั้น หน่อย				

พิธีกรรมการ แต่งงาน	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/ อุปกรณ์/ เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/กระบวนการ	บทสวด		กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับสังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
				ภาษา ท้องถิ่น	ภาษาไทย				
3. พิธีแต่งงาน - ประเพณีเดิม - คริสต์	วันแต่งงาน		- ขบวนมาจากบ้าน - เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว - ทำพิธี (โหมเอวบ - เป็อบ) - ดាំหัวพ่อแม่ ญาติพี่น้อง - ส่งบุญให้คู่บ่าวสาว - จากบ้านเจ้าสาวไปบ้าน - เจ้าบ่าว(เป็นการนำข้าว - ของเครื่องใช้ให้เจ้าสาว - พร้อมกับถุงย่ามใหญ่ (ทองหว่า)ของเจ้าสาว - ส่งเงินอุ้มปาโดย พี่ชาย - หรือน้องชายของเจ้าสาว			- การแต่ง - กายห้ามยืม - ของของคน - อื่นใส่ใน - ขบวน - แต่งงาน - คู่บ่าวสาว - ขึ้นบันไดใหม่ - ไก่ที่ใช้ทำ - พิธีห้ามคน - อื่นกิน - นอกจากพ่อแม่ - และผู้ทำ - พิธี	บ้านยายคือเงื่อโน'วมของเจ้าบ่าวเจ้าสาว		
	วันแต่งงาน	พระสงฆ์ ครูคำ สอน/ ผู้นำ ศาสนา ทำพิธี	- ขบวนมาจากบ้าน - เจ้าสาวไปที่โบสถ์ - ทำพิธีที่โบสถ์ สวมแหวน - และสัญญาจะรักและ - ดูแลกันแม่ในยามทุกข์ - หรือยามสุข						

พิธีกรรมการตาย	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/ อุปกรณ์ เครื่องเซ่น	ขั้นตอน/กระบวนการ	บทสวด		กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับ สังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
				ภาษา ท้องถิ่น	ภาษาไทย				
1. เด็กตาย (กวนเจีย)	เด็กอายุต่ำ กว่า 8 ปี	ปู่ย่าทำพิธี ปลงศพ อุปกรณ์ห่อ ศพใช้เสื่อห่อ ศพ	ไม่มีการเก็บศพไว้ ประกอบพิธี จะมี เพียงแต่การบอกกล่าว ให้เจ้าที่และไปฝัง สถานที่ฝังศพจะแยก จากป่าช้าปกติ						มีการบอก กล่าวให้เจ้าที่ รับรู้
2. การตายไม่ดี	- ตายนอกบ้าน (ไม่ได้ สิ้นใจ ภายใน บ้าน เช่น ในนา ใน ไร่ ใน สวน ใน โรงยาบ าลตาม ถนน หนทาง)	- ปู่ย่าเป็น ผู้ทำพิธี - ทำ พิธีกรรมจัด นอก หมู่บ้าน	มีการบอกกล่าวให้ เจ้าที่ ไม่มีการไปเผาศพ ศพจะมีการตั้งอยู่ นอกชุมชน - การสวดศพ สวด สามคืน หมุ่มสาวที่ ไปเผาศพจะอยู่นอก ชายคาบ้าน คืนสุดท้ายมีการแยก วิญญาณคนเป็นและ คนตายออกจากกัน - ตอนไปส่งศพ เมื่อ			- ห้ามนำเข้ามา ในหมู่บ้าน - เด็กและคน หม่มสาวไม่ สามารถขึ้นไป ที่บ้านศพได้			

พิธีกรรมการตาย	โอกาส/ สถานที่	ผู้ทำพิธี/ อุปกรณ์ เครื่องเช่น	ขั้นตอน/กระบวนการ	บทสวด		กฎข้อห้าม/ สัญลักษณ์	ความสัมพันธ์กับ สังคม	ความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติ	ความสัมพันธ์ กับสิ่งสูงสุด
				ภาษา ท้องถิ่น	ภาษาไทย				
	ตายห้อง กลม	- ปู่ล้าเป็น ผู้ทำ พิธีกรรม	ฝังศพเสร็จแล้ว ปู่ล้า จะให้ทุกคนเข้าไปอยู่ ในแห และในมือถือ ข้าวสารคนละกำมือ พอทำพิธีเสร็จทุกคน จะเอาข้าวสารทิ้ง แล้วกลับบ้าน - ด่ำหัวด้วยน้ำขมิ้น สั้มป่อย และตาม ด้วยน้ำเปล่า						
3. คนตายที่เอา ริตไปด้วย	ผู้ที่มีอายุ 8 ปีขึ้นไป		จารีตมีสองประเภทคือ การใช้หมู และใช้ควาย			- ถ้าใช้หมูคืออัน เล็กโลงศพใช้ไม้ เนื้ออ่อน คนที่ ตายไม่ดีและคน ใช้หมู			

ตอนที่ 3 เศรษฐกิจและความมั่นคงในอาชีพ

ตารางที่ 8 สภาพการผลิตและป่าไม้

พื้นที่ศึกษา	สภาพการผลิต	ป่าไม้
1. หมู่บ้านขุนอมลอง	<u>อาชีพการเกษตร</u> : กระเทียม ข้าว ถั่วแขก สตอเบอรี่ ดอกเก็กฮวย หนุ้าหวาน ถั่วแระ ถั่วลิสง หอมแดง กล้วยน้ำว้า ข้าวโพด <u>อาชีพการปศุสัตว์</u> : โค กระบือ สุกร ไก่ ปลาดุก ฯลฯ <u>อุตสาหกรรมครัวเรือน</u> : ดอกเก็กฮวย การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร หนุ้าหวาน ผ้าทอบ้านงามบางเติม ผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านนาปู่ การทำ กล้วยฉาบ การตีมีด	ด้านเหนือหรือต้นน้ำของหมู่บ้าน เป็นป่า ดิบชื้น ต้นไม้ไม่ผลัดใบ ด้านทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นป่าเต็งรัง หรือ ป่าแพะ หรือป่าแดง หรือ ป่าโคก : พันธุ์ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง สนเขา ไม้ เป็น ต้น ป่าเบญจพรรณ หรือป่าผสมผลัดใบ : พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ประดู่ ป่าสัก ตะเคียนหนู มะกอก ฯลฯ ปัจจุบัน มีปัญหาน้ำไม่เพียงพอต่อการ เพาะปลูก
2. หมู่บ้านดอกแดง	<u>อาชีพการเกษตร</u> กลุ่มปลูกพืชเชิงเดี่ยวเคมีเพื่อการตลาด : มะเขือ เทศ กะหล่ำปลี ถั่วแดง กลุ่มปลูกผสมผสาน (พืชเชิงเดี่ยวเคมีและพืช อินทรีย์) : ผักในโรงเรือน เสาวรส มะเขือเทศ กลุ่มอินทรีย์ : ปลูกผักในโรงเรือน เสาวรส อินทรีย์ และ ถั่วอินคา <u>อาชีพปศุสัตว์</u> : หมู ไก่ วัว ควาย	เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ระหว่างป่าดิบชื้นและ ป่าเบญจพรรณ ที่ต้นน้ำจะเป็นป่าดิบชื้น และปลายน้ำจะเป็นป่าเบญจพรรณที่มีไม้ ผลัดใบในช่วงฤดูแล้ง พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ ป่าเบญจพรรณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน เพราะถนนเข้าถึง ปัจจุบัน มีปัญหาน้ำไม่พอเพียงต่อการ เพาะปลูก
3. หมู่บ้านหนองเต่า	<u>อาชีพการเกษตร</u> : การปลูกพืชเมืองหนาวเช่น สลัดแก้ว สลัดใบ สลัดแดง แครอท สุกินี สตอ เบอรี่ เสาวรส บลูเบอรี่ หอมญี่ปุ่น กาแฟ และ การปลูกดอกไม้ เช่น ดอกพิกอส เยียเบร่า เบจา มาส และ ดอกผักขม	รอบหมู่บ้าน มีต้นไม้ มีป่าที่อนุรักษ์ไว้ ที่ป่า ต้นน้ำมีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้เห็น ในป่ายังมี สัตว์ให้เห็นอยู่บ้าง ส่วนแม่น้ำ ลำห้วย ปริมาณของน้ำลดลงมาก
4. บ้านจะโบ / ปะสี	<u>อาชีพการเกษตร</u> : ข้าวโพด ข้าวไร่ กล้วย ยางพารา ถั่วแดง <u>อาชีพทางเลือก</u> : นักล่าสัตว์ ขายของป่า รับจ้าง ทั่วไป ช่างซ่อมเครื่องมือการเกษตร	พื้นที่ป่าสงวน ต้นสัก ป่าไผ่ ป่าใช้สอยอยู่ ในชุมชน ปัญหาหลักคือ ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีสัญชาติ
	ชาวบ้านไม่มีที่ทำกิน ใช้ชีวิตด้วยการหาของป่า ล่าสัตว์ และรับจ้าง	พื้นที่ป่าสงวน พื้นที่อุทยาน และพื้นที่ ควบคุมของป่าไม้ - ไม่มีที่ดินทำกิน - ส่วนหนึ่งไม่มีสัญชาติ
5. หมู่บ้านป่าแป๋	<u>อาชีพการเกษตร</u> : ทำไร่ ทำนา แบบหมุนเวียน <u>อาชีพทางเลือก</u> : รับจ้าง เช่น ขุดแร่ ขุดที่นา และแบกของให้พ่อค้าที่ค้าขายที่แม่สะเรียง	- มีป่าไม่รอบหมู่บ้านและรอบพื้นที่สวน - การอพยพออกไปข้างนอกของเยาวชน

จากการสำรวจปัญหาในภาคการผลิตพบว่า:

1. กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 5 พื้นที่ขาดความมั่นคงในอาชีพ เนื่องจากที่ดินทางการเกษตรเป็นพื้นที่ป่าสงวน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครอง และจำนวนที่ดินที่ถือครองเป็นที่แปลงเล็ก (ตารางที่ 9) บางพื้นที่ได้แก่บ้านจะโบและปะสีเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครอง เป็นเหตุให้ต้องรอนแรมไปทำไร่ในพื้นที่ที่ห่างไกล ทำให้มีความเสี่ยงจากผลผลิตถูกลักขโมย ผลผลิตทั้งหมดเกษตรกรไม่สามารถตั้งราคาจำหน่ายได้เอง ยังต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางซึ่งแม้ว่าโครงการหลวงจะให้การช่วยเหลือในการเป็นแหล่งรับซื้อ แต่จำนวนผลผลิตและราคายังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ รายได้จากภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 40,000 – 80,000 บาทต่อปี ซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ (ตารางที่ 10 และ 11) และแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์จะคงดำรงอาชีพทางการเกษตรไว้ได้ แต่คนในชุมชนสะท้อนว่า “ที่ยังคงทำการเกษตรอยู่เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า”

ตารางที่ 9 การถือครองที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพื่อทำการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ ปากกญอ เลอเวือะ และลาหู่ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่	การถือครองที่ดินต่อครอบครัว			
	ไม่มีที่ดินทำกิน จำนวน (ร้อยละ)	1 - 10 ไร่ จำนวน (ร้อยละ)	11 - 20 ไร่ จำนวน (ร้อยละ)	รวม จำนวน (ร้อยละ)
หมู่บ้านขุนอมลอง	-	23 (92.0)	2 (08.0)	25 (100.0)
หมู่บ้านดอกแดง	-	42 (52.5)	38 (47.5)	80 (100.0)
หมู่บ้านหนองเต่า	-	37 (61.7)	23 (38.3)	60 (100.0)
บ้านจะโบและบ้านปะสี	21 (80.77)	5 (19.2)	-	26 (100.0)
หมู่บ้านป่าแป๋	14 (34.1)	37 (65.9)	-	41 (100.0)

ตารางที่ 10 การประกอบอาชีพทางการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ ปากกญอ เลอเวือะ และลาหู่ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่	การประกอบอาชีพทางการเกษตร
1. หมู่บ้านขุนอมลอง	เกษตรกรปลูกเสาวรส สตรอเบอร์รี่ ชูคินี กาแฟ และถั่วแขก จำนวน 23 ครอบครัว ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับโครงการหลวง ส่วนอีก 2 ครอบครัวปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน
2. หมู่บ้านดอกแดง	เกษตรกรปลูกเสาวรสนิทรีย จำนวน 22 ครอบครัว ปลูกเสาวรสนิทรียและมะเขือเทศ จำนวน 13 ครัวเรือน ทั้ง 2 กลุ่มส่งผลผลิตให้กับโครงการหลวง โดยเกษตรกรที่เหลืออีก 45 ครัวเรือนปลูกมะเขือเทศ กะหล่ำปลี ข้าวโพด โดยในรอบการผลิตใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลาง
3. หมู่บ้าน	เกษตรกรทั้งหมดปลูกพืชเมืองหนาว เช่น สลัดแก้ว สลัดใบ สลัดแดง แครอท สุกินี สตรอ

หนองเต่า	เบอร์รี เสาวรส บลูเบอร์รี หอมญี่ปุ่น กาแฟ ปลุกดอกไม้ เช่น ดอกพิกอส เย็บเบร่า เบจามาส ดอกผักขม ผลผลิตที่ได้ส่งให้กับโครงการหลวงและพ่อค้าคนกลาง
4. บ้านจะโบและบ้านปะสี	เกษตรกรบ้านจะโบและปะสีมีเพียง 5 ครอบครัวที่มีที่ดินขนาดเล็ก ขณะที่ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกิน ยังชีพด้วยการเดินทางไปปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บริเวณชายแดนพม่า โดยปล่อยทิ้งไว้จนถึงช่วงเก็บเกี่ยวโดยไม่ได้อยู่เฝ้าไร่ ทำให้ผลผลิตกว่าครึ่งถูกบุคคลที่ไม่ใช่เจ้าของเก็บเกี่ยว
5. หมู่บ้านป่าแป๋	เกษตรกรทำไร่ข้าวโพด ปลูกผัก และปลูกข้าวไว้กิน ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับโครงการหลวงและพ่อค้าคนกลาง

ตารางที่ 11 รายได้จากการปลูกพืชของกลุ่มชาติพันธุ์ ปากกญอ เลอเวือะ และลาหู่ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่ศึกษา	รายได้เฉลี่ยต่อปี			
	40,000-80,000 บาท จำนวน (ร้อยละ)	80,001 - 100,000 บาท จำนวน (ร้อยละ)	มากกว่า 100,000 บาท จำนวน (ร้อยละ)	รวม จำนวน (ร้อยละ)
1. หมู่บ้านขุนอมลอง	21 (84.0)	2 (8.0)	1 (4.0)	25 (100.0)
2. หมู่บ้านดอกแดง	36 (45.0)	0 (0.0)	44 (55.0)	80 (100.0)
3. หมู่บ้านหนองเต่า	34 (56.7)	4 (6.7)	22 (36.6)	60 (100.0)
4. บ้านจะโบ/บ้านปะสี	19 (70.4)	7 (25.9)	0 (0.0)	26 (100.0)
5. บ้านป่าแป๋	23 (45.1)	20 (39.2)	8 (15.7)	51 (100.0)

2. สำหรับการมีชีวิตที่ดี เมื่อพิจารณาจากการรับประทานอาหารและวิถีทางเศรษฐกิจ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์นิยมรับประทาน ข้าว ผัก ถั่ว และถั่ว งา ซึ่งมีต้นทุนจากการปลูกพืชแบบดั้งเดิม เมื่อเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้ที่มีฐานะดีและด้อยกว่า โดยช่วยเหลือผ่านกิจกรรม “ธนาคารข้าว” “ผ้าป่าข้าว” ทั้งยังไม่มีช่องว่างของผู้นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ และศาสนาดั้งเดิมคือการนับถือ “ผี” ด้วยวิถีแห่งวัฒนธรรมทำให้ชุมชนยังคงประคองกันเพื่อผ่านพ้นความยากเมื่อครอบครัวที่มีฐานะต่ำกว่าประสบกับความตึงเครียดในทางเศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเกี่ยวร้อยคนในชุมชน รวมทั้งระหว่างชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน

3. กลุ่มชาติพันธุ์นิยมกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 5 พื้นที่มีข้อจำกัดในเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อมในครัวเรือนเนื่องจากเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ ใต้ถุนบ้าน พื้นที่มีน้ำท่วมขังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และมีปัญหาเรื่องความสะอาดและสุขลักษณะในการรับประทานอาหาร และที่พักอยู่อาศัย อีกทั้งเยาวชนเริ่มมีปัญหาเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และกระบวนการค้ามนุษย์ ปัญหาดังกล่าวผู้นำชุมชนกล่าวว่า “เป็นเรื่องทุกข์ใจอย่างที่สุดของพ่อแม่” ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญที่คนในชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้านเห็นว่าเป็นปัญหาที่สั่นคลอนความเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์

4. การเพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพและการมีชีวิตที่ดีที่ดำเนินการอยู่ขององค์กรภาครัฐ คนในชุมชนเห็นว่ายังไม่ตรงกับความต้องการและความพร้อมของชุมชน จึงเห็นว่าการลุกขึ้นมา

ศึกษาปัญหาของชุมชนเพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา และลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเองเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

5. จุดแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์คือการเกาะเกี่ยวทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนจุดอ่อนคือขาดความมั่นคงในอาชีพเนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จจากการสร้างรายได้ในภาคเกษตรกรรม ซึ่งจากจุดแข็งและจุดอ่อนนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยของนักวิจัยท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ในการเสริมพลังชุมชนในการสร้างระบบเกษตรกรรมเชิงจิตวิญญาณเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพและการมีชีวิตที่ดีของชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน โดยนิยามเกษตรกรรมเชิงจิตวิญญาณว่าเป็นระบบเกษตรที่ปลูกในระบบเกษตรทางเลือก (Alternative Farming) ที่แตกต่างจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชชนิดเดียวในแปลงเดียวกัน (Monoculture) โดยการปลูกในระบบใหม่นี้ใช้พื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการสร้างอาหารปลอดภัยให้กับผู้บริโภคด้วยจิตสำนึกที่รับผิดชอบ โดยโครงการวิจัยท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พัฒนาขึ้นได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น (สกว.) ในเวลาต่อมา โดยนักวิจัยท้องถิ่นได้ออกแบบการวิจัยในรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ทั่วถึงโดยคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของโครงการ

ส่วนที่ 2 แนวทางในการแก้ไขปัญหา

จากการสำรวจความมั่นคงในอาชีพ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มีความดิ้นรนในอาชีพการเกษตรเนื่องจากมีข้อจำกัดเอกสารสิทธิ์ของการเป็นเจ้าของที่ดิน ไม่สามารถควบคุมราคาผลผลิตได้ ส่วนใหญ่สามารถสร้างรายได้จากภาคเกษตรกรรมเพียง 40,000 – 80,000 บาทต่อปี ทำให้ยากต่อการสร้างความมั่นคงในอาชีพ ทางเลือกของการอยู่รอดคือการหาอาชีพเสริมด้วยการเป็นแรงงานรับจ้าง ซึ่งเป็นภาวะที่ต้องหางานให้ตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อลดความเสี่ยงที่จะมีอาชีพที่เบี่ยงเบนไปจากปทัสถานทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด และการค้ามนุษย์ อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีพื้นฐานการมีชีวิตที่ดีจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มที่มีฐานะที่ดีกว่ากับกลุ่มที่ด้อยกว่า ซึ่งเป็นผลมาจากการมีวัฒนธรรมที่ดี ผลจากการสำรวจปัญหาโดยนักวิจัยท้องถิ่น ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้เห็นปัญหาของตนเองและค้นหาทางออกด้วยการทำเกษตรประณีตบนพื้นที่แปลงเล็กเพื่อสร้างผลผลิตคุณภาพซึ่งเชื่อมร้อยกับกลไกตลาดการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งต้องประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้ผลิต เครือข่ายผู้บริโภคจะเป็นทางออกของการสร้างความมั่นคงในอาชีพด้วยตัวของตัวเอง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทำให้นักวิจัยท้องถิ่นได้เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาโครงการวิจัยที่ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้วงจรของการวางแผน การทดลองปฏิบัติและตรวจสอบผลการปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการแก้ปัญหามีดังนี้

1. เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์มีข้อจำกัดเรื่องการใช้ที่ดิน จึงควรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นการปลูกพืชแบบผสมผสาน (Integrated Farming) ในระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Farm) หรือระบบอาหารปลอดภัย (Food Safety) โดยเชื่อมโยงกับตลาดทางเลือก (Alternative Market) ที่เป็นตลาดของชุมชนมากกว่าการจัดจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง

2. กลุ่มชาติพันธุ์ควรได้รับการส่งเสริมความรู้ในเรื่องการปลูกพืชในระบบเกษตรทางเลือก และการบริหารจัดการที่ดีในการผลิตที่เชื่อมโยงกับตลาดที่พหุเหมาะกับสินค้าทางการเกษตรของชุมชน ซึ่ง

จะก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นธรรมและพอเหมาะกับการดำรงชีพ ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรเป็นองค์กรหลักในการเสริมความรู้ให้กับชุมชนและเกี่ยวร้อยความร่วมมือกับองค์กรภาคเอกชนและเครือข่ายผู้บริโภคในการสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายอาหารปลอดภัย

3. กลุ่มชาติพันธุ์ควรได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องอนามัยในครัวเรือนอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีชีวิตที่ดี ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการสร้างรายได้ที่พอเหมาะในครัวเรือน โดยกระทรวงสาธารณสุขควรมีบทบาทหลักในการส่งเสริมความรู้

คณะวิจัยได้เสริมความรู้โดยให้นักวิจัยในโครงการได้ศึกษาดูงานในโครงการต่างๆ ที่มีสภาพการณ์คล้ายคลึงของปัญหาแต่ละชุมชน การเสริมความรู้เรื่องการทำแผนยุทธศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่การออกแบบโครงการในการแก้ไขปัญหาดังนี้

หมู่บ้าน	โครงการ	วัตถุประสงค์
1. หมู่บ้านขุนอมลอง ได้ศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และเกษตรอินทรีย์ที่ดอยสะเก็ด	1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง	1 เพื่อผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้แก่ครอบครัวและชุมชน 2 สนองความต้องการอาหารปลอดภัยของลูกค้าภายนอกชุมชน
ศึกษาตัวอย่างที่วัดผาสัมการเลี้ยงวัว ควายจากโครงการไล่ชีวิตโคกระบือ	2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง	ฟื้นคืนอาชีพเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) เพื่อสร้างรายได้ชุมชนขุนอมลอง - เพื่อเป็นกิจกรรมเสริมรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน
กลุ่มสตรีสังฆมณฑลฝึกอบรมด้านการย้อมสีธรรมชาติ	3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง	เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และเสริมรายได้กลุ่มแม่บ้านขุนอมลอง
ศึกษาจากโครงการหลวงและชาวบ้านที่มีประสบการณ์	4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง	- สร้างรายได้ชุมชนและฟื้นฟูระบบนิเวศรอบชุมชนขุนอมลอง
2. หมู่บ้านจะโบ-ปะสี	1. โครงการร้านค้าชุมชน	1. เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน
	2. โครงการศาสนาด้านยาเสพติด	1. เพื่อด้านภัยยาเสพติดด้วยกระบวนการทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
ศึกษาดูงานที่ศูนย์ฝึกอาชีพสตรีที่เชียงราย	3. โครงการพัฒนาด้านงานฝีมือเกี่ยวกับการทอผ้าและลายผ้าลาหู่	- เพื่อการฟื้นฟูวัฒนธรรมการทอผ้า - เพื่ออนุรักษ์ลวดลายผ้าทอของชนเผ่าลาหู่ - เพื่อสร้างอาชีพและรายได้เสริมในครอบครัว
3. หมู่บ้านดอกแดง	1 โครงการร้อยรัดพลังความเชื่อ	- คืนความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ธรรมชาติ

- ศึกษาดูงานที่บ้านหินลาดใน อำเภอเวียงป่าเป้า - ศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้	และวัฒนธรรมผ่านทางพิธีกรรมเลี้ยงป่าต้นน้ำและประปาภูเขา บ้านดอกแดงเพื่อการฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ ป่า	- ฟื้นฟูสภาพดินน้ำป่า ให้อุดมสมบูรณ์ - เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกันและระหว่างรัฐท้องถิ่น
	2 โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ทางเลือก กลไกใหม่ในการฟื้นฟูดิน น้ำ ป่าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ	- ผลิตอาหารปลอดภัยให้ชุมชนและสร้างรายได้ให้กับสมาชิก - เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคต่างมีน้ำใจเอื้ออาทรแก่กันและกัน
	3. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนบ้านนอกแดง	ฟื้นคืนอาชีพเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) เพื่อสร้างรายได้ชุมชนบ้านดอกแดงและเกิดการฟื้นฟูระบบนิเวศ
	4. โครงการพัฒนาอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่า	- ป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้งลดหมอกควันในพื้นที่
4. หมู่บ้านป่าแป๋ ศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์บ้านสันป่าเปา อ.สันทราย จ. เชียงใหม่	1. โครงการฝึกปลอดภัยอาหารปลอดภัย	- เพื่อผู้ผลิตและผู้บริโภคจะได้รับความปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารปลอดภัย - เพื่อความมั่นคงทางอาหาร - เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน
ศึกษาดูงานที่แม่เหียะ อำเภอหางดง	2. โครงการตลาดชุมชน	- เพื่อให้ชุมชนได้มีจุดแลกเปลี่ยนสินค้าฝึกปลอดภัยกัน - เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการปลูกฝึกปลอดภัยโดยมีตลาดรองรับและคนในชุมชนมีอาหารที่สะอาดปลอดภัยในการบริโภค
	3. โครงการยกระดับสินค้าทอมือ	- เพื่อยกระดับและพัฒนางานฝีมือของชาวบ้าน - เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้ในช่วงว่างจากงานทำไร่ทำนา - เพื่อลดการใช้สารเคมีในการย้อมสีผ้า - เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้คงอยู่กับลูกหลานต่อไป

5. หมู่บ้านหนองเต่า	1. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	- เพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝนไว้ใช้การเกษตรในช่วงฤดูแล้งที่ขาดแคลนน้ำ - เพื่อการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการดูแลรักษาแหล่งน้ำ
ศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และดอยสะเก็ด	2. โครงการชุมชนบ้านหนองเต่าผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อให้ผู้บริโภคปลอดภัย	- เพื่อส่งเสริมการทำการเกษตรปลอดสารพิษ - เพื่อสร้างจิตสำนึกของความรักผิดชอบต่อผู้บริโภค
	3. โครงการแสวงหาช่องทางตลาดทางเลือกในมิติจิตวิญญาณ	- เพื่อสร้างตลาดทางเลือกใหม่สำหรับผลผลิตปลอดสารพิษ - เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพที่ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

1. หมู่บ้านขุนอมลอง

โครงการ	ผล
1. โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง	- ชุมชนได้ปลูกผักปลอดภัย ลดการใช้สารเคมี และสามารถส่งบริษัทได้เพราะมีบริษัทที่เข้มงวดกับการใช้สารเคมี มีการควบคุมการใช้ ปัจจุบันปลูกถั่วแระ ถั่วแขกส่งบริษัทที่ประเทศญี่ปุ่นมารับซื้อ - เกษตรกรเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ในการปลูกสตรอเบอรี่ ฯลฯ - มีการฟื้นฟู อนุรักษ์และใช้เมล็ดพันธุ์พืชบ้าน
2. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนขุนอมลอง	- ฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมของชุมชนด้วยการเลี้ยงวัวควายและมี 11 ครอบครัวที่หันมาเลี้ยงวัวควาย - สร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวโดยเฉพาะผู้สูงอายุในหมู่บ้าน (มีความสุขกับการเลี้ยงวัวควาย) - ระบบนิเวศได้ค่อยๆฟื้นคืนมา - เกษตรกร มีมูล วัว ควายเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ - มีการเชื่อมประสานกับโครงการไล่ชีวิต โค กระบือของวัดผาสาม ที่ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงวัวควายเพื่อการฟื้นฟูดิน น้ำ ป่า

3. โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง	- มีตลาดรองรับผู้ที่เป็นสมาชิกในโครงการศิลปาชีพราชนิก - มีความรู้ ทักษะในการย้อมผ้าสีธรรมชาติ เป็นที่นิยมในปัจจุบัน - แม่บ้านมีรายได้จากขายผ้าทอชนเผ่าเฉลี่ยปีละ 4,000-5,000 บาท
4. โครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟและใบชาเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง	- มีรายได้เสริมจากการเก็บใบชาขายในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ทำเหมืองทองและใบชาแห้ง - มีการฟื้นฟูและมีการปลูกกาแฟเพิ่มและบางครั้งครัวมีรายได้จากการขายเมล็ดกาแฟให้กับโครงการหลวง - มีป่ารอบหมู่บ้านและป่าต้นน้ำพื้นที่คั้นมา

2. หมู่บ้านจะโบ-ปะลี

โครงการ	ผล
1. โครงการพัฒนาด้านงานฝีมือเกี่ยวกับการทอผ้าและลายผ้าลาหู่	1. กลุ่มสตรีลาหู่ได้ร่วมกันฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของชนเผ่าด้านเกี่ยวกับผ้าและองค์ความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ รวมทั้งด้านการจักสาน เอามาเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากลำบากของชีวิต ที่มีอยู่ในครอบครัว 2. ได้มีการส่งเสริมและสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้กับเยาวชนคนรุ่นหลัง เพื่อที่จะได้มีรายได้จากอาชีพเสริมเหล่านี้แล้วอยู่รอด 3. การฟื้นฟูด้านการทอผ้า ลายผ้า และอื่นๆ ที่ยังมีผู้รู้พอที่จะเอามาสอนและให้เยาวชนทั้งชายและหญิงเรียนรู้และฝึกฝนให้มีความชำนาญ ไม่ว่าด้านการทอผ้า ทำชุดลายผ้าให้คนในชนเผ่าลาหู่ได้สวมใส่แล้ว พัฒนาให้อยู่ในระดับที่เรียกว่ายกระดับด้านการทอผ้าและลายผ้าต่างๆ ของชนเผ่าลาหู่เอาออกไปขายสู่ตลาดภายนอกได้
2. โครงการศาสนาด้านยาเสพติด	- ได้มีการพูดคุยกันในชุมชนและประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้นำจิตวิญญาณลาหู่ เพื่อดำเนินการในระยะต่อไป
3. โครงการร้านค้าชุมชน	- จะดำเนินการในระยะต่อไป

3. หมู่บ้านดอกแดง

โครงการ	ผล
1 โครงการรื้อยรัดพลังความเชื่อและวัฒนธรรมผ่านทางพิธีกรรมเลี้ยงป่าต้นน้ำและประปาภูเขาบ้านดอกแดงเพื่อการฟื้นฟูสภาพ ดิน น้ำ ป่า	- มีชาวบ้าน128 ครอบครัวมาร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีต้นน้ำ - เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน (โครงการประชารัฐ ทางอำเภอ อบต ป่าไม้เข้าร่วมพิธีและร่วมกันทำฝายชะลอที่ป่าต้นน้ำ - ผู้เข้าร่วมพิธีตระหนักถึงความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและเกิดความเคารพ ยำเกรงต่อธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า)
2 โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ทางเลือก กลไกใหม่ในการฟื้นฟูดิน น้ำ ป่าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ	- กลุ่มได้จดทะเบียนเป็นรับวิสาหกิจชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย - สมาชิกมีรายได้จากการขายผลผลิตอย่างต่อเนื่องและเงินPremium ที่หักจากรายได้ของสมาชิกนั้นได้สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน - สมาชิกเกษตรอินทรีย์ 22 ครอบครัวมีจิตสำนึกในการผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและขายในราคาที่ยุติธรรม ไม่เอาเปรียบกัน
3. โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนบ้านดอกแดง	- ฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมของชุมชนด้วยการเลี้ยงวัว ควาย - สร้างรายได้หลักให้กับครอบครัวโดยเฉพาะผู้สูงอายุในหมู่บ้าน (มีความสุขกับการเลี้ยงวัวควาย) - ระบบนิเวศได้ค่อยๆฟื้นคืนมา - เกษตรกร มีมูล วัว ควายเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์
4. โครงการพัฒนาอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่า	- มีจิตสำนึกและรับผิดชอบร่วมกันในการทำแนวกันไฟและดับไฟป่า - ผนวกถึงผลกระทบของการเกิดไฟป่า และหมอกควัน - เกิดความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและชุมชน - เกิดเครือข่ายระดับตำบล

4. หมู่บ้านป่าแป๋

โครงการ	ผล
1. โครงการฝึกปลอดสารอาหารปลอดภัย	- มีผลผลิตเกษตรปลอดสารบริโภคในครัวเรือน - มีหมู่บ้านใกล้เคียงเริ่มเห็นตัวอย่าง - จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไปและขยายไปสู่ระดับตำบลโดยมีเงื่อนไขจำหน่ายเฉพาะผลผลิตเกษตรอินทรีย์เท่านั้น
2. โครงการตลาดชุมชน	- มีอาคารสถานที่แลกเปลี่ยนผลผลิตและสมาชิกหมุนเวียนกันมาขายของ - มีรายได้เสริมครอบครัวบ้าง - มีเวทีพบปะกันและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น
3. โครงการยกระดับสินค้าทอมือ	- มีรายได้เสริมครอบครัว - พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่

5. หมู่บ้านหนองเต่า

โครงการ	ผล
1. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	- ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการวิจัยทุกครอบครัวมีสระน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้งของตนเอง - มีการฟื้นฟูระบบการลงแขกด้วยการช่วยกันขุดสระน้ำเพื่อการเกษตร
2. โครงการชุมชนบ้านหนองเต่าผลิตผักปลอดสารพิษเพื่อให้ผู้บริโภคปลอดภัย	- มี 7 ครอบครัวมีสวนผักอินทรีย์บริโภคในครัวเรือน - มี 5 ครอบครัวสามารถนำผลผลิตมาขายที่โรงเรียนเรยีนา โรงเรียนพระหฤทัยและโรงพยาบาลแม่ว่าง - จากตัวอย่างนี้ มีแนวโน้มที่เกษตรกรอื่นๆจะหันทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น
3. โครงการแสวงหาช่องทางตลาดทางเลือกในมิติจิตวิญญาณ	- ผู้ผลิตอิสระสามารถขายผลผลิตในโรงเรียนในเมือง (เรยีนา พระหฤทัยและโรงพยาบาลแม่ว่าง) - สมาชิกโครงการหลวงขายผลผลิตผ่านทางโครงการหลวง ที่บ้านห้วยตอง - ไว้ปรุงอาหารให้นักท่องเที่ยวที่ Home stay ของหมู่บ้าน

ภายหลังการสะท้อนผลของการแก้ไขปัญหานักวิจัยพบว่าการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจยังอยู่ในโครงสร้างเดิมที่นักวิจัยยังไม่สามารถควบคุมและกำกับโครงสร้างด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการผลิตที่ยังผูกกับบริษัทรับซื้อที่มีส่วนในการกำหนดปัจจัยการผลิตและราคาผลผลิต โดยเกษตรกรยังไม่สามารถเชื่อมโยงผลผลิตกับตลาดทางเลือกได้เอง โครงการวิจัยจึงได้เสริมทฤษฎีในเรื่องการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative learning) ซึ่งใช้หลักของการสร้างความหมายใหม่ในประสบการณ์เดิม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติใหม่ภายใต้การออกแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ยุติธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายมากขึ้น

บทที่ 5

ผลจากการนำไปปฏิบัติ

ระยะที่สองของการนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติภายใต้การออกแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ยุติธรรมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายมากขึ้น จากการศึกษาพบว่า มีสภาพจริงที่เป็นปัจจัยสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของมิติด้านต่างๆก่อให้เกิดความเข้าใจโลกและชีวิตของผู้คนในชุมชน การสร้างพลังการเปลี่ยนแปลงและประสบการณ์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณในวิถีชีวิตของคนทั้ง 3 รุ่น ดังนี้

1. ความเข้าใจโลกทัศน์และชีวิตของคนในชุมชนที่นำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลาย สาเหตุการ ถูกทำลายและการแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม
2. การสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิต วิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่น ได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลาง และรุ่นใหม่
3. การสร้างประสบการณ์เรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงชุมชนด้วยฐานความรู้ชุมชน

5.1. การศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชน ที่นำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลาย สาเหตุการถูกทำลายและการแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมด้วยกลไกทางวัฒนธรรม

จากการวิเคราะห์สภาพความจริงของแต่ละพื้นที่ได้แก่ ชุมชนบ้านดอกแดง ชุมชนบ้านขุนอมลอง ชุมชนบ้านหนองเต่า ชุมชนบ้านจะโอบและบ้านป่าสี จังหวัดเชียงใหม่และชุมชนเลอเวีะป่าแป๋ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าชุมชนดังกล่าวมีความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอันหมายถึงระบบนิเวศทั้งหมดที่อยู่ในโลกจักรวาล ว่ามีเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าน้ำดูแลอยู่ โดยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเหนือธรรมชาติเป็นเจ้าของ สำหรับชนเผ่าปกากะญอเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดนี้ว่า ต่าที่ตาเตอะ คริสตศาสนาเรียกว่าพระเจ้า ชนเผ่าลาหู่เรียกว่า “กือซา” ฉะนั้นโลกจึงมีได้ว่างเปล่าแต่มีจิตวิญญาณ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นดินที่เป็นผืนโลก น้ำที่หล่อหลอมโลก อากาศ ต้นไม้ ภูเขา ชนชาติพันธุ์มองโลกที่มีจิตวิญญาณที่เป็นชีวิต โลกจึงเป็นที่ให้ชีวิตแก่ผู้อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ การที่กลุ่มชาติพันธุ์มีวิถีการผลิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในวิถีการดำรงอยู่ การให้คุณค่าและความหมายจึงถูกแสดงออกในการทำพิธีกรรมที่อยู่ในชีวิตและวิถีการผลิตในรอบปี เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อ ความเคารพ และรู้คุณ ตลอดจนขอขมาลาโทษ ขอบพระคุณและการอวยพรให้กับทุกคนตลอดจนผลผลิตที่จะเกิดขึ้นด้วย เป็นการคุ้มครอง ปกป้อง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งคน ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นวัฒนธรรมแห่งความเชื่อที่ไปสัมพันธ์กับการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีกฎจารีตประเพณี ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ เพื่อไม่ให้ล่วงเกิน การอยู่ด้วยกันในสังคมแบบพี่น้อง ช่วยเหลือ เอามื้อเอาแรงกัน ดังที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้สอนไว้ว่า “ปกากะญอ แกะ คอ ปือ แว” หมายความว่า เราทุกคนเป็นพี่น้องกัน “เอาะ สะเกาะ มา สะเกาะ” หมายความว่า กินด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เป็นต้น ฉะนั้นในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า สัตว์น้อยใหญ่และผู้คน จึงมีความเชื่อเป็นฐานแก่การปฏิบัติที่ซื่อสัตย์ เคารพและไม่ล่วงเกินกันทั้งในคำพูดและการกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำ(ฮีโร่) ต้องเป็นคนดี

มีคุณธรรมไม่เอาเปรียบเป็นแบบอย่างชีวิตที่เห็นได้เช่น ตระกูลของผู้นำ(อิโงะ) จะไม่เป็นคนมีฐานะดีแต่จะพออยู่พอกิน เป็นผู้มีความใจเสียสละเพื่อชุมชน แต่ในวิถีชีวิตที่สังคมก้าวสู่วิถีชีวิตใหม่ที่มีการผลิตพืชเชิงเดี่ยวหรือการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จากการช่วยเหลือกันเป็นการว่าจ้างแรงงาน จากการไปมาหาสู่กันยามว่างหลังเก็บเกี่ยวกลับต้องทำงานตลอดปีหาเวลาว่างไม่ได้ การเบียดขับความเชื่อออกจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาซึ่งปัจจัยการผลิตที่ขยายต้องการดิน น้ำ ป่า ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น อันนำมาซึ่งสาเหตุของปัญหา ขณะเดียวกัน การก้าวสู่การศึกษาที่เน้นความเจริญทางวัตถุมากกว่าคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คนรุ่นใหม่มองมิติความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เป็นเพียงความรู้ จึงทำให้มิติจิตวิญญาณลดทอนลง ไม่เป็นชีวิตจิตใจ การก้าวข้ามคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเพียงการอธิบายด้วยเหตุผล ที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ ทำให้เกิดโลกทัศน์ โลกิยนิยม มิติจิตวิญญาณจึงถูกทำลาย

สาเหตุมิติจิตวิญญาณที่ถูกทำลาย

จากการศึกษาพบว่าหลายสาเหตุที่ทำให้มิติจิตวิญญาณหรือความเชื่อได้ถูกทำลายหรือลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ คือ (1) ระบบการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังกระบวนทัศน์เรื่องความทันสมัย (Modern Paradigm) และความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (unlimited progress) ได้ตัดเอาคุณค่า ความหมายและจิตวิญญาณออกไปจากวัตถุหรือตัดมิติความศักดิ์สิทธิ์ออกไปจากโลกวัตถุ ส่งผลให้ลูกหลานชนเผ่าที่ได้รับการศึกษา ไม่ได้เรียนรู้โลกทัศน์และไม่มี ความเชื่อและมิติความศักดิ์สิทธิ์เหมือนอย่างพ่อแม่ปู่ ย่า ตา ยาย มีมาก่อน (2) การเข้ามาของเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์สู่ชุมชนหมู่บ้าน การให้คุณค่าและความหมายต่อชีวิต ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมลดลง และค่อยๆ เลื่อนลงไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ “เงินตรา” เข้ามามีบทบาทในวิถีการผลิตแบบใหม่ กับค่านิยมโลกสมัยใหม่ที่เน้นวัตถุนิยม บริโภคนิยม สะดวกสบายนิยม ถึงแม้ว่าการได้มาซึ่งเงินตราจะขึ้นอยู่กับหลังของชีวิตความตายของธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า สัตว์น้อยใหญ่ และสุขภาพของผู้คน และปัญหาอื่นๆ ที่ตามมา ความสัมพันธ์ของชุมชนที่ห่างออกไป การเอามือเอาแรง คงเหลือไว้เฉพาะการปลูกข้าวในเครือญาติ ระบบวัฒนธรรมการช่วยเหลือกันแบบนี้ ก็ลดน้อยลง บางพื้นที่ต้องหันไปว่าจ้างแรงงานกัน การหย่าร้าง หนี้สิน ยาเสพติด เป็นต้น คุณค่าเงินตราโลกแห่งวัตถุได้เข้ามาเบียดขับคุณค่าแห่งวัฒนธรรมเดิม

ฉะนั้น การหลุดจากคุณค่าเดิมมาจากหลายปัจจัยที่หลักๆ ได้แก่ (1) การทำพิธีกรรมขาดการอธิบายคุณค่าความหมายให้กับผู้เข้าร่วมโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ทำให้ไม่เข้าใจ ไม่เกิดความหมายกับชีวิตและขาดการสืบทอด (2) ลูกหลานชุมชนออกไปเรียนหนังสือได้รับความคิดการมองโลกแบบแยกส่วนตามการเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์ทำให้ขาดการมองความสัมพันธ์กับมิติชีวิตภายใน หรือมิติจิตวิญญาณเห็นเป็นเพียงวัตถุเป็นทรัพยากร ไม่มีชีวิตจิตใจ (3) การหลงใหลกับค่านิยมสมัยใหม่ เงินตราเข้ามาแทนที่ (4) ความอ่อนแอของชุมชนที่อยู่แบบตัวใครตัวมันขาดการผนึกกำลัง การเสวนา การวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน (5) ชุมชนอยู่ในวงแคบ หมู่บ้านที่ถูกกระทำจากสังคมภายนอก ทั้งพ่อค้าคนกลาง สื่อสารการโฆษณาต่างๆ บริษัทที่เข้าไปเปิดตลาดในหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีความรู้ด้านตลาด การแปรรูปผลผลิตและการเพิ่มพูนมูลค่าและความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น

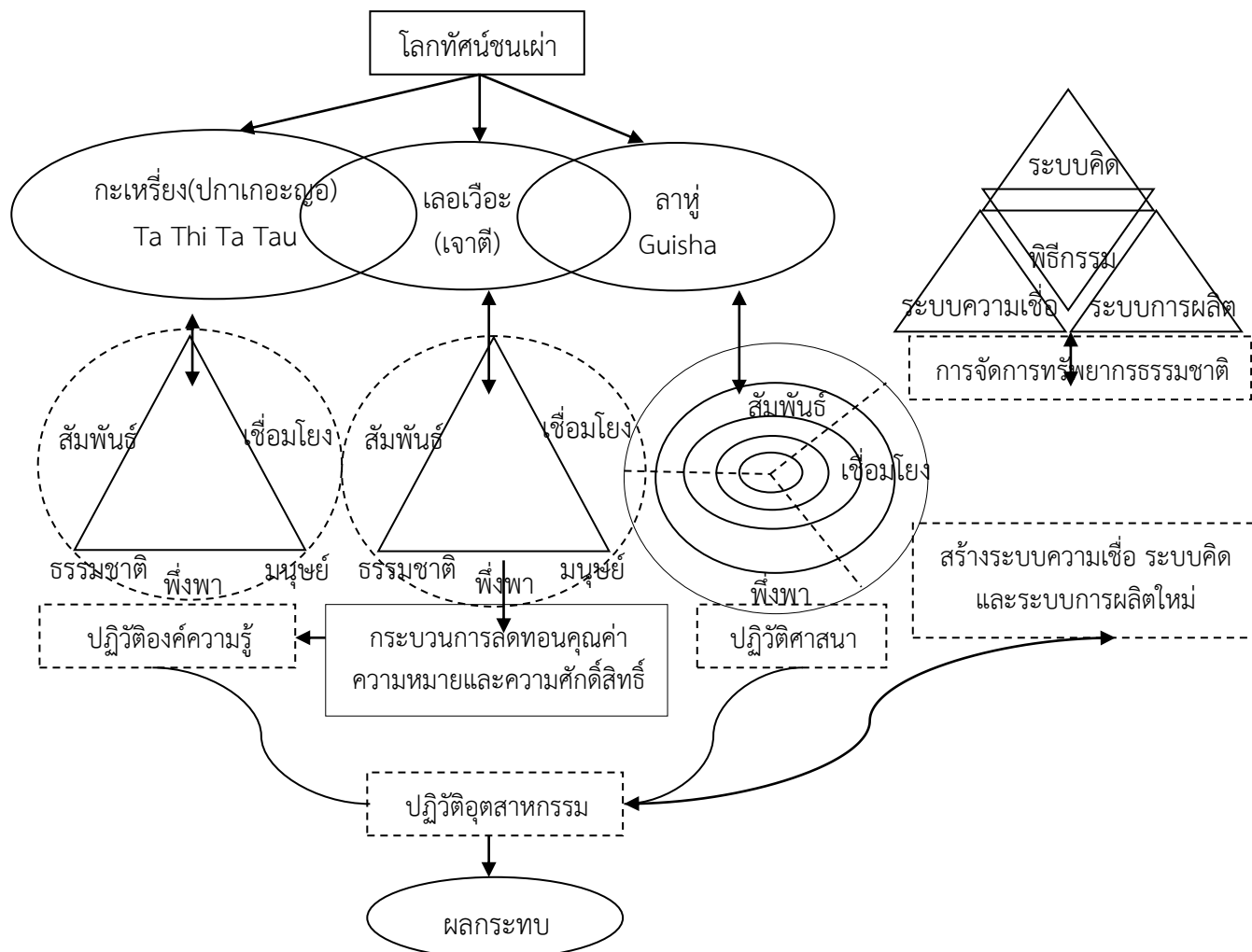
ความเข้าใจในความจริงที่ซับซ้อนจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 5 ชุมชนมีกระบวนการนำไปสู่การแก้ไขปัญหา คือ การส่งกลุ่มผู้วิจัย ซึ่งเป็นคนในชุมชนออกมาศึกษาฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งด้านศาสนธรรม การทำเกษตรอินทรีย์ที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน หลักสูตร 6 เดือน โดยใช้กระบวนการไตร่ตรอง (Reflection) การทำปัญญาสมาธิ (Contemplation) ถอดบทเรียนรู้จากการมองตนเองหน้าพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สู่การปฏิบัติ (Action) การประเมินผล (Evaluation) และร่วมพิธีกรรม (พิธีบูชาขอบพระคุณพระเจ้า) ทั้งศึกษา เรียนรู้โลกทัศน์แบบองค์รวมเพื่อสร้างความสำนึกและการปรับทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่อยู่ในการศึกษาแบบใหม่ ซึ่งกระบวนการนี้ได้ปฏิบัติทุกวัน ตั้งแต่ต้นจนจนถึงก่อนเข้านอนตลอดระยะเวลา 6 เดือน พร้อมกับการเข้าร่วมศึกษาเกษตรวัฒนธรรมที่ทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก) ได้แก่การทำปุ๋ยหมัก เลี้ยงไก่ ปลา กบเป็นต้น การประสานกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เป็นพื้นที่ฝึกอบรมและการทัศนศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และที่อำเภอดอยสะเก็ดที่เป็นกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ การทำการไตร่ตรองรำพึงภาวนา หันกลับ (U-turn) ไปมองดูวิถีชีวิตวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ที่เข้ามาแล้วมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้าน แม้ว่าจะช่วยยกฐานะเศรษฐกิจของตนเองให้ดีขึ้น แต่ก็เป็นชีวิตที่ต้องแข่งกับเวลา และการลดทอนสภาพดิน น้ำ ป่า ที่เป็นปัจจัยการผลิตให้เสื่อมสภาพลง สัตว์น้ำปู ปลา กำลังสูญพันธุ์อันเนื่องมาจากการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ทุกชีวิตกำลังถูกทำลาย อาหารไม่ปลอดภัย สำหรับผู้บริโภค การไตร่ตรองบนฐานความเชื่อที่ให้ความหมายแห่งชีวิตต่อหน้าธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เป็นผืนโลกที่เคยให้ชีวิตบรรพบุรุษของตนมายาวนานหลายชั่วอายุคน กับการถูกทำลายลง ทำให้กลุ่มผู้วิจัยชุมชนเกิดความสำนึกต่อการแก้ไขปัญหา ด้วยการเปิดเวทีเสวนา (Focus group) การวิเคราะห์ใช้กระบวนการทำ SWOT ร่วมกันและการทำโครงการปฏิบัติซึ่งทั้งหมดเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีฐานรากวัฒนธรรมเดิมและการนำวัฒนธรรมใหม่หรือความรู้ใหม่ที่ได้รับมาต่อยอด ด้วยการทำเกษตรวัฒนธรรม การทอผ้า การหาตลาดทางเลือก การสร้างเครือข่าย เป็นต้น ทั้งหมดนำมาซึ่งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยแต่ละโครงการมีสมาชิกเข้าร่วมปฏิบัติจากกลุ่มผู้วิจัยเองและชุมชนที่เห็นด้วย โครงการ 4 โครงการจากบ้านดอกแดงเป็นโครงการต่อยอดจากฐานของชุมชนที่มีสมาชิกทำอยู่แล้วบางส่วนและได้ขยายต่อ การศึกษาวิจัยและการนำประสบการณ์การไตร่ตรองต่อยอดฐานวัฒนธรรมชุมชนในการทำเกษตรอินทรีย์ การให้ความหมายพิธีกรรมแก่คนรุ่นใหม่ การกำหนดบริเวณสัตว์เลี้ยงและร่วมกันเป็นเครือข่ายดูแลไฟฟ้า สู่การขับเคลื่อนที่มีพลังมากขึ้น ทั้งจำนวนสมาชิกและความสำนึกต่อการดูแลรักษา ดิน น้ำ ป่าของทุกกลุ่มวัย เช่นเดียวกับที่บ้านขุนอมลองแม้ว่ากลุ่มที่เข้าร่วมจะไม่ใหญ่แต่มีความมุ่งมั่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสที่ให้การสนับสนุนทั้งด้านสัตว์เลี้ยง การฟื้นฟูสวนกาแฟและสวนเมี่ยงที่เคยทำมาเพื่อปรับใหม่ให้เข้ากับความต้องการของตลาดทำให้มีทางออกเป็นผู้กำหนดราคาเองหรือเป็นเจ้าของกิจการควรที่จะเป็นลูกค้าอย่างเดียว บ้านหนองเต่าที่ก้าวสู่ตลาดทางเลือกที่หลากหลาย การหาตลาดตรงไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง การมีตลาดร้านค้าภายในชุมชนเองเป็นทางออกหนึ่งของการกำกับโครงสร้างด้วยตนเอง ไม่ถูกควบคุมโดยบริษัท เห็นว่าการสร้างเครือข่ายในหมู่บ้านและชุมชนข้างเคียงสำคัญต่อการร่วมมือกัน ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการขึ้นต่อบริษัท พ่อค้าคนกลาง มาเป็นของชุมชนเองที่ได้เริ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่มีสมาชิกชุมชนเป็นแบบอย่าง

บ้านป่าแป๋ มีภาวะคล้ายบ้านหนองเต่าคือการหาตลาดทางเลือกและการสร้างความเป็นเจ้าของโครงการเอง เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ขายในร้านค้าชุมชน ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ใช้ช่วยกันซื้อ จำหน่ายตรง

พร้อมการแบ่งปันกัน การทอดผ้าจากผ้าฝ่ายและมีการย้อมสีธรรมชาติที่สามารถเป็นเจ้าของกิจการได้ แล้ว มีลายผ้า เป็น อัตลักษณ์ของตนเองสู่ตลาด ซึ่งเห็นว่าบ้านจะโบและบ้านปะสีที่กำลังเริ่มจากกลุ่มสตรีมีโครงการทอดผ้าและฟื้นฟูองค์ความรู้ของกลุ่มชน จะก้าวต่อไปเป็นอาชีพเสริมและพัฒนาเป็นอาชีพหลักของชุมชนต่อไปพร้อมกับการสร้างความสำนึกเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่ตามมา

อย่างไรก็ตาม โครงการเหล่านี้อยู่บนฐานของความสำนึก การให้คุณค่าและความหมายต่อผู้ผลิต ผู้บริโภคและการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างคน ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่เป็นพลังภายในให้เกิดความสำนึกของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งจะนำไปสู่การดำรงอยู่บนโลกใบนี้ อย่างยั่งยืน ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน

5.2. การสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่

พลังที่นำไปสู่การร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนทั้ง 5 เป็นพลังที่มาจากฐานรากความเชื่อที่หลากหลายทั้งจากชุมชนที่นับถือประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา คุณค่าความเชื่อที่หลากหลายนี้เป็นฐานชีวิตที่แต่ละชุมชนยึดถือปฏิบัติ เป็นกลไกหลักของชีวิตเพราะเป็นพลังเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ของการมีชีวิตอยู่ร่วมกันทั้งกับธรรมชาติ มนุษย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ส่งถายมานาน แม้ว่าคนรุ่นใหม่จะห่างจากรากเหง้านี้ แต่การฟื้นฟูคุณค่าและความหมายของการทำพิธีอย่างเช่นที่บ้านดอกแดง ก็ได้ช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจและเห็นความสำคัญอย่างเช่นนายอาทิตย์ที่บอกว่า “ไม่เคยเบื่อที่ไปร่วมพิธีกรรมเลี้ยงน้ำประปาภูเขา ขณะนี้ผมทำเกษตรวัฒนธรรมลดการใช้สารเคมีลง 2 ใน 3 และจะทำเกษตรอินทรีย์ล้วนโดยเก็บเงินสักก้อนหนึ่งซื้อวัวมาเลี้ยงเพื่อนำมูลวัวมาทำปุ๋ยหมัก เพราะมูลวัวถ้าซื้อปัจจุบันราคาแพงขึ้นมาก” นายอาทิตย์ได้ใช้ฐานความเชื่อเดิมและการเป็นคริสตชนที่ตระหนักในการอยู่ร่วมกันที่ไม่ทำลายกันแต่เป็นการดูแลรักษาพึ่งพาอาศัยกัน ลุงคะแสบบอกว่า “ผมเลี้ยงวัว ควาย มาตั้งแต่เด็ก ตอนนั้นผมเลี้ยงอยู่และสืบทอดให้ลูกคนหนึ่งที่เขาใจเล็งสัตว์ วัวควายถือว่าเป็นมรดกตกทอดให้กับลูกหลานได้อย่างยั่งยืน” ลุงคะแสบได้ทำเกษตรทางเลือกด้วยการเลี้ยงสัตว์และสืบทอดวิถีการเลี้ยงสัตว์ให้กับคนรุ่นใหม่ที่ชอบเลี้ยงสัตว์เช่นเดียวกับนายสมจิตที่บ้านดอกแดงไม่ชอบเรียนหนังสือ จึงออกจากโรงเรียนมาเลี้ยงควาย ต่อยอดจากคุณพ่อของเขา เพราะเชื่อว่าสัตว์เลี้ยงไม่ได้เป็นตลาดสินค้าเท่านั้น แต่วัวควายได้ช่วยให้ดินอุดมสมบูรณ์ และเป็นเพื่อนทำให้ไม่เหงาโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ไม่มีแรงพอสำหรับทำเกษตรแต่เลี้ยงสัตว์ได้ ทอผ้าจำหน่ายได้เช่นที่บ้านขุนอมลอง และบ้านป่าแป๋ สำหรับลุงแปะลือ บ้านหนองเต่าที่ทำเกษตรอินทรีย์มีตลาดทางเลือกที่เป็นอิสระ ทั้งเปิดพื้นที่ให้เป็นสภาพแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนรุ่นใหม่และผู้บริโภคที่สนใจทำให้เกิดความเชื่อถือ เขาทำเกษตรอินทรีย์มานาน 24 ปี มีสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมด้วย ผลิตภัณฑ์ผสมผสานราคาเป็นธรรม ทั้งขายทั้งแถมแบบวิถีชีวิตชาวบ้าน(เศรษฐกิจแบบแบ่งปัน) ลุงแปะลือทำพิธีกรรมสวดภาวนาที่ไร่ นา สวน ผักทุกปีโดยเชิญบาทหลวง (พระสงฆ์คริสต์) และเพื่อนบ้านไปร่วมด้วย เพราะเชื่อในพระเจ้าและเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งพระเจ้าทรงประทานให้ จึงทำพิธีเพื่อขอบพระคุณและขอพรจากพระเจ้าทุกปีตลอดปีการผลิต

จากการศึกษาอบรมศาสนาและฝึกอบรมปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ที่ศูนย์ฝึกอบรม หกเดือน เป็นฐานรากที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ได้สัมผัสเรียนรู้มิติจิตวิญญาณในการอยู่กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันของกลุ่มที่มาศึกษาแม้จะต่างความเชื่อ ต่างวัฒนธรรมประเพณี แต่ความคล้ายคลึงกันของมิติความเชื่อด้านชีวิต จิตวิญญาณ เป็นฐานรากแห่งการให้คุณค่าและความหมายของการสำนึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติและอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา เมื่อเขากลับไปชุมชน เขาเหล่านี้เข้าร่วมกับคนรุ่นเก่าและรุ่นกลางที่อยู่ในชุมชน จากการนำความรู้ใหม่ไปต่อยอดฐานภูมิปัญญาเดิมที่ชุมชนมีอยู่เป็นการปรับปรนตนเอง บนฐานวิถีชีวิตเดิม ที่มีความเชื่อศาสนาเป็นกลไกหลัก สู่การทำเกษตรวัฒนธรรม หรือผลิตอาหารปลอดภัย การเลี้ยงสัตว์วัวควาย ที่มีการจัดบริเวณล้อมรั้ว การทอผ้าที่ใช้สีธรรมชาติจากต้นไม้ใบหญ้าเพื่อปกป้องสุขภาพของผู้ใส่ เป็นความร่วมมือกันของคนทุกกลุ่มที่ต่างก็ให้คุณค่าแห่งการศึกษาอยู่ร่วมกันในวิถีชีวิตการทำมาหากินแลความอยู่รอดของชุมชน

เช่นการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือการดูแลไฟฟ้า ต้นน้ำลำธารที่ชุมชนบ้านดอกแดง การสร้างตลาดทางเลือกในสิ่งทอของชุมชนบ้านป่าแป๋

จากรายงานวิจัยของแต่ละพื้นที่ ทีมวิจัยส่วนกลางเห็นว่า โลกทัศน์ ความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรมนั้นส่วนใหญ่จะมีจุดที่เหมือนกัน ปัจจุบัน ความเข้มข้นของการถือปฏิบัติของแต่ละพื้นที่นั้น อาจจะต่างกันบ้าง เนื่องจากแต่ละพื้นที่ถูกแรงกระแทกจากภายนอกนั้นต่างกัน ชุมชนไหนที่ยังมีผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้นำจิตวิญญาณ ผู้นำทางการที่มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง ชุมชนนั้นจะมีพลังที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆได้ดี แต่จำเป็นที่จะต้องหนุนเสริมทั้งจากภายในและจากภายนอก เพราะปัญหาที่ชุมชนแต่ละพื้นที่เผชิญไม่เพียงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แต่เป็นปัญหาที่มาจากภายนอก ที่มีความซับซ้อน ซึ่งอาจเกินความรู้ ความสามารถของชุมชนเองที่จะแก้ไขได้

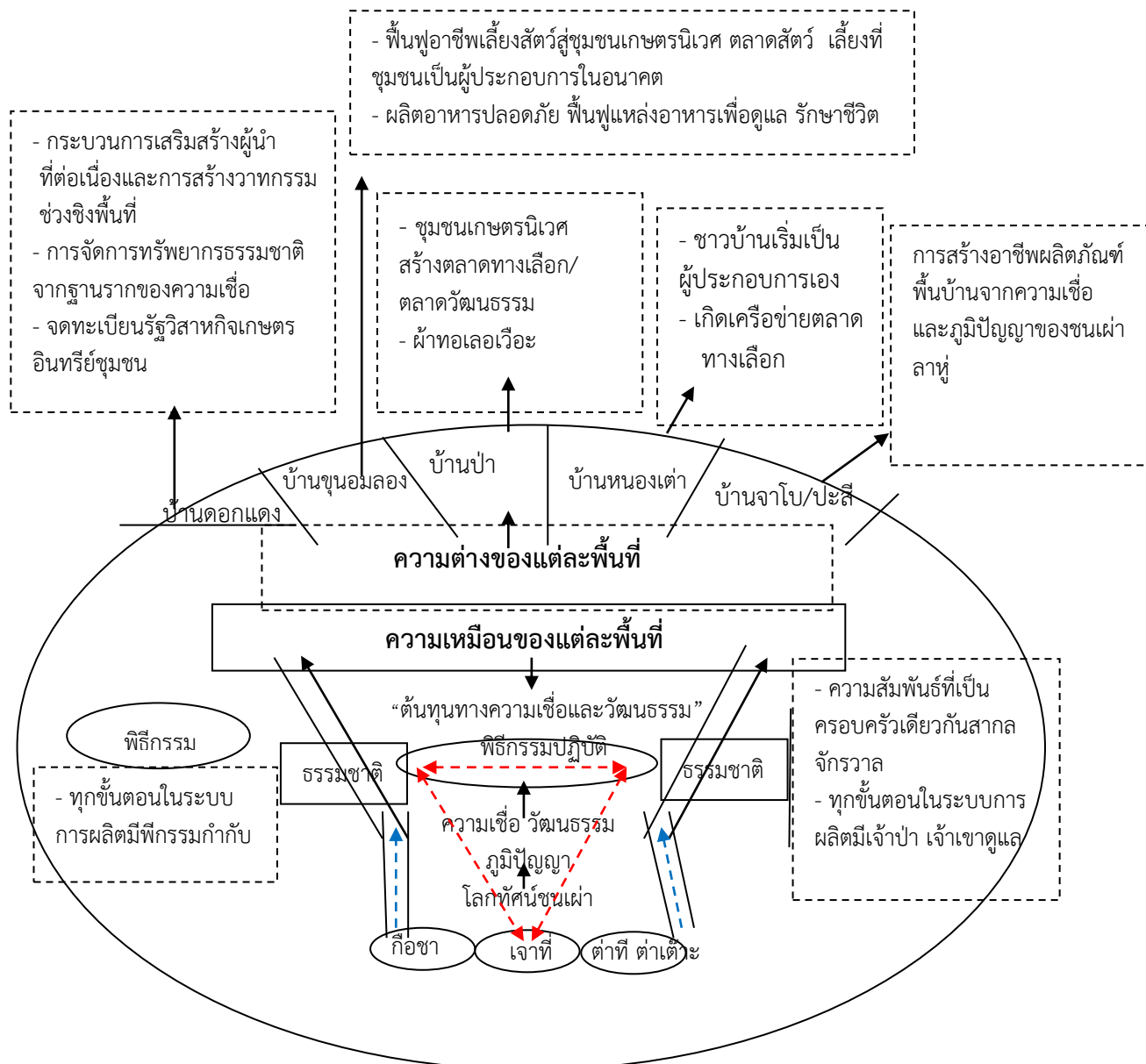
ขณะเดียวกัน ยังมีส่วนที่แตกต่างกันซึ่งขึ้นอยู่กับต้นทุนของแต่ละชุมชน เช่น สภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ประชากร ซึ่งสิ่งเหล่านี้แต่ละที่มีไม่เหมือนกัน เช่น ชุมชนบ้านจะโบ/ปะสี ชาวบ้านแทบไม่มีที่ดิน ทำกินของตนเอง แม้แต่ที่จะสร้างบ้าน ชีวิตของชาวบ้านขึ้นอยู่กับ การออกไปรับจ้างข้างนอก ผู้นำแม่บ้านมีความคิดที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถและภูมิปัญญาของการทอผ้า มาสร้างเป็นอาชีพเสริมรายได้ให้กลุ่มแม่บ้านในชุมชนบ้านจะโบและบ้านปะสี แต่ทุนทางธรรมชาติที่จะสร้างวัตถุดิบในการผลิตผ้าทอนั้นไม่สามารถผลิตในชุมชนได้ ต้องอาศัยวัตถุดิบจากภายนอก และตลาดก็จะขึ้นอยู่กับภายนอกอีกเช่นกัน

ฉะนั้นชุมชนบ้านจะโบและบ้านปะสี จะต่างกับ 4 ชุมชนในแง่ของทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนพื้นฐานของการดำรงชีวิตของทุกชุมชน ซึ่งสภาพของชุมชนบ้านจะโบและบ้านปะสี นั้น มีสภาพตรงข้ามกับ 4 ชุมชนดังกล่าว ซึ่งใน 4 ชุมชนนี้ มีทั้งทุนที่เป็นความเชื่อ ภูมิปัญญาและทุนทางธรรมชาติ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เพราะว่าทรัพยากรธรรมชาติ เป็นฐานการผลิตอาหารและเป็นฐานรายได้ให้ชุมชน พื้นที่ 2 ใน 4 ชุมชนนั้นคือ บ้านขุนอมลองและบ้านป่าแป๋ มีเยาวชนเคลื่อนย้ายออกไปรับจ้างข้างนอก และส่วนหนึ่งออกไปเรียนข้างนอกชุมชน เพราะว่าไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมในพื้นที่ใกล้เคียงชุมชน และไม่มีงานทำช่วงฤดูแล้ง จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการออกไปรับจ้างข้างนอกดังกล่าว แต่ชาวบ้านที่ยังเหลืออยู่ในชุมชนได้เกาะกลุ่มกันและรักษาความสัมพันธ์กันชุมชนอย่างเหนียวแน่นอยู่

โดยสรุปแล้วคือ การเสริมสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกทางศาสนา จึงเป็นการนำพลังความเชื่อ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มาจากโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในวิถีการผลิตเดิมที่มีพิธีกรรมปฏิบัติ ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด(ก๊อซา เจาที่หรือถ่าน พระเจ้าและตา ที่ ต่า เต๊ะ) และมนุษย์ ที่ปรากฏในวิถีการผลิตรอบปี พิธีเกิด พิธีแต่งงาน และงานศพเป็นต้น พิธีกรรมความเชื่อเหล่านี้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในวิถีการผลิตเดิมซึ่งเป็นการผลิตแบบผสมผสาน ปลูกข้าวเป็นหลักไว้ยังชีพ เมื่อวิถีการผลิตใหม่ชุมชนที่ได้สรุปทบทวนรู้จากการไตร่ตรอง การสร้างองค์ความรู้ จากประสบการณ์ปฏิบัติที่มีความเชื่อและพิธีกรรมในระบบการผลิตและในการบริหารจัดการธรรมชาติของหมู่บ้านทั้งห้าที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การปรับวิถีการผลิตที่หลากหลาย การสร้างตลาดทางเลือกที่หลากหลาย การฟื้นฟูคุณค่า ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา เสริมเทคนิคทักษะใหม่และเปิดโลกทัศน์การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้อื่น สิ่งเหล่านี้เป็นกลไกที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ หมายถึงการทำเศรษฐกิจบนฐานของคุณค่าการอยู่ร่วมกัน โดยมีศาสนธรรม

เป็นคุณค่าภายในจิตใจไม่ว่าจะเป็นศาสนธรรมใด ที่กระทำด้วยความสำนึกถึงการไม่เบียดเบียน ยุติธรรมและคำนึงถึงชีวิตความปลอดภัย การไม่เอาเปรียบ

การสร้างพลังจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของทั้งห้าหมู่บ้าน เป็นการสร้างจากฐานรากความเชื่อ วัฒนธรรมของตนอันเป็นแผ่นดินเกิด เชื่อมโยงการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรเชิงจิตวิญญาณ ที่มีพลังความเชื่อขับเคลื่อนอยู่ภายในของคนในชุมชน ดังแผนภูมิข้างล่าง

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงการสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณระหว่าง 3 กลุ่มชาติพันธุ์ (ปกากะญอ เลอเวีอะและลาหู่)

5.3. การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้วยฐานความรู้ของชุมชน

อาศัยกระบวนการปรับปรุงตนเองด้วยการต่อยอดประสบการณ์การเรียนรู้จากวิถีชีวิตเดิมกับวิธีการผลิตใหม่ทำให้เกิดการสร้างประสบการณ์ใหม่บนฐานรากของวัฒนธรรมเดิมของชุมชน นั่นคือองค์ความรู้ที่เกิดจากพลังความเชื่อศาสนาธรรมที่สร้างความสำนึกสู่การแก้ปัญหา ความสำนึกของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและดำรงไว้ซึ่งระบบนิเวศที่สมบูรณ์ขึ้น การรวมกลุ่มเป็นสมาชิกเพื่อทำเกษตรอินทรีย์ การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำเดียวกัน ใช้ป่าผืนเดียวกัน สู่การมีอาสาสมัครดูแลต้นน้ำ ป่า ไม้ ไฟป่าเป็นต้น ขณะเดียวกันองค์ความรู้ที่เกิดจากวิทยาวิจัย ยังก่อให้เกิดพลังเครือข่ายแก้ปัญหาชุมชนผ่านทางเลือกอาชีพของคนรุ่นใหม่ที่มีทางเลือก การเรียนรู้การแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนด้วยพลังความเชื่อและวัฒนธรรมชุมชน การเรียนรู้จากการสร้างสำนึกการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและภูมิปัญญาชุมชนที่นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นองค์ความรู้แบบต่อยอดฐานรากของตนเอง ที่เป็นพลังให้กับคนในชุมชนวิถีอาชีพและการดำรงอยู่ อาศัยกลไกศาสนาที่หลากหลายหรือการข้ามพรมแดนสู่การสร้างเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับชีวิตและจิตวิญญาณนั้นคือความสำนึกต่อการผลิตอาหารที่ปลอดภัย การใช้ดิน น้ำ ป่า อย่างรู้คุณค่า ด้วยการบำรุงดูแลรักษาให้ยั่งยืน การสร้างตลาดทางเลือกที่เป็นธรรมไม่กินกำไรเกินควร สร้างความเชื่อใจได้และผลิตพืชผักผสมผสานที่หลากหลาย ที่มีใช้ทำเกษตรอย่างเดียวกัแต่รวมไปถึงการมีอาชีพอื่นด้วยได้แก่ สัตว์เลี้ยง หมู่ ไก่ วัว ควาย การทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน การแปรรูปสภาพผลผลิตจากสวนเมี่ยง ทำเป็นใบชาแห้ง การสร้างร้านค้าในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกัน และสร้างกองทุนหมู่บ้าน ขณะเดียวกันมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับลูกหลานและคนรุ่นใหม่ และการสร้างทางเลือกที่หลากหลายที่ก้าวสู่วัฒนธรรมใหม่ บนฐานวัฒนธรรมเดิม โดยอาศัยกระบวนการสร้างจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการด้วยคนในชุมชนเอง อาศัยฐานความรู้เสริมสร้างเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

บทที่ 6

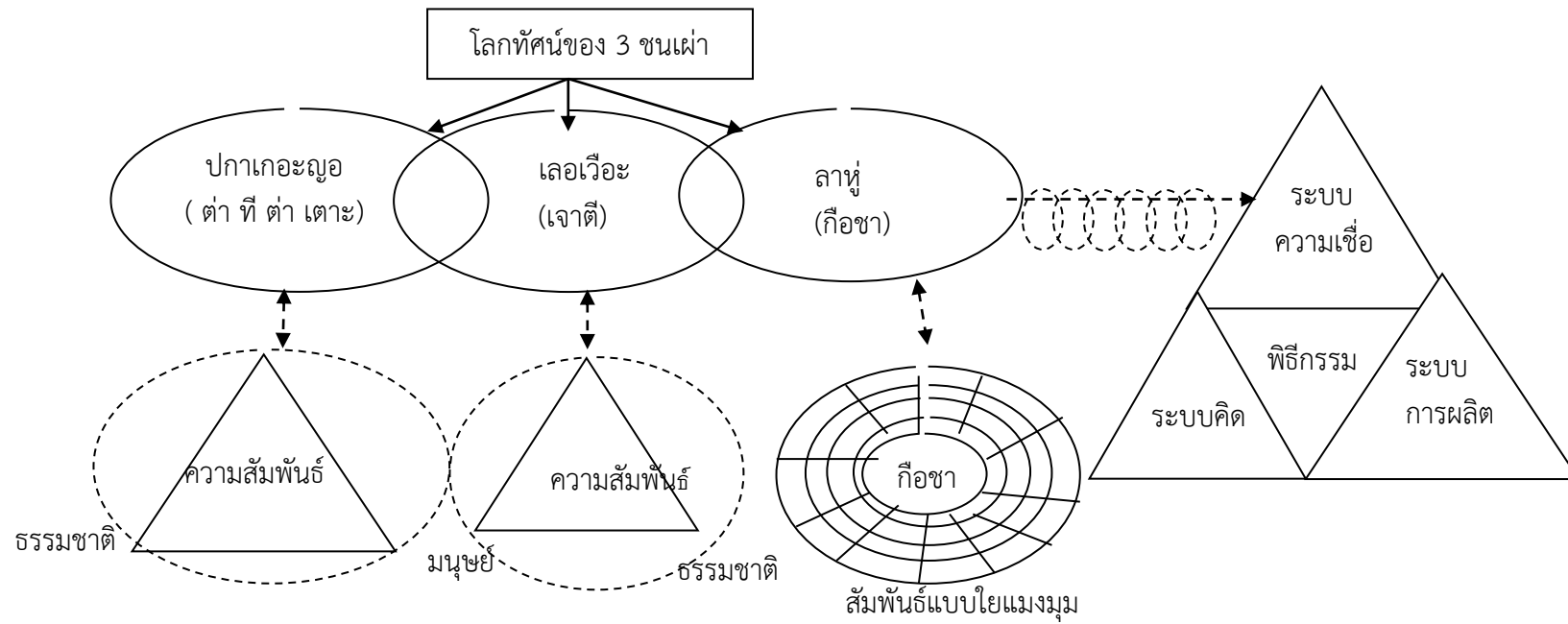
สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลายและค้นหาสาเหตุของการถูกทำลายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม ศึกษาการสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนอันนำมาซึ่งการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นในชุมชนได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลาง รุ่นใหม่ และศึกษาการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางชุมชนด้วยฐานความรู้ด้วยพลังของคนในชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการปลุกจิตสำนึก(Conscientizing Research) โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะแรกศึกษาทำความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนตลอดจนปัญหาของชุมชนเพื่อค้นหาทางเลือกจากภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณใช้เวลา 8 เดือน และระยะที่ 2 การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณและองค์ความรู้ใหม่ ใช้เวลา 10 เดือน จากนั้นนำข้อมูลที่ศึกษาวิเคราะห์ทั้งหมดเขียนพรรณนาและตรวจสอบข้อมูลจากชุมชนเพื่อความถูกต้องอีกครั้งก่อนจัดทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการเสริมพลังเพื่อสร้างสำนึกในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจ เชิงจิตวิญญาณเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนนำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลายสาเหตุการถูกทำลายและการแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรมจากการศึกษาสภาพจริงใน 5 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านดอกแดง บ้านขุนอมลอง บ้านหนองเต่า บ้านจะโบและปะสีในเขตจังหวัดเชียงใหม่และบ้านป่าแป๋ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนประกอบด้วย 3 กลุ่มชาติพันธุ์คือ ชาติพันธุ์ปกากะญอ ละว้า(เลอเวีะ) และลาหู่ ที่ชุมชนเหล่านี้ต่างมีความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นฐานรากของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตและการผลิตในรอบปีที่ต้องพึ่งพาดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านการแสดงออกโดยมีพิธีกรรมตามความเชื่อได้แก่ประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา ที่มีฐานรากเดิมเป็นแก่นหลัก แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนศาสนาก็ยังคงคุณค่าและความหมายไว้และปฏิบัติความเชื่ออยู่ในวิถีชีวิต เพราะเชื่อว่าโลกมีจิตวิญญาณ ผืนโลกมีชีวิตและให้ชีวิตแก่ผู้อาศัยอยู่บนโลก ที่ต้องทำพิธีกรรมและสวดภาวนาวอนขอ ขอขมาลาโทษ ขอบพระคุณและขอพระพร แห่งการคุ้มครองดูแลให้ผลผลิตมีพอสามารถเลี้ยงทุกคน ทั้งในครอบครัวและชุมชนตลอดจนแขกที่มาเยือน

แผนภูมิที่ 3 แผนภูมิแสดงโลกทัศน์ของชนเผ่าปกากะญอ เลอเวีอะและลาหู่

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกและเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่หมู่บ้าน การให้คุณค่าและความหมายต่อความเชื่อในวิถีชีวิตวัฒนธรรมเดิมลดลง ชุมชนมุ่งเข้าสู่กระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม “เงินตรา” เข้ามาเบียดขับคุณค่าความเชื่อที่อยู่ในวิถีชีวิต ต่างมุ่งสู่การทำเกษตรพาณิชย์ใช้สารเคมีฆ่าแมลง ตัดไม้ ขยายพื้นที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว ดิน น้ำ ป่า ถูกนำมาใช้จนเสื่อมสภาพลง และเกิดภาวะแห้งแล้งตลอดจนปัญหาต่างๆตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ที่ห่างจากรากทางความเชื่อเดิมอันเนื่องจากการขาดการสืบทอดความหมาย การศึกษาที่สูงขึ้นที่ขาดมิติการเรียนรู้ด้านศาสนา จึงนำไปสู่การมองโลกที่ขาดมิติด้านจิตวิญญาณ เห็นเป็นเพียงวัตถุ และทรัพยากร ที่นำมาซึ่งรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน ที่ยังมีกลุ่มคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสในชุมชนที่ยังยึดมั่นอยู่ กับกลุ่มศิษย์าวัยที่ได้มาศึกษาเรียนรู้ผ่านกระบวนการไตร่ตรอง กระบวนการเสริมแรงจิตใจและสร้างพลังจากมิติภายใน (Inner power) อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนธรรมสู่การรำพึงภาวนาไตร่ตรอง สภาพปัญหาและชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยการกลับไปมองดูชีวิตที่ผ่านมา (U-turn) ความสัมพันธ์ของชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคน ธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน เคารพและรู้คุณค่ากับสิ่งที่เกิดขึ้นที่กำลังถูกทำลาย ลดทอนลงทุกวัน แม้ว่าฐานะเศรษฐกิจจะอยู่ดีกินดีขึ้น แต่ความสัมพันธ์แห่งการดำรงอยู่ทุกระดับห่างจากกันอันเนื่องจากหาเวลาว่างไม่ได้ การอยู่อย่างตัวใครตัวมันมีมากขึ้น เงินตราเข้ามาแทนที่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การออกไปศึกษาอบรมฝึกปฏิบัติความรู้ใหม่ที่มีคุณค่า การดูแลรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และที่อำเภอดอยสะเก็ด เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์การผลิตปุ๋ยหมักเป็นการเปิดโลกทัศน์ทางความคิดประสบการณ์ความรู้ใหม่ที่ได้นำมาวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันเพื่อหาทางเลือกการทำ SWOT และการทำโครงการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่พบว่า ชุมชนได้นำความรู้ประสบการณ์ที่อบรมมาปรับปรนต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิติศาสนาทำให้เกิดสำนึกที่นำมาสู่พลังการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไก ศาสนธรรมที่หลากหลายทั้งประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกรุ่นที่เข้าร่วมทำโครงการต่อยอดสืบสานและสร้างตลาดทางเลือกที่หลากหลายด้วยการผลิตอาหารที่ปลอดภัยเป็นกระบวนการปรับปรนตนเองด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมโดยมีฐานรากคุณค่าแห่งวัฒนธรรมชุมชนเป็นหลัก ที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ที่ชุมชนได้สร้างขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นด้วยพลังของคนในชุมชนเอง

อภิปรายผล

6.1 ความเข้าใจโลกและชีวิตของคนในชุมชนที่นำไปสู่การวิเคราะห์จิตวิญญาณที่ถูกทำลาย สาเหตุการถูกทำลายและการแก้ปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรม

จากประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านดอกแดง บ้านขุนอมลอง บ้านหนองเต่า บ้านปะสีและจะโบ และบ้านป่าแปะ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มด้วยกันได้แก่ชาติพันธุ์ปกากะญอ ล่าหู่ และละว้า(เลอเวือะ) แม้จะต่างชาติพันธุ์แต่ก็มีโลกทัศน์ทางความเชื่อที่เหมือนกัน อาจจะเรียกชื่อต่างกันแต่ก็มีความหมายใน

ทำนองเดียวกันคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่กำหนดชีวิตและเป็นเจ้าของโลกจักรวาล โลกจึงไม่ได้ว่างเปล่า หรือเป็นโลกวัตถุ แต่เป็นโลกที่มีจิตวิญญาณ มีชีวิตและให้ชีวิตแก่ทุกชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ ชุมชน ได้อธิบายธรรมชาติว่ามีเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าน้ำ สิ่งสถิตอยู่ และเมื่อนำสิ่งเหล่านี้มาใช้จึงต้อง ทำพิธีขออนุญาต ต้องขอขมาลาโทษหากล่วงเกิน ต้องขอขอบคุณและรู้คุณ ขณะเดียวกันก็ขอพรเพื่อ ผลผลิตที่ดี ชีวิตที่ปลอดภัย จึงมีพิธีกรรมในวิถีการดำรงชีวิตและมีการผลิตในรอบปีเพื่อความสัมพันธ์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ฐานความเชื่อที่ได้ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตไม่ว่าจะเป็นประเพณีเดิม ทางพุทธ ศาสนา คริสต์ศาสนา ที่บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ได้อธิบายแนวคิดศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนว่า สำหรับชาวบ้านศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ในการผลิตแม้แต่การปลูก พืชผักแบบใหม่เช่น มะเขือเทศ กะหล่ำปลี เป็นต้น เป็นการท้าทายกินบนฐานของความหมายใหม่ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นการขอขอบคุณพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ทาง ศาสนากลายมาเป็นตัวปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ มิติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ภายใน (Spirituality) จึงเป็น พลังที่ชาวบ้านต้องทำพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่

เมื่อเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่ชุมชนหมู่บ้าน พร้อมกับวัฒนธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ที่มีการ ผลิตโดยใช้สารเคมีเพิ่มผลผลิต เร่งการผลิตและปราบศัตรูพืชที่นำไปสู่การทำลายสภาพดิน น้ำ ป่า อาหารไม่ปลอดภัย สุขภาวะเสีย การสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำ และปัญหาอื่นๆที่ตามมา “เงินตรา” กลายเป็นคุณค่าใหม่ที่เข้ามาเบียดขับคุณค่าศาสนาและทำลายความสัมพันธ์แห่งวิถีการอยู่ร่วมกันของ คน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติถูกมองเป็นเพียงทรัพยากรและถูกทำลายเพื่อขยายพื้นที่เพิ่ม ผลผลิตเป็นตัวเงิน โลกที่มีจิตวิญญาณถูกกระทำด้วยโลกวัตถุหรือที่เรียกว่าโลกโลภียะที่เข้าไปลดทอน จนเป็นสาเหตุแห่งการทำลาย ในวิถีชุมชนที่เป็นเกษตรทั้ง 5 แห่งกับการศึกษาของคนรุ่นใหม่ที่ยกมิติ ชีวิตกับจิตวิญญาณ เป็นโลกของเหตุผล ชาติมิติภายใน วิถีชีวิตจึงมีทั้งแรงฉุดและแรงดึงในระบบวิถีการ ผลิตแบบเดิมและแบบใหม่เชิงพาณิชย์ในระหว่างคุณค่าวัฒนธรรมเดิมและค่านิยมในวัฒนธรรมใหม่ ใน สภาวะเช่นนี้ชุมชนบนฐานคุณค่าแห่งวัฒนธรรมเดิมได้แสวงหาหนทางแห่งชีวิต กลุ่มศึกษาวิจัยเป็นกลุ่ม หนึ่งที่มาศึกษาเรียนรู้การสร้างควมสำนึกและแรงขับเคลื่อนภายในสู่การปฏิบัติ การไตร่ตรองรำพึงภาวนา ในศาสนาความเชื่อที่ถือปฏิบัติอย่างใส่ใจ และเกิดความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่โยหาความสุขสันติใน ชีวิตการอยู่ร่วมกัน การนำประสบการณ์การเรียนรู้มาเพ่งพินิจไตร่ตรองมองดูบนฐานของความเชื่อ (Reflection Contemplation) กับชีวิตของตนเองที่ได้รับการฝึกปฏิบัติที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนา และวัฒนธรรมที่อำเภอสันกำแพงและที่ชุมชนหมู่บ้านที่ทำร่วมกันกับชุมชนทั้งผู้อาวุโส คนรุ่นกลาง และ คนรุ่นใหม่ ที่มีทั้งเด็กและเยาวชน สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความสำนึกให้กับชุมชนดังเช่นนาย เจริญ ดิน ได้เล่า ว่า “ตอนไปอบรมแรกๆไม่ค่อยเข้าใจ เพราะเป็นเหมือนกับการเรียนรู้แบบใหม่ไม่เหมือนที่สอนใน โรงเรียนทั่วไป เป็นการสร้างและปรับระบบความคิดใหม่ ทุกคนที่มาเรียนอยู่กันแบบครอบครัว ผมได้ เรียนรู้ใหม่ ปรับความคิดใหม่หมด ไม่เคยรำพึง ไม่เคยคิดถึงชีวิตตนเอง คุณพ่อ (บาทหลวงนิพนธ์)สอน ให้รู้จักตนเองก่อนว่าเราเป็นใครมาจากไหน มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ประวัติของชุมชนมีอะไรบ้าง ข้อเด่นข้อด้อย ต่อมาให้รำพึงทบทวนไตร่ตรองเกี่ยวกับชีวิต การทำมาหากินตอนแรกก็ไม่เข้าใจว่า เกี่ยวกับการทำเกษตรตรงไหน แต่พอผ่านไปทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่เราจะทำเกษตรต้องเริ่มต้นที่ใจเรา ถ้า เราใช้ระบบเกษตรเคมีคุณพ่ออธิบายให้ฟังว่าที่เป็นเกษตรวัฒนธรรมเพราะวิถีชีวิตของชาวปกา เกอะญอพอตั้งแต่เกิดมาก็เริ่มที่จะมีวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับทุกสิ่ง แม้แต่แม่ธรณี ลม ต้นไม้ ดิน ฯลฯ ทุก สิ่งเป็นเพื่อนร่วมโลกคนที่เกิดมาก็จะเอาสะดือไปผูกที่ต้นไม้ ให้เรารำพึงว่าวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอ

ต้นไม้เขาก็มีชีวิต เราก็มียุติจะโต้ตอบไปด้วยกัน “การทำเกษตรเคมีได้ทำลายคุณค่าเหล่านี้ การไถรื้อตรงอย่างเพ่งพินิจได้ทำให้เกิดความสำนึกที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยกลไกทางวัฒนธรรมคือ การทำเกษตรที่ผลิตอาหารปลอดภัย ไม่ใช้สารเคมีทำลายดิน น้ำ ป่า สัตว์ แมลงและชีวิตคน Henri Bortoft อธิบายว่า การมองอย่างใส่ใจหมายถึงการหันกลับมาพัฒนาความใส่ใจ รับรู้โดยสัมผัสปราศจากความคิดส่วนที่วิเคราะห์หาสาเหตุและสื่อสารด้วยภาษา การมองเช่นนี้คือการพยายามสังเกตทุกรายละเอียดที่เป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้นผ่านประสาทสัมผัส หากเราทำสำเร็จ เราจะสามารถหยุดความคิดที่เราเคยมีเกี่ยวกับสิ่งนั้น(กายา 59) ชุมชนเหล่านี้ได้ทำสำเร็จ จากการหยุดการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ใช้สารเคมี มาทำเกษตรวัฒนธรรมที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การลดสารเคมีลงและเพิ่มการใช้ปุ๋ยหมักมากขึ้นเพื่อฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ ป่า ให้สมบูรณ์ ดังเช่นนายอาทิตย์คนรุ่นใหม่แห่งบ้านดอกแดงที่ได้ปฏิบัติเกษตรวัฒนธรรมลดสารเคมีลง นำปุ๋ยอินทรีย์มาใช้มากขึ้น ค่อยๆบำรุงสภาพดินให้สมดุล

การหันกลับไปมองวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของชุมชนทั้งการวิเคราะห์ชุมชนด้วยการทำ SWOT และนำไปทำโครงการบนฐานกลไกทางวัฒนธรรมชุมชน และการศึกษาเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ใหม่ของคนรุ่นใหม่ที่ได้เรียนรู้สัมผัสผ่านการปฏิบัติจริงและถอดบทเรียนรู้ นำไปสู่การต่อยอดคุณค่าวัฒนธรรมเดิมของชุมชน ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา

6.2 การสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงด้วยกลไกของศาสนาข้ามพรมแดนอันนำมาซึ่งการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคน 3 รุ่นในชุมชนได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลาง และรุ่นใหม่

กลไกที่เป็นแก่นหลักของการแก้ไขปัญหาคือความสำนึกโดยมีคุณค่าศาสนธรรมเป็นฐานราก คุณค่าความเชื่อในมิติชีวิตภายในของชุมชนที่ทั้งประเพณีเดิม พระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา ฐานคุณค่าที่เหมือนกันคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนกัน เป็นคุณค่าของการให้ชีวิตมิใช่ทำลาย เป็นคุณค่าที่มองโลกมีจิตวิญญาณ ทุกสรรพสิ่งสรรพสัตว์เป็นสิ่งสร้างของพระเจ้าและพระเจ้าทรงให้ทุกสิ่งมีชีวิต ดังที่พระสันตะปาปาฟรังซิสได้กล่าวว่า “สิ่งสร้างต่างๆในโลกนี้ต้องไม่ถูกตัดสินว่าเป็นทรัพย์สินที่ปราศจากเจ้าของ สิ่งสร้างทุกสิ่งเป็นของพระองค์”(LS 89) เช่นเดียวกับผู้ที่เชื่อในประเพณีเดิมได้เชื่อว่าทุกสิ่งบนโลกใบนี้ ต่ำที่ต่ำเตี้ย เป็นเจ้าของเวลาจะนำดิน น้ำ ป่า มาทำเกษตรต้องขออนุญาตและหากล่วงเกินต้องทำพิธีขอขมาลาโทษ ส่วนชนชาวลาหู่ก็จะเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดนี้ว่า “กือฮา” บนฐานความเชื่อเหล่านี้ได้สร้างความสัมพันธ์ให้กับชุมชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่ทำลาย ที่นำไปสู่การผลิตอาหารที่ปลอดภัยไม่เอาเปรียบ แต่เป็นธรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคตลอดจนระบบนิเวศ พระสันตะปาปาฟรังซิส ตรัสว่า “เราต้องก้าวไปข้างหน้าในการปฏิบัติวัฒนธรรมอย่างกล้าหาญฟื้นฟูคุณค่าและเป้าหมาย ซึ่งหลงผิดมานานแล้ว”(LS 89) ในการที่มนุษย์ถือว่าตัวเองเป็นนายเหนือสิ่งสร้างอื่นๆ ทำให้คุณค่าที่โลก(ธรรมชาติ) มีอยู่อ่อนกำลังลง เพราะมนุษย์ไม่พบและเข้าใจบทบาทของตนอย่างแท้จริงว่าพระเจ้าประทานโลกให้แก่มนุษย์ดังนั้น มนุษย์ต้องใช้โลกด้วยความยำเกรงและเคารพ โครงสร้างธรรมชาติและศีลธรรมซึ่งมนุษย์ได้รับมอบหมาย....มนุษย์ต้องเป็นผู้จัดการดูแลและรับผิดชอบ (LS 116) “การเกิดวิกฤตนิเวศเกิดจากวิกฤตศีลธรรม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณของยุคสมัยใหม่เพราะขาดความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคม(LS 119)

พระสันตะปาปาย้ำว่า “การระลึกถึงถิ่นเกิดทำให้มีความผูกพันต่อกัน ผู้ที่เติบโตอยู่บนภูเขาหรือผู้ที่ดื่มจากลำธารเมื่อยามเป็นเด็ก เมื่อเขากลับไปยังสถานที่แห่งนั้น เขารู้สึกว่าได้ค้นพบอัตลักษณ์

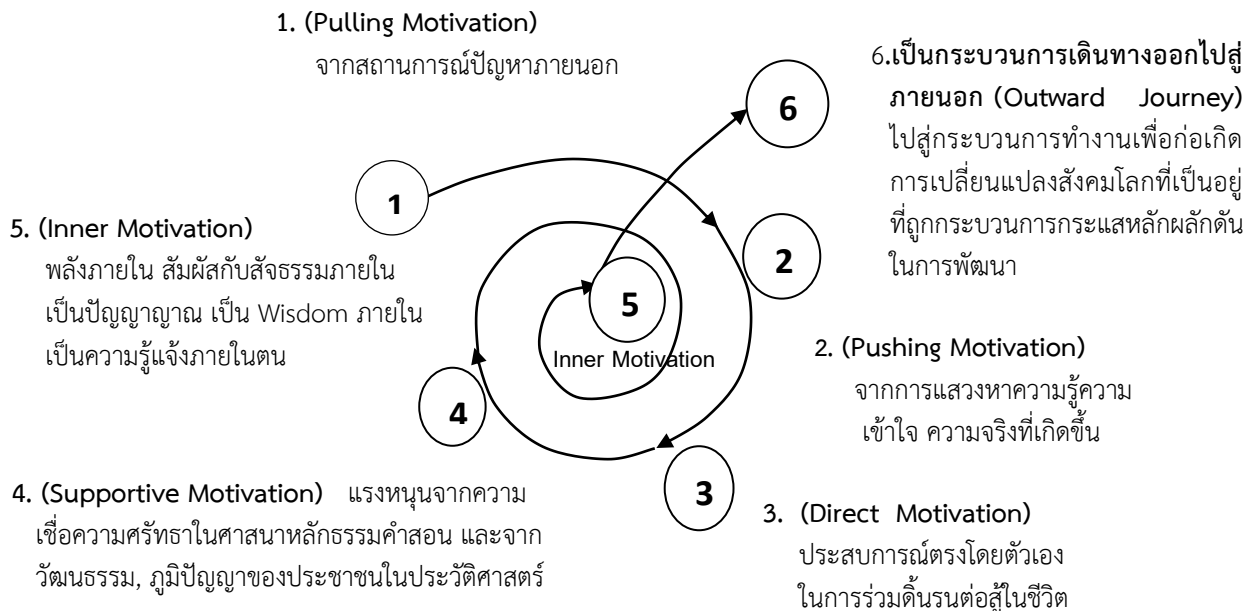
ของตนเองอีกครั้งหนึ่ง” (LS 146) เช่นเดียวกับชุมชนที่มีวิถีแห่งความเชื่อเมื่อเขาเหล่านั้นหันกลับไปไตร่ตรองมองดูชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้ทำให้เขาระลึกถึงถิ่นเกิดและความผูกพันที่เคยมีมา เป็นความรู้สึกที่ค้นพบตัวตนของตนเองกับค่านิยมใหม่ที่เข้ามาทำลายที่สวนทางกับความรู้สึกและโลกทัศน์ของตนเอง จึงเกิดพลังภายในที่ถูกขับออกมาสู่ความสำคัญต่อการหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยการทำเกษตรวัฒนธรรมหรือเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ Bortoft กล่าวว่า “หากประสาทสัมผัสเข้าได้ถึงปรากฏการณ์นั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมีชีวิตชีวา หล่อหลอมตัวตนจนกลายเป็นความคิดและชักนำตัวเองเข้าไปสู่จิตใจฝ่ายตราบในรูปของแนวความคิด เราจะสัมผัสเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับสิ่งต่างๆ จะเปลี่ยนจิตสำนึกของเราให้เป็นพาหะแห่งการรับรู้แบบองค์รวมทำให้เราสามารถเข้าใจคุณสมบัติที่เป็นเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆได้”(กายา 60: 2556)

6.2.1 กระบวนการเสริมแรงจิตใจและการสร้างพลังจากมิตภายใน

พลังจากมิตภายใน (inner power) หมายถึงพลังที่เกิดมาจากการประกอบกัน ของปัจจัยหลายส่วน ผ่านร่างกาย (embodiment) เช่น จากการรำพึงภาวนาจากสิ่งที่เราไปสัมผัสพบเห็นโดยประสาททั้งห้าด้วยตนเอง ไม่ได้เป็นการผ่านการบอกเล่าของคนอื่น การรำพึงภาวนาแบบนี้ เรียกว่า “ประสบการณ์ความหมาย” เพราะว่าเราพบความหมายที่เป็นสัจธรรมด้วยประสบการณ์ของตัวเอง ที่เรียกอีกแบบหนึ่งว่าเป็น “ชีวิตจิตแบบมนุษย์” กระบวนการขั้นที่หนึ่งคือ การเอากายไปสัมผัส (สัมผัสทั้งห้า) การไปอยู่ ไปกิน ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ในเชิงกายภาพ ขั้นตอนที่สองคือการมาไตร่ตรองทางความเชื่อ ทางเทวศาสตร์ เป็นการเข้าสู่ประสบการณ์ด้านความหมายที่เรียกว่า “การเดินเข้าไปสู่ความหมาย และมีความหวังกับสิ่งนั้น” สิ่งนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะว่าจะไปเกี่ยวข้องกับพันธกิจ หน้าที่ การงาน ที่ Victor E. Frankl (1946) ซึ่งมีประสบการณ์จากการที่อยู่ในห้องคุมขังของนาซีได้บอกว่า “พลังภายในของคนติดคุก ที่เกิดจากการมีชีวิตจิตภายในและความหวังในอนาคต”

การจะเกิดพลังจากภายในนั้น มีองค์ประกอบที่เป็นแรงจูงใจอย่างน้อย 5 องค์ประกอบ คือ **องค์ประกอบที่ 1** แรงจูงใจที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก หรือปัญหาต่างๆที่สะท้อนใจเรา ทำให้ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะแก้ปัญหา ที่เราเรียกว่าแรงดึง(Pulling Motivation) **องค์ประกอบที่ 2** เมื่อเห็นชุมชนหรือชาวบ้านสังคมร่วมกันดิ้นรนต่อสู้ที่จะแก้ไขปัญหา ทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ หาสาเหตุแห่งปัญหานั้น มีความรู้ความเข้าใจสังคมโลก เราเรียกว่าแรงผลัก(Pushing Motivation) **องค์ประกอบที่ 3** เข้าตัดสินใจร่วม และมีประสบการณ์ตรง ในการดิ้นรนต่อสู้ชีวิต ซึ่งก็เป็นปัญหาชีวิตของตนเอง เราเรียกว่า ประสบการณ์ตรง แรงจูงใจโดยตรง (Direct Motivation) **องค์ประกอบที่ 4** เป็นองค์ประกอบที่มาจากความเชื่อ ความศรัทธา ในศาสนา ที่เราเชื่อและคำสอนหรือธรรมะของศาสนา เป็นแรงหนุนเป็นตัวอธิบายความหมายของชีวิตของเรา เราเรียกว่า แรงหนุน (Supportive Motivation) และ**องค์ประกอบที่ 5** เมื่อเราผ่านกระบวนการทั้ง 4 มาแล้ว เราจะใช้เวลารำพึงภาวนาด้านลึก เป็นกระบวนการไตร่ตรองที่เรียกว่า Contemplation จะก่อให้เกิดการสัมผัสความจริง และ

สิ่งที่พบก็จะเป็น แรงบันดาลใจจากภายในด้านลึกของเรา (Inner Motivation) และมันก็จะพลังด้านในที่ทำให้เราออกไปข้างนอกอีกครั้งหนึ่งในการร่วมชีวิตกับชุมชน สังคม โลก เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกจากภายใน สรุปตามรูปดังกล่าว

แผนภูมิที่ 4 แผนภูมิแสดงการศึกษาวิจัยทั้งภายในและภายนอก

กระบวนการจากขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 5 Inner Journey ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง (เป็น self-Transformation)

ทั้ง 5 องค์ประกอบ เป็นการเดินทางเข้าไปข้างใน และจากนั้นก็จะต้องเดินทางออกสู่ภายนอก และกระบวนการทั้งเข้าในและออกนอกเป็นสิ่งที่จะต้องทำต่อเนื่องตลอดไปในชีวิตของเรา

วัฒนธรรมเป็นแหล่งพลังชีวิต แหล่งแห่งปัญญาญาณ แหล่งแห่งความรู้ของประชาชน ในการดำเนินต่อสู้ ที่อาจารย์อรรถจักร์ (2555) เรียกว่า “หลังพิง” ในการต่อสู้ดิ้นรนของประชาชน ในตัวของวัฒนธรรมเองอาจไม่มีพลังมากพอ หากเน้นวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบภายนอกที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา โดยขาดมิติจิตวิญญาณหรือปัญญาญาณที่ถือว่าเป็นแก่นที่จะเกาะเกี่ยวมิติอื่นให้เข้าด้วยกัน ซึ่ง Jojo M. Fung, SJ (2011) ได้ใช้กระบวนการที่จะเสริมพลังความแข็งแกร่งจากภายในด้วยกระบวนการ 5 ขั้นตอน que เรียกว่า Spiral process ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ประสบการณ์ชีวิตประจำวันและมิติภายในของประชาชน (Lived-experience & inner experience) ขั้นตอนที่ 2 การทำการวิพากษ์ประสบการณ์ในการดิ้นรนในการอยู่รอดในอดีตหรือในประวัติศาสตร์ (Critical analysis) ขั้นตอนที่ 3 การไตร่ตรองทางมิติภายในหรือมิติความเชื่อ ของแต่ละกลุ่ม แต่ละความเชื่อ (Theological reflection) ขั้นตอนที่ 4 การทำสมาธิในเชิงลึก (Active Contemplation) ที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ขั้นแรก ว่า เราค้นพบอะไร มีเสียงอะไรที่เรียกร้องเราให้ทำอะไร เราตอบสนองเสียงเรียกอย่างไรหรือในภาษาคริสตชนที่เรียกว่า “กระแสเรียก” การตัดสินใจแสวงหาทางเลือก (Option) และขั้นที่ 5 ขั้นตอน

สุดท้ายคือ การนำเอามิติความเชื่อ ธรรมะ ศีลธรรม จริยธรรมมาปฏิบัติในชีวิตในทุกๆด้าน (Faith Response)

การทำโครงการต่างๆที่เกิดขึ้นอาศัยแนวคิดแห่งคุณค่านี้ช่วยทำให้คนทุกรุ่นของชุมชนเชื่อมโยงและร่วมกันด้วยวิถีการปรับปรนตนเอง ต่อยอดวัฒนธรรมชุมชนด้วยความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปศึกษาอบรมและฝึกปฏิบัติไม่ว่าจะเป็น การให้คุณค่าความหมายของพิธีกรรม การทอผ้าสีธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์วัวควายโดยล้อมรั้ว การทำเกษตรอินทรีย์ที่อยู่บนฐานรากวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนเครือข่ายที่ช่วยกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้างพลังชุมชน พลังที่ได้ใช้กลไกทางศาสนาข้ามพรมแดน ผสานกับการเรียนรู้ใหม่ ทำให้เกิดองค์ความรู้ร่วมกันของชุมชนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณในวิถีของคน 3 รุ่นได้แก่รุ่นเก่า รุ่นกลางและรุ่นใหม่ ในกระบวนการร่วมแก้ปัญหาผ่านการทำโครงการยกระดับเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

6.3 การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้วยฐานความรู้ของชุมชน

จากประสบการณ์ในวิถีชีวิตเดิมที่เป็นวิถีการผลิตปลูกข้าว ปลูกพืชผักผสมผสาน การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและการดำรงอยู่ร่วมกันโดยมีความเชื่อในศาสนาธรรม วัฒนธรรม เป็นหลักปฏิบัติ มีพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ โลก(ธรรมชาติ)มีจิตวิญญาณมีเจ้าของ ที่คุ้ม ครองดูแลที่เป็นประสบการณ์การเรียนรู้บนฐานความเชื่อและวัฒนธรรมในวิถีชีวิตและการผลิตเชิงวัฒนธรรมและสังคมแบบพี่น้อง ที่ช่วยเหลือเอามื้อเอาร่าง เคารพให้เกียรติและรู้คุณ ในความสัมพันธ์แบบนี้ได้สร้างประสบการณ์การให้คุณค่าและความหมายชีวิตต่อชีวิต คนมีชีวิตอยู่ได้เพราะธรรมชาติมีชีวิต ฉะนั้นคนต้องดูแลรักษาธรรมชาติให้มีชีวิตคงอยู่ยาวนานเพื่อการมีชีวิตของคนและชุมชนที่จะอยู่ได้ยาวนาน กฎข้อห้าม ข้อปฏิบัติ และจารีตพิธีจึงตามมาเพื่อให้เกิดการปฏิบัติร่วมกัน ความเชื่อและวัฒนธรรมรูปแบบนี้จึงได้สร้างแรงเกาะเกี่ยวของการดำรงอยู่ร่วมกันทำให้ชุมชนมีความเป็นหนึ่งเดียว พลังชุมชนจึงเกิดขึ้นนี้คือภูมิปัญญาพื้นฐานของชุมชนที่นำไปสู่การปฏิบัติในวิถีการดำรงชีวิตและการผลิตในรอบปี

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง พืชผักเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่ชุมชน พร้อมกับการนำปุ๋ยยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า และสารเคมีต่างๆเพื่อการผลิตที่มีผลกระทบตามมาคือสภาพธรรมชาติดิน น้ำ ป่า เสื่อมลง สุขภาวะเสีย สัตว์น้ำเริ่มสูญพันธุ์ โรคภัยต่างๆตลอดจนปัญหาอื่นๆที่ตามมากับการให้คุณค่าใหม่ต่อวิถีการดำรงชีวิต “เงินตรา” เข้ามามีบทบาทสำคัญและกำหนดชะตากรรมชีวิตของชุมชน หนี้สินที่ตามมา ค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยม สะดวกสบายนิยม ที่คนรุ่นใหม่รับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและเบียดขับคุณค่าแห่งศาสนาธรรมออกไป ชุมชนก้าวเข้าสู่โลกโลกียะ เป็นโลกแห่งวัตถุ ธรรมชาติถูกมองเป็นเพียงทรัพยากร นี่เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งของชุมชนที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากสภาพที่เปลี่ยนแปลงจนเกิดปัญหาตามมาบนฐานรากประสบการณ์ในวิถีชีวิตเดิมของชุมชนถูกนำมาใช้ในการไต่ร่องรำพึงภาวนาและหันกลับไปเพ่งพินิจวิเคราะห์สภาพการณ์ที่เคลื่อนมาที่สร้างความรู้สึกในความสำนึกแห่งชีวิตรวม ผนวกกับการส่งเสริมคนรุ่นใหม่ไปศึกษาอบรมฝึกปฏิบัติคุณค่าศาสนาธรรมและการทำเกษตรอินทรีย์ และกลับมาทำเกษตรเชิงวัฒนธรรม ลดการใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ที่ผลิตจากมูลสัตว์ ใบไม้ ใบหญ้า จากชุมชนที่มีอยู่ที่เป็นทุนทางธรรมชาติ การปรับปรนผืนดินและต่อยอดความรู้ที่ได้ฝึกอบรมมากับภูมิปัญญาเดิมของชุมชน ที่ได้สร้างการเรียนรู้ใหม่ จากประสบการณ์ชีวิตของคนในชุมชนเองที่เกิดขึ้นในภาวะการเปลี่ยนแปลงและสามารถก้าวผ่านไปได้ด้วยกลไกทางความเชื่อและศา

สนธรรมที่เป็นหลักยึดปฏิบัติของชุมชน เป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้จากฐานรากสภาวะปัญหา การเปลี่ยนแปลงและการถอดบทเรียนสู่การสร้างใหม่ ที่สุนทร วงศ์จอมพร (2551) ได้ศึกษาวิจัยและสรุปแนวคิดที่ได้พบว่า มันเหมือนกับต้นไม้ 3 แบบ แบบปลูกด้วยเมล็ด ปล่อยให้เติบโตมีรากแก้ว แข็งแรง ใช้เวลาพอสมควรกว่าจะออกผล แต่ก็แข็งแรง ส่วนต้นที่เป็นกิ่งตอน ไม่มีรากแก้ว ออกผลเร็ว แต่ไม่มั่นคง ส่วนต้นที่สามเป็นต้นแบบทาบกิ่งที่มีการนำต้นที่ 2 มาทาบกิ่งบนต้นที่ 1 ที่มีรากฐานถาวร ทำให้ต้นไม้อาทิตย์ยังมีฐานรากเดิมและมีความหลากหลายมาต่อยอดที่สามารถดำรงอยู่ได้ใน วัฒนธรรมใหม่ที่มีมั่นคงยั่งยืนโดยมีวัฒนธรรมเดิมเป็นฐานราก และเช่นเดียวกับกาญจนา แก้วเทพ (2532) ได้พบแนวปฏิบัติในทำนองเดียวกันว่า กระบวนการเปลี่ยนวิถีชีวิตหากใช้ได้ผลก็จะนำมาใช้เป็น แบบแผนจนตกผลึกที่เรียกว่าวัฒนธรรม กระบวนการต่อสู้ดิ้นรนนี้คือกระบวนการสร้างสรรค์วัฒนธรรม ใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทที่เป็นจริงของสังคมนั่นเอง หากชุมชนต้องการดำรงอยู่ได้ท่ามกลางบริบทใหม่ ของสังคมที่มีอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ชุมชนก็ต้องวางแผนต่อ การปรับปรุงวัฒนธรรมภายนอกและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เอื้อต่อกันได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญคือการ พึ่งตนเองของชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงวิธีการผลิตแบบเดิมและวิธีการผลิตแบบใหม่ ปรับและแปร สภาพใหม่ให้เหมาะสมกับตลาดทางเลือกได้มากขึ้นของการดำรงอยู่ของชุมชนทั้ง 5 แห่งที่ได้สร้าง ประสบการณ์จากฐานเดิม ปรับปรนผลสานกับความรู้ใหม่สู่ตลาดทางเลือกบนฐานการทำเกษตร วัฒนธรรมหรือเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในกระบวนการสร้างจากการ เปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นการปรับปรุงตนเองจากวิถีแห่งวัฒนธรรมเดิมสู่วิถีแห่งวัฒนธรรมใหม่โดยยึด วิถีวัฒนธรรมเดิมเป็นหลักเป็นการต่อยอดเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ในสังคมใหม่ ด้านพลังของคนใน ชุมชนที่พึ่งพาตนเอง

ซึ่งบาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ได้ชี้ให้เห็นพลังจากมิติภายใน ในการเปลี่ยนแปลงตนเองและ สังคม โดยสรุปว่า โลกและสังคมไทยเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง จากกระแสทุนนิยมเสรี เสรีนิยมใหม่ ลัทธิ สมัยใหม่ และกระแสโลกาภิวัตน์ ที่แพร่กระจายผ่านกระบวนการของข่าวสารข้อมูลเข้าสู่โครงสร้าง ทุก หน่วยของสังคม และตัวบุคคล กลายเป็นวิถีชีวิตโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ในที่นี้จะเน้นกระบวนการทัศน์แบบ สมัยใหม่นิยม (Modern paradigm) กระบวนทัศน์ดังกล่าวเน้นเรื่องความเจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีที่ สิ้นสุด (Unlimited progress) เน้น GDP อย่างไม่ลดละ และเน้นการผลิตที่มีประสิทธิภาพ โดย เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น จนสิ่งแวดล้อมในโลก ไม่สามารถรองรับ ผลที่เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคที่กระบวนทัศน์ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 400-500 ปีแล้ว ทำให้เราต้องกลับมาตั้งคำถามต่อกระบวนทัศน์ ดังกล่าวอย่างจริงจังว่าโลกจะโปรอดหรือไม่ และโดยเฉพาะกระแสที่กำลังมุ่งตรงแผ่ขยายสู่ตะวันออก และ เอเชียอาคเนย์ (ASEAN 10+3+6+8 ฯลฯ) ผลที่เกิดขึ้นที่ผ่านมาทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่าง มหาศาล เกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างคนอภิมาเศรษฐกิจและคนจนยิ่งนับวันยิ่งห่างออกไปทุกที อย่างเช่น ใน ค.ศ. 1820 เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนประมาณ 1 ต่อ 3 ใน ค.ศ. 1960 ช่องว่างเริ่มห่างออกไปถึง 30 เท่า (1 ต่อ 30) และ ค.ศ. 2000 ช่องว่างยิ่งห่างเพิ่มขึ้นถึงกว่า 100 เท่า (1 ต่อ 130) ยิ่งไปกว่านั้นกระบวนทัศน์นี้ยังทำให้เกิดสิ่งที่ศาสนาเรียกว่ากระบวนการที่ทำให้เกิดโลกีย วิสัย (นิยม) (Process of Secularism)

กระบวนการทำให้เป็นโลกียวิสัย (นิยม) ตัดเอาคุณค่าความหมายและจิตวิญญาณออกไปจาก วัตถุ หรือตัดมิติศักดิ์สิทธิ์ไปจากโลก ทำให้ทุกสิ่งเป็นเพียงวัตถุ จนกระทั่ง มีประชาชน กลุ่มบุคคล

นักวิทยาศาสตร์ นักสังคมวิทยามานุษยวิทยา นักการศาสนา นักพัฒนา ได้ลุกขึ้นมาตั้งคำถามอย่างจริงจังกับอารยธรรมที่สังคมสมัยใหม่สร้างขึ้นว่าเป็นไปตามสิ่งที่ตัวเองได้สัญญาไว้ว่าโลกนี้จะได้เป็นสวรรค์จริงหรือไม่ และถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลง โลกและมนุษย์จะอยู่รอดหรือไม่ โดยเฉพาะในวิกฤตต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะวิกฤตโลกร้อน วิกฤตสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมือง แม้กระทั่งวิกฤตครอบครัว

ในการเผชิญกับวิกฤตนี้ สังคมไม่เพียงแต่ตั้งคำถาม แต่มีการนำเสนอทางออก ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์จากกระบวนทัศน์ใหม่ในหลายมุมมอง จากประสบการณ์และการทำงานในทางเลือกใหม่ๆมากมาย จึงมีการสรุปว่า เรากำลังอยู่ในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน อยู่ในช่วงการปิดตัวของความเป็นสมัยใหม่นับวันยิ่งรุนแรง ในกระบวนการณ์เสริมนิยมใหม่ (Neo-liberalism) และกระบวนการณ์ที่หลายคนจะใช้คำเรียกต่างๆกันว่า เช่น หลังสมัยใหม่ (Post-modernism) หลังทุนนิยม (Post-capitalism) หลังโลกียะนิยม (Post-secularism) หรือหลังวัตถุนิยม (Post-materialism)

บทความนี้พยายามสรุปประสบการณ์ต่อจากที่เคยนำเสนอ เรื่องทางเลือกที่หลุดพ้นจากความ เป็นสมัยใหม่ เสรีทุนนิยมใหม่ หรือกระแสการพัฒนากระแสหลัก ซึ่งเป็นแนวทางที่มาจากข้อสรุปใน กระบวนการทำงานร่วมกับประชาชนฐานราก จากโลกทัศน์และศาสนทัศน์ของกลุ่มคนชายขอบ และนำเสนอแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนที่มีพลวัตและการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง เป็น กระบวนการณ์ตื่นรู้ต่อสัจปัญหาและค้นหาคุณค่าความหมาย ที่กลุ่มเครือข่ายองค์กรประชาชนได้ทำ การสร้าง รื้อฟื้น และให้ความหมายใหม่เป็นเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งจากการเผชิญวิกฤตในโลก สมัยใหม่ การไตร่ตรองชีวิตจึงต้องทวนกลับมาเรียนรู้ชีวิตที่ผ่านมานั้นคือการ **Re-learn** ชีวิตใหม่

6.3.1 กระบวนการ Un-learn และ Re-learn

ในสถานการณ์ปัจจุบัน รัฐสมัยใหม่ได้แทรกแซงเข้าไปสู่วิถีชีวิตโดยอาศัยกระบวนการของ เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (Information communication technology) จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของ ชีวิตหรืออุดมการณ์ของประชาชน และควบคุมวิถีชีวิตประชาชน เปรียบเทียบได้กับสิ่งที่ Max Weber เรียกว่าเป็น “กรงเหล็ก” (The Iron Cage) ด้วยเหตุนี้ ในขบวนการและเครือข่ายของประชาชนที่ผ่าน มา จึงจำเป็นต้องทำการไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง (Deep Contemplation) เพื่อจะได้มีสำนึกตระหนักรู้ ตัวอย่างมีสติ โดยกระบวนการขั้นตอนต่างๆเริ่มจาก

1. ประเมินแบบวิพากษ์วิจารณ์กระบวนทัศน์ที่ครอบงำจนกลายเป็นวัฒนธรรม เป็น ชีวิตประจำวัน (Critical evaluation of the Culturally dominant paradigm) โดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์กระบวนทัศน์ที่อยู่ในตัวเรา ซึ่งทำให้เรายอมรับโดยถือเป็น เรื่องปกติ
2. กระบวนการทำการชำระล้าง หรือ กระบวนการ Un-learn ว่าสิ่งที่ตัวเราได้เรียนรู้ที่ผ่าน มา ทำให้ตัวเองกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนทัศน์ในวิถีชีวิตนั้นโดยไม่รู้ตัว ว่าเป็น False-self หรือเป็นมายาคติแห่งชีวิต
3. มีเวลาแห่งการหยุด พิจารณาไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง เพื่อก่อให้เกิดการกลับใจ (Conversion) เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเอง (Self-transformation) โดยกระบวนการ ไตร่ตรองจากมิติภายในอย่างลึกซึ้งและจริงจัง (Deep Contemplation) จะนำเราไปพบ

กับความเป็นหนึ่งเดียวกันในพระธรรม ในพระเจ้า ในสิ่งสูงสุดที่แต่ละคน แต่ละกลุ่มเชื่อ และเคารพนับถือ

4. เกิดการ Re-learn ใหม่ในกระบวนการทำงานในเครือข่ายเดิม กับกลุ่มผู้นำ แกนนำ และนักคิด ชาวบ้าน (Organic Intellectual หรือที่เรียกย่อๆว่า OI) เพื่อสามารถที่จะสร้างใหม่ รื้อฟื้น หรือตีความหมายใหม่ ที่เกิดการสร้างหน่วยความรู้ องค์ความรู้ ที่เป็นทั้งเหตุผลและปรีชาญาณ (Reason-wisdom) ที่มาจากประสบการณ์ภายใน จนเกิดเป็นวิสัยทัศน์ ที่หลุดออกจากกรอบของ ความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ซึ่งกลายเป็นฐานรากหลักทางวัฒนธรรม ของตัวเองและของกลุ่ม งานของเราจึงเป็นการให้คุณค่าและความหมายใหม่ (Re-enchantment) ในสภาวะปัจจุบัน เป็นพลวัต (Dynamic) ของกระบวนการในการสร้างวัฒนธรรมชุมชนอีกขั้นตอนหนึ่งให้ได้ ในการต่อสู้ที่แหลมคมนี้ และเมื่อลงไปถึงขั้นตอนนี้ วัฒนธรรมชุมชนจะยังลึกลงถึงความเชื่อ ซึ่งเป็นมิติภายใน เป็นประสบการณ์กับสิ่งสูงสุด พระเจ้า หรือที่เราพบในการให้ความหมายของชาวบ้านกลุ่มต่างๆที่มีอยู่ เช่น พี่น้องชาวปกากะญอ (กะเหรี่ยง) เรียกว่า “Ta Hti Ta Tau” พี่น้องชาวล่าหู่เรียกว่า “Gui Sha” และพี่น้องคนพื้นเมืองเรียกว่า “เตาทีหรือถ่าน” เป็นต้น
5. เกิดกระบวนการสร้างศาสนศาสตร์ท้องถิ่น (Constructing Local Theologies) การอธิบายคุณค่าสูงสุด อธิบายความเชื่อ ที่ได้มาจากประสบการณ์ภายในของชุมชนแห่งความเชื่อ ที่ทางศาสนาเรียกว่า ศาสนาแรกของชาวบ้าน (Primal religion) เป็นโลกทัศน์และทัศนะการมองโลกที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในโลก ทำให้เกิดสัมพันธภาพ ระหว่าง คน-ธรรมชาติ-สิ่งสูงสุด เป็นสัมพันธภาพที่เผชิญกับโลกทัศน์ ของโลกวัตถุนิยมสมัยใหม่ ที่ตัดมิติศักดิ์สิทธิ์ออกไปจากมนุษย์และโลก กระบวนทัศน์นี้เรียกว่า “มิติภายในในสากลจักรวาล” (Cosmic Spirituality)
6. ทำให้เกิดขบวนการใหม่ New Social Movement อีกครั้งหนึ่ง เช่น ขบวนการนักคิดและผู้สืบทอดเจตนารมณ์ชาวบ้าน ที่เป็นขบวนการนักคิดคนรากหญ้า (Grassroots Intellectual Movement) ขบวนการผู้นำจิตวิญญาณ (Spiritual leaders Movement) ของพี่น้องชนเผ่า ปกาเกอะญอ (กะเหรี่ยง) ล่าหู่ ละว้าและคนพื้นเมือง และสร้างเป็นเครือข่าย Northern Social Forum (NSF) ซึ่งทำการขยายเครือข่ายจากกระบวนทัศน์ที่พวกเรามีอยู่ และประกอบสร้างขึ้นมา นำไปสู่การปฏิบัติที่ทำให้เกิดการนำระบบความหมายและคุณค่าจากพลังมิติภายในไปแสดงออกในพื้นที่สาธารณะต่อไป ในชีวิตประจำวันต่อไป
7. อีกขั้นตอนหนึ่งคือ การสร้างเทวศาสตร์แห่งความหวัง (Theology of Hope) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคม (Transformation) ในบริบทหรือภาคส่วนที่หลากหลาย การที่คนมีความหวัง (Living hope) ในอนาคตนั้นเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่มาจากความเชื่อที่แต่ละกลุ่ม แต่ละคนที่สามารถเป็นพลังในการขับเคลื่อนในการทำภารกิจเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคมที่ดีในภายภาคหน้า ซึ่งถือว่าเป็นการเสริมสร้างพลังจากมิติภายใน (Empowerment from within) ซึ่งมีแนวโน้มในอนาคตที่คนจะสนใจมิตินี้มากขึ้น ดังที่ Anthony S. Inarino (2010) ได้กล่าวไว้ บาทหลวงนิพจน์ ยังได้สรุปประสบการณ์ กระบวนการในการพบพลังจากมิติภายใน สิ่งที่จะช่วยให้พบพลังจากมิติภายใน คือ การจุ่มตัวเอง (Self-immersion) การสัมผัสความจริงด้วยตัวเอง หรือการนำ

ตัวเองเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก อย่างมีสติ ตั้งใจไปอยู่ ไปเรียนรู้ การเข้าไปทำให้เกิดการค้นพบในสิ่งที่เราได้มองข้ามไป ทำให้เราได้ไปพบความอัศจรรย์ ความลึกลับ ธรรมชาติที่ซ่อนเร้น การที่เราไปรำพึงแล้วมองไปยังสิ่งที่เราค้นพบจะรู้สึกว่ามันคือพลัง และกลายมาเป็นแรงบันดาลใจ ที่เราเรียกว่า การพบธรรมชาติที่ซ่อนอยู่ข้างใน การไปธรรมดานั้นไม่มีตาธรรมชาติ จะเป็นแต่ตาเนื้อ เราต้องมีตาธรรมะที่จะคอยแสวงหาสิ่งที่อยู่เหนือมัน หรืออยู่ในความหมาย สิ่งต่างๆ เหล่านี้เมื่อเราได้สัมผัส ได้เจอ แล้วก็ค่อยๆ นำกลับมาเป็นชีวิตของเราให้ได้ ต่อไปจึงกระทำการ (Action)

การเข้าถึงสิ่งนั้น แล้วไปอยู่ ไปเรียนรู้ เมื่อพบแล้วกลับมาไตร่ตรอง เรียกว่าการทำให้ชีวิตจิตของเรานั้นสมบูรณ์ขึ้น แข็งแรงขึ้น การทำให้เป็นชีวิตจิต หรือเรียกว่าชีวิตภายใน เป็นการลงมือสัมผัส แล้วไปพบ เมื่อพบแล้วก็ค่อยๆ ไตร่ตรอง จากนั้นก็เดินออกมา แล้วผลักดันเราในการกระทำด้วยชีวิตจิตที่เราทำซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลง เรียกว่าการทำให้เป็นภายใน หรือการทำให้เป็นชีวิตเป็นพลังภายในที่เป็นการกระทำ เรียกว่า Spiritualization ฉะนั้น การรำพึง ภาวนา การไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งถึงพลังของพระจิต (Contemplation) โดยมีหลักคำสอนของแต่ละศาสนาเป็นแสงสว่างนำทาง จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการแสวงหาขบวนการหลุดพ้น และเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการก้าวไปสู่การเจริญชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับประชาชน เป็นหนึ่งเดียวกับประชาชน (Self-Incarnation) และชี้ให้เห็นการประกอบสร้างในเชิงความหมาย (Constructing Cultural Meaning) ว่าการรื้อฟื้นและประกอบสร้างคุณค่าความเชื่อและวัฒนธรรมที่เป็นของคนท้องถิ่น เพื่อแสดงให้เห็นว่า จำเป็นที่จะต้องหนุนเสริมพลังจากมิติภายในจากฐานแนวคิดศาสนาแบบชาวบ้าน (Primal religion) หรือเทวศาสตร์ความเชื่อของชาวบ้าน ดังที่ Hardawirya Robert ได้กล่าวไว้ว่า “พื้นฐานความเป็นจริงของเอเชีย นั้น หลากหลายด้วยความเชื่อ วัฒนธรรม ซึ่งต่างมีคุณค่าและเอกลักษณ์ของตนเองอยู่แล้ว” (1995:37) ประชาชนยากจนในเอเชีย ได้ถูกลดทอนศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ด้วยแนวคิดและโลกทัศน์กระแสหลักของโลกทุนนิยม จึงมีการประกอบสร้างเทวศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง (Contextualize Primal religion) เช่น ชาว Minjung ในประเทศเกาหลีใต้ ชาว ดาลิต (Dalit) ในประเทศอินเดีย ฯลฯ ซึ่งเทวศาสตร์ส่วนใหญ่จะเน้นด้านการต่อสู้ดิ้นรนและการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในสถานะที่เขาถูกมองว่าเป็นคนชายขอบยากจนที่ขี้เกียจ สกปรก ไม่มีศักดิ์ศรี ฯลฯ สิ่งแรกที่จะต้องทำก่อนอื่นคือการรื้อถอน (De-construct) การอธิบายคุณค่าและความหมายที่ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดทุนนิยม บริโภคนิยม ที่ได้รับอิทธิพลทางแนวคิดมาจากบริบทสังคมตะวันตก ด้วยการสร้างใหม่ของศาสนศาสตร์ท้องถิ่น (Re-construct local 'Indigenous' Theology) โดยพยายามที่จะอธิบายพลังความเชื่อและวัฒนธรรมจากพื้นฐานความเป็นจริงของแต่ละท้องถิ่นให้มากขึ้น เพราะที่ผ่านมา มีความเข้าใจว่าชาวบ้านหรือคนท้องถิ่นมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เรียกว่า “ผี” เป็นสิ่งที่งมงายและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

จากการร่วมงานพัฒนากับชาวบ้านมานานเกือบ 40 ปี เราได้ค้นพบพลังแห่งมิติภายในในสากลจักรวาล (Cosmic Spirituality): โลกทัศน์ทางความเชื่อกับการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนท้องถิ่นในภาคเหนือทั้งบนพื้นที่สูงและพื้นราบ ซึ่งพบว่าในชุมชนมีความ

เชื่อและโลกทัศน์ที่ให้ความสำคัญกับมิติของความศักดิ์สิทธิ์ในทุกมิติของชีวิต ที่เราเรียกว่า “มิติภายในแห่งสากลจักรวาล” (Cosmic Spirituality) และมีกลุ่มชาวบ้านที่พยายามดำรงรักษา รื้อฟื้น และสร้างใหม่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ให้สามารถเป็นพลังในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ในการดำรงชีวิตปัจจุบัน และแสดงความต้องการที่จะสืบทอดความเชื่อและโลกทัศน์ดังกล่าวให้กับคนรุ่นใหม่ในท่ามกลางกระแสสังคมในปัจจุบันที่มนุษย์ได้ลดทอนทุกอย่างให้เหลือแต่มิติทางโลก หรือทางวัตถุ (Materialism) แต่สำหรับชุมชนหมู่บ้านพิธีกรรม ความเชื่อยังคงอยู่ในวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงให้เป็นพลังของการดำรงอยู่ในอนาคตของคนรุ่นใหม่ต่อไป

6.4 ข้อเสนอแนะ

1. ต้องนำกระบวนการเสริมแรงจิตใจและพลังมิติภายในไปฝึกปฏิบัติให้ต่อเนื่องเข้มข้นมากขึ้น พร้อมกับทีมวิจัยและแกนนำชุมชน
2. มีการติดตามขยายผลโครงการทั้ง 5 หมู่บ้านให้เป็นไปตามความคาดหวังของงานวิจัยให้เป็นแบบอย่างชัดเจนและขยายผลมากขึ้น
3. ทีมวิจัยและแกนนำชุมชนควรจะมีการถอดบทเรียนเพื่อขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ
4. มีการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน องค์กร ที่มีฐานคิดเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ เป็นแนวทางเลือกเพื่อสร้างพื้นที่ความหมายเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ เผชิญกับระบบเศรษฐกิจเสรีทุนนิยมใหม่

ประวัติคณะวิจัย

บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 18 มีนาคม 2490

เลขที่บัตรประชาชน 3 5699 00097 07 6

ที่อยู่ปัจจุบัน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

วุฒิการศึกษา Master Degree: Philosophy and Theology, Pinang, Malaysia

สถานที่ทำงาน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณดี สุทธิรักษาร

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 2 มีนาคม 2502

เลขที่บัตรประชาชน 4 9402 00005 52 3

ที่อยู่ปัจจุบัน 120/19 หมู่บ้านเปรมฤทัย 3 ถนนรามอินทรา กม.9 แขวงคันนายาว เขตคันนายาว กรุงเทพฯ 10230

วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต (อุดมศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถานที่ทำงาน ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการทำงาน

- นักวิจัย สถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร ปี 2528 – 2554

- อาจารย์ประจำหลักสูตร ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา) ปี 2554 จนถึงปัจจุบัน

รางวัลระดับชาติ

- ปี 2547 บทสะท้อนการศึกษานอกระบบ: แนวคิดและวิถีปฏิบัติขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยในการพัฒนาการเกษตรด้วยวิถีทางที่ยั่งยืน รางวัลวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาการศึกษา
- ปี 2551 โครงการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และวิถีชีวิตแม่น้ำน้อย จ.อ่างทอง ผลงานวิจัยดีเด่นสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 2 ประจำปี 2551 มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (หัวหน้าโครงการ)

ปี 2552 Developing Good Management System to Enhance Efficiency in Producing and Selling Products of Institute of Food Research and Product

2553 Development, Kasetsart University, Thailand รางวัล Best practice การประกัน

- คุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2 ปี ช้อน) (หัวหน้าโครงการ)
- ปี 2556 การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรรายจนในพื้นที่ต้นน้ำน้ำหนาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยดี ในการประชุมทางวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 51 วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2556 (หัวหน้าโครงการ)
- ปี 2556 โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ผลงานวิจัยดีเด่นสาขาการวิจัยท้องถิ่น วันที่ 12 ธันวาคม 2556 (ผู้ร่วมวิจัย)
- ปี 2557 แนวโน้มความต้องการผลิตภัณฑ์อาหารของผู้ผลิตและผู้บริโภค รางวัลชมเชย ในการประชุมทางวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 52 วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2557 (หัวหน้าโครงการ)

นายสมเกียรติ สุทธิธรรการ

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 7 พฤศจิกายน 2547

เลขที่บัตรประชาชน 3 1499 00039 99 1

ที่อยู่ปัจจุบัน 120/19 หมู่บ้านเปรมฤทัย 3 ถนนรามอินทรา กม.9 แขวงคันนายาว เขตคันนายาว กรุงเทพฯ 10230

วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (พัฒนศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมสังคม สาขาผู้นำทางธุรกิจ สังคม และการเมือง) มหาวิทยาลัยรังสิต

ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ศึกษาศาสตร์-เกษตร) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถานที่ทำงาน มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ และกรรมการบริหารมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

ประวัติการทำงาน

- นักพัฒนาชนบทในพื้นที่ สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ปี 2521-2530
- ผู้จัดการมูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ปี 2530-2532
- ผู้จัดการมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ปี 2532-2534
- นักวิชาการอิสระ
- อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

นางสาวนัยนา วิจิตรพร

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 30 สิงหาคม 2496

เลขที่บัตรประชาชน 3 5099 00705 34 0

ที่อยู่ปัจจุบัน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

วุฒิการศึกษา ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาที่ยั่งยืน) คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (บริหารธุรกิจ) คณะศึกษาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 สถานที่ทำงาน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม

นายสุนทร วงศ์จอมพร

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 20 กันยายน 2503
 เลขที่บัตรประชาชน 3 5016 00129 34 0
 ที่อยู่ปัจจุบัน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
 วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก Applied Cosmic Anthropology, Asian Social Institute.
 Manila Philippines 2009.
 ปริญญาโท Sociology of Religion, Asian Social Institute. Manila
 Philippines.

ปริญญาตรี รัฐศาสตรการปกครอง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 สถานที่ทำงาน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม

นายศรัชัย วิจิตรพร

วัน เดือนปี เกิด วันที่ 21 กรกฎาคม 2495
 เลขที่บัตรประชาชน 3 5099 00705 33 5
 ที่อยู่ปัจจุบัน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
 วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี (การบริหารทั่วไป) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 อนุปริญญา (บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
 ประกาศนียบัตรวิชาชีพเกษตร วิทยาลัยเกษตรแม่วังลำปาง
 สถานที่ทำงาน ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ “การศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึก” เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสืบ
ทอดและพัฒนาบุคลากรระดับผู้บริหาร (3-4 กรกฎาคม 2532)

นิพนธ์ เทียนวิหาร. 2556. “พลังจากมิติภายในในการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคม” ใน ด้วยรัก ศาสนา
และความเชื่อกับสังคม รวบรวมในโอกาสศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
อายุ 72 ปี. เล่มที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ บจก.สนพ.

วรรณดี สุทธิณารกร. 2556. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สยาม

สุชิน เพ็ชรรักษ์. 2548. ห้องเรียน Constructionism. (Online) เข้าถึงจาก <https://sites.google.com/site/hxngreynkhrhaemm/-constructionism-1>. (วันที่ค้นข้อมูล 10 เมษายน 2558)

อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ และคณะ. แนวทางการสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ตุลาคม 2547

ฮาดิง สเตฟาน, 2556. ภายาลโลกที่มีชีวิต: วิทยาศาสตร์แห่งการหยั่งรู้ Animate Earth กรุงเทพมหานครเงินมี
มา

Albert Nolan 2006. Jesus Today: A Spirituality of Radical Freedom Maryknoll, NY: Orbis

Carr, W. and S. Kemmis, 1986. Becoming Critical: Education, Knowledge and Action
Research. Basingstoke: Falmer Press.

Dayle Bethel, 2002. Recovery of Community for Learning Societies: Learning from a
Japanese Education Pioneer, Vimukt Shiksha: A Bulletin of Shikshaantar

Gilmore, T., J. Krantz., and R. Ramirez. 1986. “Action Research Based Modes of
Inquiry and the Host-Research as a Process and as a Goal”. **Human Relation.** 5(3): 161

Lewin, K. 1946. "Action Research and Minority Problems." **Journal of Social Sciences.** 2: 34-36.

Pope Francis, 2016. Encyclical letter *Laudato si* on Care for our common home.

Seymour Papert and Idiet Harel, 1991: Constructionism

Sunthorn Wongjornporn (2009) Re-creating Sacred space through the Water Spirits ritual: A model for Sustainable Development in Dokdaeng village, Chiang Mai, Thailand